Anul V. 15 August—15 Octomvrie, 1911. Nr. 14—19.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și vieața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 cor.; pe o jumăt. de an 5 cor. — Pentru România 12 Lei.
Un număr 50 fil.

Imn

la centenarul Seminarului „Andreian“.

Pioasă, profundă ca psalmul credinții,
Ce tu o-ai păzit,
Cântare 'ntreită azi ție-ți aducem,
Lăcaș preacinstit!

E darul din darul, ce tu nil-ai dat,
Mărețul irmos,
Ce azi ți-l aduce prinos, tot poporul
Cel dreptcredincios...

Să te bucuri unuia
Ție se cuvine,
Azi când: aliluia
Cântăm jur de tine.

Mărirea ta vrednică
Cânte-o toată strana,
Răsune puternică
Cântarea: osana!

Osana, lăcaș preasfânt,
Cămin de lumină!
Primește-al nostru cânt
Din inimă plină...!

Prin valuri și neguri tu far de lumină
Ai fost ne'ncetat.
Cărarea cea dreaptă a legii străbune
Tu o-ai luminat...

Şi neamului preoţi: cârmacii isteţi
Şi-ai legii străjeri,
Şi dascăli strădalnici, ai slovei cuminte
Cinstiţi pioneri.

Un secol dearândul, ca raze din soare,
Tu singur i-ai dat...
Pe toţi din potirul credinţii şi-al limbii
I-ai cuminecat...

Tu nu ai portaluri măreţe, pompoase
Şi turle înalte,
Dar duhul mai sfânt şi mai mare e 'n tine
Ca 'n oricare alte.

De-aceea spre Domnul genunchii smeriţi
Azi toţi îi plecăm
Şi rugă pioasă din suflet pornită
Lui îi înălţăm:

Păzeşte lăcaşul sfânt
Şi de-aci 'nainte,
El legea Ta pe pământ
O 'nvaţă, Preasfinte!

Cetate pentru popor
Rămână 'n vecie!
Iar îngerul păzitor
Tot **Andrei** *să-i fie!*

Ioan Teculescu.

CENTENARUL SEMINARULUI «ANDREIAN».

In ziua patronului său, a sf. mucenic Nichita Romanul, care pe urma cercetărilor istorice recente este considerat ca «apostolul Daco-Romanilor din dreapta şi din stânga Dunării»,[1] seminarul «Andreian» şi-a serbat jubileul de o sută de ani dela înfiinţare. O serbare rară a fost aceasta în vieaţa noastră culturală, fiindcă foarte puţine dintre instituţiunile de cultură ce le avem noi Românii din această patrie se pot mândri cu un trecut atât de vechiu. Ea a fost în acelaş timp o serbare a muncii roditoare de un veac, pe care această şcoală a săvârşit-o în ogorul înţelenit al vieţii bisericeşti şi al culturii neamului nostru, pe seama căruia a crescut generaţii întregi de preoţi şi învăţători.

[1] Vasile Pârvan: *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman.* Bucureşti 1911, pag. 171.

Din pragul veacului al doilea, seminarul «Andreian» poate privì cu destulă satisfacţie la progresele succesive ce le-a făcut până ce a ajuns în starea de astăzi, precum şi la roadele pe cari i-a fost îngăduit să le aducă prin mijloacele culturii, cu care a înzestrat pe apostolii satelor noastre. Pornind dela începuturi modeste, s'a desvoltat treptat, având să învingă multele piedeci şi neajunsuri, pentruca să poată satisface în măsură tot mai deplină exigenţele vieţii noastre bisericeşti şi culturale. In trecutul lui de un veac se oglindesc nobilele stăruinţe ale înaintaşilor noştri spre lumină şi cultură.

Până ce seminarul n'a existat, preoţii bisericei noastre, timp îndelungat singurii cărturari ce i-am avut, îşi primeau învăţătura de carte bisericească în şcolile de pe lângă mănăstiri şi în centrele episcopeşti. «Foarte multă vreme, pentru neamul românesc din această parte a şti carte însemnà a şti meşteşugul preoţesc al cărţii».[1] In ce condiţii modeste se împărtăşeà acest «meşteşug preoţesc al cărţii», ne putem convinge din documentul «Pohta Vlădicăi» din 1700, care în pct. 2 ne spune următoarele: «Diecii, cari vor vreà să se preoţească... să ştie psaltirea de înţeles, şi glasurile şi toate tainele bisericei şi până nu vor fi la metropolie 40 de zile, până atunci să nu-l preoţească vlădica...»[2] Dar şi această modestă pregătire ce se dădeà viitorilor preoţi, a trebuit să se curme după unire, în acel timp de aspre persecuţii şi de lupte îndârjite pentru păstrarea ortodoxiei, când biserica noastră, lăsată pradă propagandei papiste, a fost lipsită de păstor.

După trecerea acelui timp, noii episcopi *Ghedeon Nichitici* şi *Gherasim Adamovici*, au făcut ceeace făceau şi înaintaşii lor mai de mult pentru pregătirea candidaţilor de preoţie: îi adunau la smerita lor reşedinţă din comuna Răşinari, unde în vreme de câteva săptămâni le împărtăşeau cunoştinţele cele mai indispensabile pentru a puteà îmbrăcà haina preoţiei. Aceşti episcopi însă nu s'au mulţumit numai cu atât, ci au făcut cei dintâi paşi pentru înfiinţarea unui seminar organizat, pentru creşterea viitorilor preoţi. Dar stăruinţele lor în acest scop la locurile mai înalte

[1] Nicolae Iorga: *Ceva despre Ardealul românesc şi vieaţa culturală românească de astăzi.* Bucureşti 1907, pag. 26.

[2] Ioan Hannia: *Programa institutului pedagogico-teologic al arhidiecezei ort. rom. din Transilvania, pentru anul şcol. 1884/5, pag. 7.*

n'au avut rezultatul dorit. Celui dintâi i-s'a răspuns, că s'a proiectat înfiinţarea pe spesele preaînalte a unui seminar central în Timişoara pentru întreaga preoţime neunită.[1] Seminarul acesta, poate spre binele bisericii, a rămas numai în proiect, dar în realitate nu s'a înfiinţat. Gherasim Adamovici a păţit-o mai rău. Cererilor lui pentru acordarea aceloraşi drepturi şi pe seama bisericei noastre, pe cari le aveau religiunile recepte, apoi pentru promovarea culturii poporului şi susţinerea preoţimii, — cereri cari păreau a fi găsit o oarecare ascultare la curtea imperială — li-a răspuns dieta din Cluj, ţinută în anul 1791, într'un ton respingător, plin de ură şi acuze calomnioase la adresa religiunii şi preoţimii noastre. In ce priveşte educaţia preoţimii, dieta spune că a însărcinat pe baronul Antoniu Iosika, comitele suprem al comitatului Cluj, să pregătească un plan despre modul cum ar trebuì să fie îndrumată, ca să nu fie «luxoasă», ci să întroducă pe viitorii preoţi, pe lângă cunoştinţele funcţiunii lor, şi în principiile purtării raţionale a gospodăriei. Partea din urmă a acestei îndrumări o motivează dieta «mai ales» cu aceea, că «dacă popii aceştia (români, de ambele confesiuni), al căror număr trece peste trei mii, şi fii lor ar părăsì agricultura, atunci o mare parte a locuitorilor s'ar depărtà de agricultură, un lucru ce se vede şi de acolo cât e de primejdios pentru ţara aceasta că în urma secetii de un an preţul bucatelor se urcă foarte mult», — dar şi cu aceea, că ocupându-se preoţii români cu economia, şi-ar uşurà traiul şi vor servì ca exemplu poporului lor în privinţa lucrării raţionale a pământului.[2] Ce înfăţişare ar fi avut un seminar ortodox român, plănuit conform îndrumărilor dietei din Cluj de un magnat maghiar, nu putem şti, căci plănuitorii n'au avut mare zor să stăruiască pentru înfiinţarea lui.

In schimb conducătorii bisericei noastre n'au încetat a se preocupà de idea înfiinţării unui seminar. Primele lui baze s'ar fi pus, după cum susţine tradiţia, în anii din urmă ai îndelungatei sedisvacanţe ce a urmat după moartea lui Gherasim Adamovici şi până la alegerea lui Vasile Moga întru episcop (1796—

[1] G. Ioan Hannia, op. cit. pag. 9.

[2] Vezi despre acestea articolul următor din acest număr al revistei: *„Corespondenţa ep. Gherasim Adamovici şi mişcarea de emancipare a clerului şi pop. rom. din a. 1791“*, de Dr. S. Dragomir.

1810), în decursul cărui timp afacerile administrative ale bisericei le-a condus protopopul Ioan Huţovici din Hunedoara. Atunci s'ar fi deschis aici în Sibiiu, într'o casă închiriată în suburbiul de cătră Turnişor, un curs pentru pregătirea candidaţilor la preoţie. Acest curs clerical a ajuns la o mai mare stabilitate după alegerea episcopului *Vasile Moga* în fruntea bisericii noastre. De odată cu încuviinţarea alegerii de episcop, guvernul, care deja cu câţiva ani mai înainte pusese în vedere înfiinţarea unui seminar, a luat măsuri să se sporească fondul sidoxial, din mijloacele căruia aveà să se susţină seminarul. Tot pe spesele acestui fond şi-au făcut studiile la universitatea din Viena primii profesori ai seminarului, precum şi alţi câţiva bărbaţi ai bisericii noastre.

Conform datelor istorice cunoscute până acum, cel dintâi profesor al seminarului a fost *George Lazar*. Este, de sigur, un titlu de mândrie pentru această şcoală, că şirul muncitorilor ei l-a deschis acest mare apostol al românismului. Re'ntors dela studii din Viena, unde făcuse teologia, el ţineà în decursul unui an două cursuri, fiecare de câte 6 luni, cu candidaţii la preoţie. Durere că despre învăţăturile ce le predà şi despre felul cum le predà, nu avem nici o cunoştinţă, căci nu ni s'a păstrat însemnări nici de ale profesorului, nici de ale elevilor. Putem presupune însă, că tinărul profesor îşi va fi pus tot sufletul şi toată căldura inimei în lucrarea ce o săvârşià pentru a creşte preoţi luminaţi şi devotaţi binelui bisericii şi poporului. Aceasta rezultă şi din împotrivirea ce o făceà George Lazar episcopului Vasilie Moga, când acesta sfinţeà întru preoţi şi candidaţi cari nu terminaseră cursul clerical.[1] Confictul dintre zelosul profesor şi episcopul său s'a înăsprit atât de mult, încât în anul 1815 George Lazar a fost înlăturat dela seminar şi în anul următor a trecut în Ţara românească, unde a săvârşit acea operă mare de trezire naţională, care i-a asigurat un loc de frunte între bărbaţii providenţiali ai neamului nostru.

Urmaşul lui George Lazar la postul de profesor a fost *Ioan Moga*, nepot a episcopului şi care încă îşi făcuse studiile la Viena. El a fost numit şi întărit de cătră guvern în anul 1816. Interesant este că, deşi biserica noastră se găseà faţă de stat în

---

[1] Dr. Ioan Lupaş: *Cum erau învăţăturile în seminarul din Sibiiu pe vremea ep. Vasilie Moga.* «Tribuna» Nr. 218 a. c.

situaţia unei biserici numai «tolerate», totuş guvernul pe acele vremuri se amestecà în toate afacerile privitoare la educaţia clerului nostru. El aşezà şi destituià pe profesori, el hotărà numărul elevilor, pregătirea ce aveau să o aducă şi aceea care trebuià să li-se deà, şi tot el luà măsuri pentru cumpărarea localului necesar pentru seminar. Unele dintre aceste ingerinţe nu erau lipsite de bunăvoinţă, şi dacă s'ar fi realizat, cultura preoţimei noastre în veacul trecut ar fi stat la altă înălţime. Aşa, în rescriptul preaînalt din 10 Mai 1816 Nr. 1281, între alte măsuri se ia şi aceea, ca în seminar să se primească numai tineri cari au terminat cu succes bun studiile gimnaziale, iar cursul seminarial să dureze *5 ani*, dintre cari, în cei doi dela început să se predeà studiile filozofice, iar în ceialalţi trei studiile teologice. Dar acest plan de organizare a seminarului nostru erà prea avansat pentru acele timpuri, de aceea nici pe departe n'a putut fi realizat.

Episcopul Vasile Moga s'a silit să facă ceeace între împrejurările grele de atunci îi stà în putinţă. Înainte de toate îi trebuià o casă potrivită pentru reşedinţă şi pentru seminar, căci — cum însuş spuneà — clerul viitor «ca Fiiul omenesc nu aveà unde să-şi plece capul şi de unde să se lumineze cu lumina bogosloviei.» În scopul acesta, încă în anul 1816 a dat protopopilor un apel,[1] în care îi îndeamnă să steà cu «sabia Duhului» şi să deştepte pe preoţi şi pe norodul lui Dumnezeu, ca să se facă «ctitori bogosloviei roditori.» Cuvântul lui n'a sunat în pustiu, căci din suma colectată şi din cei 15,120 fl. anticipaţi din fondul sidoxial s'a cumpărat o casă în strada Cisnădiei, în preţ de 36,000 fl. În casa aceasta, dupăce i-s'a mai adaogat o salà nouă pentru cursuri, a fost plasat seminarul şi tot acolo îşi aveau locuinţa profesorul Ioan Moga şi Moise Fulea, directorul şcoalelor, iar dela anul 1839 a servit şi ca reşedinţă pentru episcop.

Dar şi dupăce s'au făcut aceste îmbunătăţiri neapărat necesare, învăţământul în seminar a rămas în aceiaş stare primitivă, ca şi mai înainte. Cum noi Românii ortodocşi şcoale medii nu aveam, iar cele străine nu le puteam cercetà decât cu mari greutăţi, pregătirea ce o aduceau elevii seminarului rareori treceà peste marginile «normaliceştilor învăţături». Ba nici această mo-

[1] Publicat la Dr. E. R. Roşca, *Monografia institutului seminarial teologic-pedagogic «Andreian»*. Sibiiu 1911, pag. 9—11.

destă pregătire nu o aveau cu toţii, ceeace se vede din împrejurarea, că în repeţite rânduri s'a cerut cu dinadinsul dela ceice doreau să fie primiţi în seminar, ca să aibă «atestat de normă» şi să posadă cunoştinţele pe cari el le presupuneà. Ordinul episcopului, din 3 Octomvrie 1817, ca «părinţii să-şi trimită copiii la şcoale străine până la retorică», ca să poată învăţà filozofia şi teologia în cursul de 5 ani proiectat prin rescriptul preaînalt din anul 1816, — a rămas literă moartă. Chiar şi în anul 1831 li-se spune hotărît candidaţilor, că «de nu vor ştì desăvârşit cele normaliceşti învăţături... nicidecum nu se vor primì».[1] Aceste stări s'au continuat până la sfârşitul păstoririi episcopului Moga. Scriitorul acestor şire ştie dela bunicul său, încă în vieaţă, care a învăţat cursul de bogoslovie în anul 1846, că Şaguna în acest an a trimis acasă o mulţime de candidaţi, fiindcă nici scrie şi cetì nu ştiau cum se cuvine. Directorul I. Hannia, care erà în măsură a cunoaşte aceste stări, ne spune că cursul clerical de sub vlădica Moga a fost cercetat «de bărbaţi partea cea mai mare căsătoriţi, înaintaţi în etate, foşti învăţători şi cantori, a căror principală cualificaţiune — pe lângă scriere şi cetire — erà: moralitate conprobată şi desteritate în cântările bisericeşti şi în cunoaşterea ritualelor. Puţini fii de preoţi, şi aceştia mai numai din cuprinsul fostului «fundus regius», se strecurau prin acest curs clerical, trecuţi prin clasele gimnaziale».[2]

Cursul de 6 luni, cu care şi-a început seminarul activitatea, n'a suferit nici o schimbare în tot decursul păstoririi lui Moga, decât doar prin aceea, că uneori erà redus la 3 luni. În fiecare an se ţineà cursul de două ori, şi la sfârşitul fiecărui curs se dădeau examene. Profesorul Ioan Moga predà în decursul celor 3 luni dela începutul cursului teologic dogmatica, iar în celelalte 3 luni teologia morală. Cum se predà teologia dogmatică, căreia i-se ziceà pe scurt «dogmă», nu putem ştì, dar din teologia morală ni-a rămas manualul ce se întrebuinţà şi care s'a tipărit în anul 1820 sub titlul: «Invăţătură theologhicească despre năravurile şi detoriile oamenilor creştini, pentru trebuinţa candidaţilor de preoţie neuniţi». Cum pe acele timpuri bărbat cu mai multă

---

[1] Cf. Dr. E. R. Roşca, op. cit. pag. 13—14.

[2] I. Hannia, op. cit. pag. 14.

învăţătură teologică decât profesorul Ioan Moga nu erà, este foarte probabil că el a compus această scriere, şi anume, judecându-o după împărţire şi după felul de tratare a materiei, ca o prelucrare după vre-un manual similar apusean. Cartea e împărţită în trei părţi, dintre cari, cea dintâi tratează chestiunile cari astăzi formează obiectul părţii generale a teologiei morale, a doua tratează despre datorinţele creştinului în raport cu Dumnezeu, cu sine însuş şi cu aproapele, iar partea a treia se ocupă cu mijloacele pentru sporire a virtuţii. Într'un adnex dela sfârşit, se arată spiţele rudeniei de sânge, de cuscrie şi de botez. Impărţirea aceasta, în linii generale, este cea obicinuită şi astăzi în teologia morală. Fie scrierea aceasta şi numai o prelucrare după un manual străin, ea tradează o orientare destul de temeinică, mai ales pentru acele timpuri, în materia de care se ocupă. Insuşi fericitul Şaguna a recunoscut valoarea ei prin faptul, că în anul 1855 a scos-o în a 2-a ediţie şi astfel s'a susţinut ca manual în seminarul nostru până în timpurile mai apropiate. Cât bine va fi făcut această carte, din care generaţii întregi de preoţi şi-au scos învăţăturile şi îndemnurile spre o vieaţă virtuoasă şi folositoare pentru turma condusă de ei!

Alături de profesorul Ioan Moga, căruia i-s'a dat atributul de «teologul» din partea contemporanilor săi, cari îl respectau mult, a desvoltat activitate la seminar şi *Moise Fulea*, care încă îşi făcuse studiile la Viena şi ocupà postul de director al tuturor şcoalelor ce le aveam pe atunci. El predà la seminar, gratuit, scrisul, cetitul, aritmetica, cântările bisericeşti şi tipicul, apoi purtarea protocoalelor matriculare. Pe lângă aceste învăţături, s'a mai cerut pe vremuri să li-se predeà candidaţilor şi instrucţie în limba maghiară, ca să poată face jalbele şi relaţiile în această limbă, ba într'un timp se cereà şi limba nemţească, «ca făcându-se preot, să poată fi notarăşul satului».[1]

De pregătirea învăţătorilor pentru puţinele şcoale ce le vom fi avut pe atunci, se îngrijeà directorul lor Moise Fulea. Intre anii 1816—1830 a ţinut, în timpul dela Dumineca Tomii până la Rusalii, un curs, în care predà scrisul, cetitul, aritmetica, cântările bisericeşti, tipicul şi catehismul. Acest curs poate fi con-

[1] Dr. Ilarion Puşcariu: *Documente pentru limbă şi istorie,* vol. I. pag. 181; Dr. I. Lupaş; *loc. cit.*; pag. 15.

siderat ca un modest început al secţiei pedagogice a institutului seminarial. Candidaţii lui veneau, după cum li-s'a poruncit, cu merinde de acasă pe 6 săptămâni.[1]

Aşa, cu merinde pentru hrana trupească şi cu merinde sufletească, amândouă pe o formă de modeste, veneau smeriţii fii de preoţi şi de ţărani români apăsaţi sub jugul greu al iobăgiei, la Sibiu, ca în şcoala de lângă vlădica Vasile Moga să-şi îmbogăţească sufletele cu învăţăturile bogosloviei şi ale dăscăliei. Cu gândul mai mult la cei rămaşi acasă şi la afacerile gospodăriei după care trăiau, decât la carte, vor fi petrecut ei în acest oraş săsesc, în care s'au înfiripat cu trudă începuturile primitive ale unor aşezăminte de cultură românească. Nu vor fi făcut ei mare spor în învăţătură, dar li-se va fi întărit credinţa în adevărul sfânt al legii strămoşeşti şi li-se va fi înviorat nădejdea în sosirea unui viitor mai fericit pentru biserica şi poporul lor. Intorşi acasă în referinţele unei vieţi patriarhale, trăiau muncind alături de turma lor cuvântătoare, pentru câştigarea pânei de toate zilele. Impărtăşind şi în bine şi în rău aceeaşi soarte cu fiii lor sufleteşti, de cari se deosebeau puţin atât în însuşirile bune, cât şi în cele rele, au continuat firul istoriei de «sate şi preoţi» a poporului nostru.

Aşa a crescut şi a trăit generaţia de preoţi pe vremea păstorirei episcopului Vasile Moga din întâia jumătate a veacului trecut. Meritul ei constă întru a fi fost păstrătoarea credincioasă a tradiţiilor noastre de veacuri, la cari puţine elemente nouă de cultură a adăogat. In lipsa unei pregătiri mai îngrijite şi apăsaţi de greutatea împrejurărilor, erau oameni fără energie, fără curajul şi însufleţirea morală, cari pot da naştere faptelor izbăvitoare. Lipseà şi omul, care să-i scoată din această atmosferă apăsătoare şi conducându-i cu mână tare să le inspire alt suflet.

Omul acesta a sosit în persoana nemuritorului arhiereu *Andrei baron de Şaguna.* Deodată cu venirea lui Şaguna în fruntea bisericii noastre, se începe o nouă fază şi în vieaţa seminarului nostru.

Bărbat crescut în altă atmosferă spirituală şi care ştià aprecià importanţa mare a unei şcoale pentru creşterea conducătorilor poporului, dela începutul activităţii sale s'a apucat de organizarea

[1] I. Hannia, *op. cit.* pag. 15.

seminarului pe baze nouă. Deja în anul 1846, când a luat conducerea eparhiei noastre ca vicar, a ridicat cursul de bogoslovie rămas de sub Moga la un an, a întrodus obiecte nouă de învățământ,[1] pe cari aveau să le predeà doi profesori, și s'a gândit și la alte măsuri de îmbunătățire. In locul «teologului» Ioan Moga, care în anul 1848 și-a dat abzicerea, a instituit ca profesor pe *Ioan Hannia*, absolvent al institutului «Sancta Barbara» din Viena. La abià un an după aceasta, și-a dat dimisiunea și al doilea profesor rămas de sub Moga, Moise Fulea, iar locul lui l-a ocupat *Dr. Gheorghe Pantazi*, un tinăr cu frumoase calități, pentru cari Șaguna l-a iubit mult. Cu aceste puteri didactice nouă, cu cari s'a început activitatea seminarului după revoluție și cari aduceau cu sine un spirit mai progresist, s'a pus învățământul teologic și educația viitorilor preoți pe un fundament mai solid.[2] Ochiul ager și inima plină de dragoste părintească a marelui arhiereu, aveà să urmărească de aici înainte toată vieața seminarului. De sigur sunt îndrumări date de Șaguna cele cuprinse în protocolul ședinței consistoriale dela 17/29 Oct. 1849 cu privire la datorințele profesorilor: «Și fiindcă scopul școalelor clericale nu se cuprinde numai în aceea, ca clericii să învețe studiile hotărîte, ci scopul acelora este încă și aceea ca să se vază, dacă au clericii *chemare cătră treapta preoțească*, care se descopere prin purtarea și aplecarea cătră cele sfinte, pentru aceea pe lângă predarea bună și sârguitoare a studiilor, datori vor fi profesorii a aveà ochiu privighetor asupra purtării și aplicării clericilor și în afară de școală și biserică, și pe cei nebăgători de seamă la moralitate, întâi și a doua oară să-i dojenească, iar a treia oară să-i arate mie».

La primul sinod al diecezei, ținut în anul 1850, s'a luat hotărîrea principiară, ca școala clericală a diecezei să se prefacă într'un institut teologic-pedagogic, și să se înzestreze întocmai după cum sunt întocmite alte seminarii. Dar pentruca să fi putut duce la îndeplinire această hotărîre trebuiau multe lucruri. Trebuià mai

[1] Pe lângă teologia dogmatică și morală, care s'au predat și mai nainte, a introdus: gramatica română, metodica și teologia pastorală.

[2] Anul erà împărțit în două semestre, dintre cari în semestrul I predà profesorul I. Hannia: dogmatica și pastorala, iar profesorul Gh. Pantazi: gramatica românească și istoria bisericească; în semestrul II, prof. I. Hannia predà: continuarea pastoralei și metodica, iar prof. Gh. Pantazi: morala, pedagogica și tâlcuiala sf. Scripturi.

întâi un nou edificiu seminarial, căci cel vechiu, cumpărat de episcopul Moga, mai ales după devastările pricinuite de revoluționari, nu erà satisfăcător. Pentru câștigarea banilor de lipsă, a făcut apel la spiritul de jertfă al clerului și poporului. Cât de pătruns erà Șaguna și cum a cercat să convingă și pe fii săi sufletești despre necesitatea unui seminar provăzut cu toate cele de lipsă, se poate vedeà din următoarele cuvinte ale circularei din 8 Ianuarie 1852 ce a dat-o în scopul acesta: «De a avut vre-odată eparhia noastră de ceva lipsă, lipsa aceasta a fost și este: *lipsa unui Seminar*, în care candidații, cei ce se pregătesc spre treapta preoției, să se crească potrivit chemărei lor cei sfinte și înalte, și să se adape cu învățăturile trebuincioase pentru un păstor sufletesc, ca apoi puindu-se în fruntea turmei, pe care le-o încredințează biserica, să o știe povățuì pe calea adevărului și a virtuților creștinești. Biserica noastră este asemenea unei corăbii aflătoare între valurile cele mari ale mării, deci are lipsă de corăbieri buni și iscusiți, pentruca să nu lovească în vre-o stâncă, sau să se afunde în adâncul apelor. Dacă cugetăm mai departe, că datoriile și sarcinile unui preot din zi în zi tot mai tare se înmulțesc și se fac mai grele, lesne se convinge ori și cine despre neapărata trebuință pentru o creștere a preoțimei mai potrivită duhului timpului și împrejurărilor de astăzi ale bisericei și ale poporului. Ca să putem ajunge acest scop, de lipsă este *înființarea unui seminar după o sistemă cât se poate de covârșită.* Cu cugetul acesta, precum și cu modul în care s'ar puteà făptuì acesta, eu de mult mă cuprind, și între cugetările mele aceste tot mai tare m'am încredințat, că *lucrul acesta sfânt* se va puteà înființà din pricină, căci hrănesc nădejdea, că preoțimea și poporul cel evlavios din această eparhie scutită de Dumnezeu, mă va sprijinì și ajutà în acest scop». Din banii colectați pe urma acestui apel, a cumpărat casa, care astăzi servește ca reședință arhiepiscopească și care până la anul 1858 a fost întrebuințată ca internat pentru un număr oarecare de elevi, pe când instrucția se făceà încă tot în vechiul edificiu cumpărat de vlădica Moga. Dar Șaguna nu s'a odihnit până ce a cumpărat din banii proprii un edificiu și mai corespunzător, în care a așezat seminarul cu începutul anului 1864/5 și la care mai adăogându-se unele clădiri, servește și astăzi aceluiaș scop.

Intr'aceea seminarul a făcut sub Şaguna progrese tot mai mari şi în privinţa organizării învăţământului. In anul 1852 cursul clerical l-a ridicat la doi ani şi l-a separat de cel pedagogic cu un an, pe care l-a organizat şi susţinut independent până la anul 1861. Amândouă cursurile aveau 4 profesori. In anul 1852 cursul teologic l-a ridicat la 3 ani, iar pe cel pedagogic la doi, având ambele cursuri 5 profesori, împreună cu cel de cântări, pe lângă cari s'a mai adăogat la anul 1864 şi un profesor suplent, precum şi un econom şi un duhovnic.[1] După măsura acestor progrese, s'au amplificat treptat şi studiile în ambele secţiuni. Corpul didactic se compuneà din bărbaţi cu ştiinţă temeinică, pregătiţi la universităţi germane, de unde au adus un spirit de muncă serioasă şi stăruitoare. La acest seminar au desvoltat activitate bărbaţi ca *Nicolae Popea,* omul de încredere al lui Şaguna şi episcopul de mai târziu al Caransebeşului, *Zaharie Boiu,* însufleţitul predicator bisericesc, *Ioan Popescu,* cugetătorul profund şi pedagogul nostru cel mai de seamă, *Dr. Ilarion Puşcariu,* arhimandritul arhiepiscopesc de azi şi autorul mai multor scrieri valoroase de conţinut istoric, şi alţii.

In mijlocul ocupaţiunilor sale multe şi grele, Şaguna a găsit timp să se intereseze până în amănunte de toate afacerile seminarului. El doreà ca clerul bisericii să crească sub ochii săi. Aceasta o spune însuşi cu demnitatea unui arhiereu conştiu de datorinţele sale, într'un memoriu din anul 1850, în care se apără de unele învinuiri nedrepte şi răspunde la propunerea ce i-se făcuse, de a trimete mai mulţi tineri la Viena şi Cernăuţi, în următoarele cuvinte: «eu voiu, ca pe clericii mei să-i am înaintea mea, ca să cunosc nu numai hărnicia lor, ci încă şi aplicarea lor. Eu nu a-şi fi vrednic de diregătoria mea, când creşterea clerului tinăr o aş neglijà, sau lucrul acesta sfânt l-aş lăsà pe alţii»...[2] Ceeace a spus a şi făcut. A purtat grije ca în seminar să fie primiţi elevi buni şi a îndemnat pe protopopi să-i steà într'ajutor la aceasta. A creat ajutoare pentru elevii săraci, dar cu râvnă la carte şi cu purtări bune. A dat «*regule şcolare*» pentru disciplina şi buna conduită a elevilor, a compus «*instrucţiunea*»

---

[1] Vezi «Instrucţiunea pentru directorul şi profesorii şi duhovnicul institutului». Sibiiu 1865, § 2.

[2] V. Dr. R. E. Roşca, *op. cit.* pag. 42.

pentru directorul, profesorii şi duhovnicul institutului. Cu profesorii ţineà strânse legături, luând adeseori parte la conferenţele lor, dându-le poveţe cum să-şi îndeplinească chemarea, ba chiar censurându-le cărţi şi manuscrise. Cercetà adeseori institutul, interesându-se de sporul elevilor şi conducând toate examenele. Până la anul 1865 Şaguna însuşi a fost directorul institutului şi numai în acest an a numit ca director pe profesorul Ioan Hannia. Aproape toate manualele întrebuinţate pentru instrucţiunea clericilor, tot el le-a compus, îmbogăţind prin ele săraca noastră literatură teologică.

Prin toate aceste măsuri, mitropolitul Şaguna a fost în tot timpul păstoririi sale un *adevărat părinte crescător* al preoţimii şi al învăţătorimii sale. Profesori şi elevi, preoţi şi învăţători, toţi priveau la dânsul ca la o pildă strălucită de muncă şi jertfă, de abnegaţie şi împlinire conştienţioasă a datorinţelor. Generaţia crescută pe timpul lui Şaguna, se deosebeà mult de preoţimea noastră mai veche. Prin influinţa covârşitoare a personalităţii sale şi prin succesele cari se succedau unul după altul, Şaguna a ridicat în scurt timp moralul preoţimii, al învăţătorimii şi al întregei biserici la o înălţime neatinsă până atunci. Timpul păstoririi sale a fost cu adevărat timpul trezirii şi al înălţării *conştiinţii de sine* a bisericii noastre celei vii!

Dela moartea lui Şaguna încoace, seminarul «*Andreian*» pus pe bazele unui progres sigur, s'a desvoltat în condiţii normale, conform trebuinţelor religioase şi culturale ale bisericii. In anul 1881, sub păstorirea mitropolitului Miron Romanul, cursurile pedagogice au fost ridicate la 3 ani, iar sub actualul mitropolit, în anul 1907, s'a adăogat şi al 4-lea an, sporindu-se numărul profesorilor la 10. In câteva rânduri s'au făcut propuneri şi pentru ridicarea cursurilor teologice la 4 ani, dar aceste propuneri până astăzi n'au putut fi realizate. Catedrele profesorale le-au ocupat şi dela Şaguna încoace bărbaţi cu frumoase pregătiri ştienţifice în specialitatea lor. Rămas încă de sub Şaguna, aici a lucrat până la bătrâneţe nobilul preot *Demetriu Cunţanu*, ale cărui merite pe terenul cântării bisericeşti sunt incontestabile. Studiile teologice şi pedagogice le-au predat pe rând profesori ca *Simion Popescu*, *Dr. Daniil P. Barcianu*, *Dr. Ioan Crişan*, *Demetriu Comşa*, *Dr.*

P. Şpan şi alţii, tot bărbaţi cari s'au ilustrat prin munca lor înţeleaptă pe terenul ştiinţii şi al vieţii noastre culturale.

In urma acestor progrese, seminarul «Andreian» trece pragul veacului al doilea ca o şcoală destul de bine organizată. Pe lângă toată mulţimea neajunsurilor ce a avut să le întâmpine în trecutul său, începând cu modesta şcoală de bogoslovie de sub Moga şi până ce a ajuns în starea de astăzi, el a îndeplinit o măreaţă operă de cultură în vieaţa bisericii şi a neamului nostru. Sute şi mii de preoţi şi învăţători şi-au adăpat sufletele într'ânsul din izvorul limpede al învăţăturilor evangheliei, al ştiinţelor teologice şi pedagogice şi al tradiţiilor noastre de cultură naţională. Ceeace a însemnat această şcoală în trecutul său de un veac, pot mărturisì bisericuţele şi şcoalele noastre, pot mărturisì instituţiile noastre de toată categoria şi poate spune poporul, pentru al cărui bine a lucrat. Nu există instituţiune în vieaţa neamului nostru din această parte, asupra cărei seminarul «Andreian» să nu-şi fi vărsat darurile sale prin apostolii, pe cari i-a crescut. Sămânţa aruncată de sămănători harnici în decursul unui secol, a încolţit şi a adus roade îmbelşugate pe toate terenele şi în toate colţurile locuite de fiii bisericei noastre. Binecuvântată fie memoria acelor sămănători harnici, a căror muncă roditoare o sărbătorim noi la încheierea unui veac! Binecuvântată fie memoria acelui mare şi nemuritor arhiereu, prin ale cărui jertfe şi străduinţe uriaşe, seminarul care-i poartă cu fală numele, a ajuns un focular de lumină şi cultură pentru toţi fiii bisericei noastre!

Pe bazele muncii trecutului, suntem datori să clădim mai departe edificiul măreţ al culturii noastre — noi, generaţia de astăzi. Căci dacă au fost grele împrejurările trecutului, nu sunt mai puţin grele cele de astăzi. Dacă s'a cerut atunci să avem preoţi şi învăţători culţi, plini de zel şi devotament pentru progresul bisericii şi pentru binele poporului, mai vârtos se cere aceasta astăzi. De aceea, seminarul trebue să fie şi în viitor o şcoală a idealismului, o şcoală de creştere a caracterelor morale, creştineşti şi naţionale, în stare să conducă poporul pe cărările cele bune, cari duc la înflorirea şi fericirea unui neam. Şi aceasta va fi seminarul, călăuzindu-se şi pe mai departe de idealul care a încălzit pe înaintaşii noştri şi păstrând spiritul înalt, care a însufleţit pe marele arhiereu Şaguna. Atunci şi Dumnezeu va binecuvântă întrările şi ieşirile

celor ce vor trece printr'ânsul, căci vor slujì spre lauda măririi sale și spre răspândirea împărăției sale.

Nu pot pune condeiul la o parte, fără să amintesc măcar cu câteva cuvinte de cea mai arzătoare trebuință actuală a seminarului nostru. Inţeleg: *un nou edificiu*, în care să poată fi adăpostiţi elevii fără primejdia sănătăţii și în care spiritul cel bun din trecut să se poată sălăşluì înviorat şi înoit. Noi, cari petrecem zi de zi în edificiul necorăspunzător de azi, vedem cât de mult pătimeşte din cauza lui sporul în seminar și, în urmare, cultura preoţimii și a învăţătorimii.

Urmărind fazele de desvoltare prin cari a trecut seminarul nostru, ne convingem, că starea lui din acele faze este o oglindă a sufletului arhiereilor noştri de pe vremuri şi a înţelegerii mai superioare ori mai reduse ce o aveau ei pentru problemele culturii. Ştim, că și actualul cap al bisericii noastre, Inalt preasfinţia Sa părintele arhiepiscop și mitropolit Ioan, este pătruns de dorința vie de a vedeà seminarul nostru înzestrat cu toate cele necesare și stând la înălţimea misiunei sale sfinte. Tocmai din această cauză nutrim cele mai mari nădejdi, că cu mâna energică și fericită, cu care a lucrat la ridicarea bisericei catedrale, va iniţià în scurt timp și clădirea unui nou edificiu seminarial. Episcopul Moga a cumpărat o casă pentru seminarul din timpul său; fericitul mitropolit Şaguna a cumpărat alta, care completată de mitropolitul Miron, serveşte şi azi aceluiaş scop, dar a ajuns necorăspunzătoare.

Nu ne îndoim, că şi urmaşul de azi al acestor arhierei, va păşì pe calea fericiţilor săi înaintaşi, înzestrând seminarul cu un edificiu corăspunzător cerinţelor timpului nostru. Numai atunci va fi serbat centenarul acestei şcoale cu demnitatea deplină, prin o faptă menită să-i asigure un progres și mai mare în viitor. Să deà bunul Dumnezeu ca aşa să fie!

Dr. Nicolae Bălan.

CORESPONDENŢA EPISCOPULUI GHERASIM ADAMOVICI

şi mişcarea de emancipare a clerului şi poporului românesc în a. 1791.

Corespondenţa episcopului nostru Gherasim Adamovici cu mitropolitul sârbesc Stefan Stratimirovici, care se păstrează în arhiva mitropolitană din Carloviţ înfăţişează un îndoit interes. Ea ne descopere nobilele silinţi ale acestui episcop de a creà o situaţie mai favorabilă pentru clerul şi poporul său şi, pe urmă, are darul de a desvălì câteva amănunte, cari privesc via mişcare de emancipare a Românilor din anul 1791 şi acea primă formulare plină de demnitate a postulatelor noastre naţionale, care a fost «Supplex libellus Valachorum».[1]

Prilejul la corespondenţa aceasta se pare a-l fi dat însuşi mitropolitul Stratimirovici, care i-a trimis episcopului două scrisori, una în 29 Decemvrie 1790, iar ceealaltă în 17 Februar 1791. Spre sfârşitul anului 1790 petreceà mitropolitul în Viena, unde aveà se întrevină pentru întărirea concluzelor, ce s'au adus la congresul naţional sârbesc ţinut în acelaşi an la Timişoara. Inainte de a plecà din Viena scrie şi întreabă pe episcopul Gherasim, de mai are ceva important şi vrednic de comunicat, spre a se remonstrà la Curte. Episcopul Adamovici îi răspunde — târziu, abià în 2 Martie 1791, din pricina, că erà bolnav — şi spune că la îndrumarea Guvernatorului din Ardeal a înaintat gravaminele clerului său la Guvern, ca să le rezoalve pe acelea, cari cad în competinţa sa, iar cari trec peste sfera de competinţă a Guvernului să fie propuse Dietei spre hotărîre. Tot cu ocazia aceasta mai spune episcopul, că urmând îndrumării mitropolitului din a doua scrisoare a sa a felicitat pe noul Cancelar de Curte al Ardealului, pe Contele Samuil Teleki[2].

Pentruca să ne lămurim înţelesul celor ce se spun aici, trebue să observăm, că între anii 1780—1792 s'a pornit pe

---

[1] Despre aceasta însemnată suplică vezi *Dr. Ferdinand* von *Zieglauer*: Die politische Reformbewegung in Siebenbürgen in der Zeit Iosepf's II. und Leopold's II. pp. 521—547., care a luat ştiri exacte şi neexacte şi dela I. C. Schuller: Beleuchtung der Klagschrift gegen die sächsische Nation. Pe urma lor a scris şi *Bariţ* partea privitoare din Părţi alese I. pp. 395—545. Cf. şi Lupaş János. Az Erdélyi görög-keleti egyház- és vallás unió a XVIII. század folyamán. Bpest, 1904. pr. 51 şi urm.

[2] Vezi mai jos scrisoarea de supt I.

urma reformelor jozefine o puternică mişcare în sânul tuturor popoarelor din Ardeal.[1] Se păreà, că se ivesc zorile unui viitor mai fericit pentru toate popoarele asuprite. Un moment au crezut lucrul acesta şi Românii.

De aceea a înaintat şi episcopul Gherasim Adamovici guvernului din Ardeal gravaminele clerului său. Va fi făcut-o aceasta din propria iniţiativă, mai nainte de-a primì un îndemn dela mitropolitul Stratimirovici prin Februar 1791 — la tot cazul înainte de 2 Martie. Putem să regretăm numai că nu cunoaştem formularea aceasta a gravaminelor clerului neunit. Eu cred însă, că conţinutul lor se află şi în suplica Românilor — în Supplex libellus Valachorum,[2] — care au înaintat-o fruntaşii Românilor împăratului Leopold II. în 11 Martie 1791.[3] Suplica aceasta nu mai erà numai a clerului neunit, ci a toată naţiunea românească, înaintată în numele întregului popor românesc, unit şi neunit. Prin însemnătatea ei covârşitoare puteà să întunece ori-ce altă mişcare pornită cu lozince separatiste între Români. Şi de fapt, tonul ei îndrăzneţ, afirmaţiunile ne mai auzite până atunci, demnitatea şi conştiinţa ce respiră din fiecare şir, au făcut ca tot veninul şi toată furia adversarilor să se năpustească asupra ei. De aceea şi-au pierdut o bună parte din importanţa lor gravaminele clerului nostru, cum s'a întâmplat aceasta ceva mai târziu în acelaşi an şi cu suplica episcopului unit Ioan Bob,[4] căreia i-s'a atribuit cu mult mai puţină importanţă, decât merità.

Corespondenţa Episcopului Adamovici ne dă posibilitatea a delăturà o greşală, care s'a strecurat până acum aproape la toţi aceia, cari au scris despre «Supplex libellus». Suplica aceasta compusă de secretarul din Cancelaria ungaro-transilvană din Viena, Ludovic Méheşiu[5] *nu a fost subscrisă şi înaintată la locul preaînalt* — cum se crede[6] — *de cei doi Episcopi de atunci ai*

---

[1] Zieglauer, o. c. Vorwort.
[2] Aceasta suplică a fost tipărită şi tradusă în româneşte foarte bine de părintele Dr. E. Dăianu.
[3] Datul acesta se vede dintr'un extras al Suplicei, care l-a primit mitropolitul sârbesc dela agentul său din Viena.
[4] Despre ea vezi la Bariţ o. c. p. 540 şi urm.
[5] Idem p. 543.
[6] Petiţia comună din 1791 a celor doi episcopi la care a urmat în 1792 un rescript regal sub Nr. 2812, de care amintesc episcopii Leményi şi Moga în memorandul lor îndreptat împotriva Saşilor, nu poate să fie Suplex libellus, ci altă petiţie înaintată de sigur numai spre sfârşitul anului 1791. Schuller a identificat mai întâi Supplex libellus cu petiţia aceasta ulterioară. Cf. o. c. a lui Schuller p. 2 şi 21. Pe urma lui a căzut în greşala aceasta şi Zieglauer şi Bariţ. Acest din urmă nu reproduce fidel ci liber pasagiul referitor din protocolul Dietei din Cluj. Cf. Bariţ o. c. p. 538 şi Ziglauer o. c. p. 537.

Românilor, de Gherasim Adamovici și Ioan Bob. Ea a fost înaintată de fruntașii Românilor de atunci, fără a fi subscrisă de cei doi Episcopi, cu toatecă aceștia au putut să aibă cunoștință prealabilă despre ea. Episcopul Adamovici spune într'o scrisoare a sa către mitropolitul sârbesc că «dintre Români, unii de aici au compus o inștanție în numele poporului unit și neunit care au trimis-o prin postă din Buda Maiestății Sale»,[1] de unde se vede limpede, că nu el și cu colegul său din Blaj, ci alții au înaintat Suplica Românilor la împăratul. Din cele ce se vor expune mai departe se va convinge ori-cine despre împrejurarea aceasta, care de altmintreni a și determinat soartea memorabilei Suplici.

Dar acum să urmărim mai departe firul corespondenței între episcopul Adamovici și între mitropolitul sârbesc. Acest din urmă răspunzând la cea dintâi scrisoare alui Adamovici își exprimă bucuria, că episcopul nostru se îngrijește pentru bunăstarea clerului și poporului său, făcând remonstrații către guvern și îi dorește totodată izbândă. «Rog ca și mai departe să stăruiți pentru lucrurile aceste, mai ales în vremea de-acum, când putem aștepta un bine și să bateți la ușă într'un mod fin, după obiceiul D Voastră, unde trebue, dar mai ales la cei mari».[2] Din partea sa mitropolitul va interveni la cancelarul de Curte, Contele Teleki, cât va fi cu putință.[3]

Pe urma acestei scrisori[4] a mai scris mitropolitul Stratimiroviciu, în 30 Aprilie, o scrisoare către episcopul Adamovici[5] care însă nu ni s'a păstrat. Răspunsul episcopului întârzià de o parte fiindcă acesta erà cam bolnăvicios, de altă parte erà și ocupat cu conscripția familiilor din eparhia sa. Totuși în 10 Iunie îl scrise și așa cum îl avem, formează una dintre cele mai interesante scrisori ale episcopului Adamovici. El amintește de Suplica ce-au compus-o unii dintre Români în numele clerului și a poporului unit și neunit și au înaintat-o din Buda prin postă împăratului. A și fost primită de fapt și trimisă spre revizuire Can-

---

[1] V. scrisoarea de supt III.
[2] Scrisoarea sub II.
[3] Ibidem.
[4] Aceasta cred, că-i identică cu scrisoarea citată de Episcopul Adamovici în cea următoare supt datul 19 Martie.
[5] V. scris. sub III.

celariei ardelene, care la rândul ei a trimis-o mai departe la guvernul din Ardeal. «Nu se știe cu ce clauzulă, dar de-acum Românii au slabe speranțe» scrie episcopul Gherasim[1] şi cu drept, pentrucă postulatele Românilor au încăput pe mânile celor mai înverşunaţi duşmani ai lor. Ce atmosferă a creat în jurul ei aceasta Suplică și cât venin de ură a stârnit în cercurile ungurești, se vede și din împrejurarea că episcopul Gherasim după-ce şi-a câştigat în secret un exemplar din ea, pe care l-a trimis episcopului din Timişoara, nu îndrăzneà s'o mai copieze încă odată. Se temeà, că va fi întrebat, cine a compus-o și scris-o. De aceea a scris episcopului din Timișoara, căruia i-a trimis-o s'o copieze şi s'o trimită el spre ştire mitropolitului sârbesc, iar exemplarul trimis din Suplică să i-l întoarcă.[2]

In cadrul acestei scrisori aminteşte și de rezoluția, ce a sosit dela guvern cu privire la gravaminele protopopilor şi ale preoţilor. Rezoluţia aceasta — care noi nu o cunoaştem — pare a nu-l fi mulţămit. De aceea se plânge el, că nu mai poate face nimic, fiind mărginit de «instrucţia», ce i s'a dat. Alţi oameni cari să lucreze în privinţa aceasta nu sunt, iar adunare nu se poate ţineà, fără de îngăduirea Guvernului.[3]

Scrisoarea aceasta a scris-o și expedat-o în 10 Iunie. Inainte însă de-a ajunge aceasta la ţinta sa a primit episcopul Adamovici, în 13 Iunie, o scrisoare dela mitropolitul Stratimirovici, care se interesà mult de soartea Suplicei Românilor.[4] Drept aceea răspunde episcopul, în 15 Iulie şi expune soartea, ce-a avut-o Suplica. Ea a ajuns la Dieta din Cluj, unde a şi fost dată unui profesor de istorie, ca să caute a dovedì, că nu Românii sunt cei dintâi în Ardeal, ci Ungurii.[5] Dar — spune mai departe episcopul — și Românii sperează să adune dovezi și nici nu se îndoiesc, că vor aflà.[6] Speranţele lor însă nu erau îndreptate spre Dieta din Cluj, ci spre Curtea din Viena. De

[1] Ibidem.

[2] Ibidem.

[3] Ibidem.

[4] V. scrisoarea sub IV.

[5] Ibidem. Acest profesor de istorie erà I. C. Eder, care a studiat Suplica Românilor şi a tipărit-o în acelaşi an cu observările sale perfide spre a combate pe Români V. Suplex Libellus Valachorum Transilvaniae... cum notis historico-criticis I. C. E.

[6] V. scrisoarea sub IV.

aici așteptau Românii un sprijin împotriva ținutei dușmănoase, ce o arătă Dieta din Cluj în cauza lor. In caz, că li s'ar fi dat voie a ținea o adunare compusă din cler, militari, nemeși și *din popor simplu*, la care să-și poată arătă dovezile și să'și poată aduce și gravaminele, atunci aveau intențiunea să trimită în cauza aceasta deputați la Viena.[1] Acum parecă intrase mai mult curaj în oamenii noștri, mărit poate și prin svonul, ce se răspândise, că Românii vor primì aceleași drepturi, cari le aveau Sașii. Episcopul Adamovici auzise vestea aceasta chiar dela un General Venzai (?).

Se pare că mitropolitul sârbesc îndemnase pe episcopul Adamovici să meargă el însuși la Viena să intervină la cercurile competente pentru drepturile clerului și poporului său. Acesta răspunde, că nu poate să facă așa ceva, fiindcă atunci ar fi socotit el de capul răsvrătirii, cum a pățit un calvin, care a compus pentru Săcui o petiție cătră Dietă.

In aceeași scrisoare[2] mai cere episcopul Gherasim dela mitropolitul un exemplar din «deducția», pe care a compus-o Muscatirovici pentru congresul sârbesc din Timișoara.[3]

In răspunsul ce-l dă mitropolitul la scrisoarea aceasta — în 21 Iulie — mulțămește pentru informații și apoi urmează: «Dă Doamne, ca sfârșitul dorit să răspundă dorințelor și rugămintelor îndreptățite ale sărmanului popor și cler de acolo, — ceea-ce, spune el, se poate sperà, dacă se ia în vedere inima cea mai iubitoare de dreptate a nobilului Monarh, precum și înclinarea locurilor preaînalte». Un lucru se recere numai pentru aceasta, să fie cuminte, să se sfătuiască cu oameni experți, fără a pierde însă atingerea cu fruntașii, ce-i sunt binevoitori. Copia amintită a Suplicei Românilor nu a primit-o dela episcopul Timișorii, ci agentul său din Viena i-a câștigat un extras din care s'a putut informà suficient despre postulatele poporului românesc. Nici exemplarul din «deducția» lui Mușcatirovici nu-l mai are, ci îl îndeamnă pe episcopul Gherasim să se adreseze deadreptul autorului.[4]

[1-2] Scrisoarea sub IV.

[3] Mușcatirovici erà unul dintre fruntașii literați ai Sârbilor pe atunci. Interesant e, că el a tradus din latinește în sârbește un tratat despre post alui Samuil Clain, cum a arătat-o aceasta prof. Dr. N. Radoičič într'un număr din Knizevni Glasnik pe 1910.

[4] Scrisoarea sub V.

Corespondența episcopului Adamovici cu mitropolitul sârbesc nu ni s'a păstrat întreagă. Dela scrisoarea din urmă și până în Octomvrie al aceluiaș an, nu mai aflăm în Arhiva din Carloviț nici o scrisoare dela episcopul nostru din Ardeal, cu toate că în vremea aceasta s'au petrecut lucruri foarte importante pentru Români. In 20 Octomvrie însă scrie episcopul Adamovici din nou mitropolitului[1] și cu prilejul acesta alătură la scrisoarea sa și câteva acte, cari ni s'au păstrat în Carloviț și din cari ne putem informà și noi despre ceeace s'a petrecut în Ardeal.

Avem mai întâi protocolul Dietei din Cluj, unde s'a desbătut cauza Românilor.[2] Din acest protocol vom arătà părțile, cari ne interesează pe noi.

După ce se ia act de primirea celor două petiții ale Românilor, una înaintată «în numele clerului, a nobilimii și a statului militar și civil al întregii națiuni românești din Transilvania», iar ceealaltă cuprinzând cererile clerului greco-catolic, și dupăce face câteva observări, căutând a înfățișà starea de atunci a Românilor și îndrăznind a afirmà, că Supplex Libellus este numai fătul unor oameni turbulenți, pe care Românii mai cuminți nu l-au aprobat și nici nu au știut nimic despre el (ejusmodi supplices libellos, uti primus est, foetum inquietorum solum quorundam hominum esse, quod, prudentiores Valachi in id haud consenserunt et nihil de illis sciverint), trece la propunerile de mai mare importanță, pe cari a binevoit a le face însuși împăratul, anume:

1. Să se sancționeze printr'o lege publică liberul exercițiu al religiunei, fără deosebire de rit.

2. Să se îngrijească în mod cuvenit de susținerea clerului de ambele rituri.

3. Să se promoveze cultura poporului românesc și să se propage cu succes.

«Cât privește punctul cel dintâi, cu supunere ținem a declarà Maiestății Voastre Sacratissime — spun staturile ardelene — că constituția fundamentală a acestei patrii e mai ales astfel alcătuită, încât sistemul acestei provincii acum de câteva

[1] Scrisoarea supt VI.

[2] Arhiva Mitropolitană din Carloviț 1791 Nr. 363.

veacuri îl formează cele trei naţiuni primite prin lege şi cele patru religiuni şi nici nu vrem să răsturnăm acest sistem stabilit prin uzul alor câteva veacuri, nici nu putem înmulţì religiunile şi creşte naţiunile, ci precum primim pe nobilii de origine Români în sânul naţiunii ungare, iar pe ceilalţi îi tratăm conform condiţiei lor şi îi vom tratà şi de acum, ca pe Saşi, fără a ne gândì să creştem numărul naţiunilor, tot aşa şi pe Românii uniţi, alăturaţi la biserica romano-catolică îi vom considerà ca şi pe catolici, iar pe ceilalţi Români neuniţi unde se vor fi asociat la una dintre cele patru religiuni primite prin lege, vom şti a-i considerà tot aşa ca şi pe religiunea aceea, cărei s'au alăturat. Totuş noi nu putem admite, fără a răsturnà sistemul nostru — cum am declarat cu supunere mai nainte — ca religiunea aceasta neunită să formeze în patria aceasta a cincia religie primită prin lege. Impotriva liberului exerciţiu al religiunii neunite, de care se bucură suplicanţii, nu ne ridicăm, de aceea înaintăm spre revizuire Maiestăţii Voastre Sacratissime următorul articol: Religiunea orientală neunită de ritul grecesc, care după legile noastre se numără între religiunile tolerate, nu o putem adăugà la religiunile recepte fără de a ne vătămà drepturile, totuş ca să se bucure de exerciţiul liber al ritului lor, la dorinţa Maiestăţii Sale Sacratissime, se sancţionează printr'o lege publică, că Românii neuniţi sau ori-care adepţi ai acestei religii, să se folosească de liberul exerciţiu al religiunii şi să fie cârmuiţi de un episcop de ritul lor numit de Maiestatea Sa Sacratissimă, totuş rămâne ca guvernul ţării, comitatele şi districtele să fie cu grijă, ca preoţii lor să nu se înmulţească fără de lipsă şi să nu se zidească biserici sleind puterile contribuenţilor».[1]

Cât priveşte punctul al doilea, adecă intreţinerea cuvenită a clerului de ambele rituri, în privinţa aceasta staturile ardelene declară, că de când s'au secularizat bunurile bisericeşti supt Regina Isabela, fiecare confesiune e datoare a-şi susţineà pe parohul de ritul ei, de unde urmează că şi Românii de ambele rituri sunt obligaţi a se îngrijì singuri de susţinerea clerului lor.[2]

In sfârşit ce se ţine de punctul al treilea, ca să se promoveze cultura poporului românesc şi să se propage cu succes, «în

---

[1] Ibidem. Traducerea din latineşte este a mea.
[2] Ibidem.

aceasta stimăm îngrijirea Maiestăţii Voastre Sacratissime, căci, spun ei, acest popor este cel mai prost dintre toate naţiunile Europei, cu principii falsificate de preoţii religiunii lor şi degenerând în cele mai rele superstiţii a ajuns până acolo, încât pe când oricare altă religie din Europa se năzuieşte a consolidà moravurile adepţilor săi, *numai religiunea aceasta*, aşa de mult abătută dela principiile sănătoase de preoţii aceştia, *corumpe moravurile.* Aceste rane şi-au înfipt rădăcini aşa de adânci, încât vor aveà lipsă de grijă îndelungată şi e cert, că cultura unui popor se propagă fără succes, până când va fi lipsit de cultură clerul poporului respectiv. Românii trăiesc amestecaţi cu celelalte popoare din Transilvania, cari se guvernează prin cultură, nu numai prin frica de pedepse, cel românesc e însă necult, motivul se poate vedeà uşor, căci clerul acelora e cult, al acestui însă-i aşa, că cei mai mulţi dintre ei au trebuit să se pedepsească cu moarte pentru furturi şi hoţii, mai ales pentrucă sunt instigatorii hoţiilor (cum s'a întâmplat în anul 1784) şi precursorii crimelor supt pretextul mascat al religiunii.[1]

«Cu slaba şi supusa noastră opiniune aşadară credem, că înainte de ce ne-am ocupà cu cultura poporului românesc, trebue să cugetăm la educaţia şi cultivarea clerului. Ca să se poată face aceasta cu efect am încredinţat pe Baronul fidel al Maiestăţii Voastre, pe Antoniu Iosika, comitele suprem al comitatului Cluj, ca până la Dieta viitoare a anului următor să pregătească un plan, în ce mod s'ar puteà purtà grijă de educaţia clerului de ambele rituri, căci creşterea de-acum a clerului unit o socotim de luxoasă,

[1] Pentru clasicitatea acestui lo-, care nu demonstrează altceva, decât îngâmfare stupidă, dau aici şi textul latinesc: Quod denique tertium attinet, ut videlicet plebis valachicae cultura promoveatur et cum successu propagetur: In hoc Paternam Vestrae Sacratissimae Maiestatis solicitudinem veneramur. Plebs enim haec omnium Europae Nationum rudissima, detortis per Popas Religionis eorundem Principiis et in superstitiones pessimas degenerantibus eo devenit, ut ubi alia quaevis in Europa constituta religio asseclarum suarum mores colligere intendit, haec sola taliter per hos popas a sanis principiis detorta Religio, mores corrumpat. Vulnera haec per plura saecula tam altas fixere radices ut longiori cura indegeant, certum esse gentis alicujus culturam absque nullo succesu suscipi, donec gentis cultivandae clerus cultura caruerit. Valachi reliquis in Transilvania Natianibus immixti degunt, plebs reliqua, cultura, non solum poenarum timore regitur, Valachica vero inculta, rationem quivis facile perspiciet, illorum enim Clerus excultus, hujus vero talis est, ut plurimi ex iis ob furta, latrocinia ultimo supplicio plecti debeant, maxime ideo, quod Latrociniorum Incensores (prouti anno 1784 contigit) et sub larvata Religionis specie scelerum praecursores sint».

delicată și ca una ce depărtează dela agricultură. Planul acesta îl va prezentà unei deputații mixte, ce se va numì în Dieta viitoare. Deputația aceasta, dupăce va ascultà pe episcopii de ambele rituri, își va înfățișà planul său staturilor și ordurilor, care dacă-l vom acceptà consimțind sau modificându-l, îl vom așterne cu supunere vederii Maiestății Voastre Sacratissime pentru aprobarea preaînaltă».

«Baronului Antoniu Iosika i-am dat următoarele principii, după cari să-și compună elaboratul său:

1. Să nu fie educația aceasta luxoasă.

2. Să se năzuiască mai ales ca să nu se abată clerul dela agricultură prin această educație, mai ales din cauza aceea, că dacă popii aceștia, al căror număr trece peste trei mii și fii lor ar părăsì agricultura, atunci o mare parte a locuitorilor s'ar depărtà de agricultură, un lucru, ce se vede și de acolo cât e de primejdios pentru țara aceasta, că în urma secetii de un an prețul bucatelor se urcă foarte mult.

3. Să se introducă clerul acesta nu numai în acelea, cari sunt îmbinate cu funcțiunea sa, ci să li se deà și principiile purtării raționale a economiei, prin ceeace își va ușurà traiul și va puteà servì drept exemplu conlocuitorilor săi la purtarea economiei.

4. Educația aceasta să nu fie delicată, căci parohienii nu pot să deà întreținere suficientă parohului crescut peste starea sa, cum a venit în uz acum la uniți».[1]

Episcopul Adamovici aveà copia acestui protocol al Dietei din Cluj și în 14 Septemvrie 1791, când s'au întrunit protopopii neuniți la Sibiiu, spre a depune jurământul de fidelitate împăratului Leopold II i-a prezentat-o acestora.[2] Puteau protopopii, cari reprezentau tot clerul bisericii noastre, să răspundă la insultele, ce li s'au adus? Sau poate loviturile erau așa de grele, vorbele așa de aspre încât nu le mai rămâneà alta, decât să se plece cu sufletul sdrobit, fără a se mai mângăià cu speranța într'un viitor mai bun? Nici una și nici alta nu au făcut-o. Clerul românesc adânc vătămat a avut un simplu gest în fața adversarilor, declarând, că nu a putut să nu descopere Monarhului *starea*

---

[1] Ibidem.

[2] Aceasta se vede din petiția protopopilor adresată către episcopul Adamovici. V. actul sub IX.

sa deteriorată, micşorată şi chiar despreţuită, cu toate aceste *din cale afară folositoare pentru ţară* (*Provinciae autem summe utilem*. . statum summ). Şi dacă vom opune acest gest pătruns de conştiinţa, ce i-o dă unui popor numai încrederea dreaptă în puterea şi valoarea sa, în faţa Dietei din Cluj, alcătuită din cele trei naţiuni, despre cari un Iezuit, care ne combăteà atunci, declarà, că nu pot nutrì în inimele lor *nobile* un sentiment aşa de mojicesc, cum este ura, şi prin urmare nu pot urî, ci numai despreţuì poporul românesc[1] — şi vom cumpănì valoarea morală a unei Diete de nobili, cu valoarea şi conştiinţa morală a unei adunări de 29 protopopi români, putem mărturisì astăzi cu fruntea ridicată, că preotul nostru învinuit de furturi şi de hoţii, arătat cu degetul că se închină unei religiuni, care corumpe moravurile, sta mai presus de acuzatorii lui şi mai presus de aceste infame învinuiri, ce i se aduceau.[2]

Românii erau din capul locului în clar cu rezolvirea, ce o va dà cauzei lor Dieta din Cluj. De aceea nu au rămas suprinşi de tonul desbaterilor, ci au căutat să afle altă modalitate pentru a-şi câştigà drepturile cuvenite. Inşişi protopopii, dupăce au satisfăcut în mod solemn şi cu bucurie — la propunerea episcopului lor — datorinţei strămoşeşti, de a depune jurământul de fidelitate împăratului, mai pe urmă, din simţul de datorie înnăscut în mod natural fiecărui om, de a se perfecţionà pe sine şi starea sa, au început toţi a se gândì la acelea mijloace necesare şi legitime prin cari ar puteà să obţină o dreaptă, desăvârşită şi reală mângăiere pentru postulatele clerului, aşternute Maiestăţii Sale Sacratissime împreună cu cele ale întregii naţiuni româneşti, care au fost transmise Dietei din Cluj printr'un binevoitor rescript regesc. Deci au aflat de bine şi de folositor a numì cu prilejul acesta pe episcopul Adamovici şi pe unul sau doi indivizi vrednici, pe cari va aveà să-i aleagă din cler, de plenipotenţiari în scopul de a obţineà rezolvarea rugărilor înaintate şi a exoperà pentru Români drepturile, ce li se cuvin. Increzându-se cu de-

---

[1] Vezi Eder o. c. p. 32 în Nota 26.

[2] Când mai târziu li s'a adus din nou învinuirea că sunt neculţi, Românii au răspuns prin rostul Episcopilor Lemény şi Moga aşa: »Această obiecţiune, dacă ar şi f' întemeiată, sună aşa, ca şi când cineva ar vreà să-şi bată joc de orbia altuia, pe care el însuşi l-a orbit. Schüller o. c. p. 9.

săvârșire în activitatea, desteritatea și în zelul mult lăudatului episcop, îl aleg și fac adevărat, legitim și neîndoelnic plenipotențiar în chestiunea menționată a clerului și a toată națiunea română din Transilvania. Ii dau și conced deplină putere spre a puteà lucrà, tratà și efeptuì înaintea ori cui și în tot locul, unde se cuvine, tot, ce i se va păreà a fi spre bunul folos, spre trebuința, fericirea și nu spre dauna clerului şi a toată națiunea românească, împreună cu unul sau mai mulţi indivizi, pe cari îi va luà pe lângă sine din cler și cu plenipotențiarii, ce se vor alege și emite poate din partea clerului greco-catolic și din partea statului nobilitar, militar și civil. Ii promit — prin urmare, a ratificà tot ce va face el.[1]

Imputernicirea aceasta au făcut-o protopopii în 16 Septemvrie v. In ziua următoare au adresat o petiție către episcopul, în care dupăce amintesc de Suplica Românilor mărturisesc, că au înțeles cu o preasimțită şi generală durere a inimii lor, că Supplex libellus e socotit numai de fătul unor oameni turbulenți, pe când el este de fapt fătul întregii națiuni românești, care apăsată peste măsură şi cum s'a demonstrat mai pe larg în Suplica menționată mai nainte, despoiată de cuvenitele drepturi esențiale ale concivilitâții, nu s'a putut suferì mai mult a nu-și descoperì înaintea împăratului starea deteriorată, micșorată, ba chiar desprețuită — dar din cale afară folositoare pentru țară — și a nu cere ușurarea cuvenită și participarea la drepturile comune. De aceea vin ei la cel mai apropiat și chiemat conducător alor, rugându-l, ca în virtutea funcțiunei și vocației sale, să plece cu unul sau doi indivizi luați din cler, la tronul preaînalt și la izvorul grației și în puterea plenipotenței sale să lucreze în tot locul cuvenit, ca să se rezoalve total și de fapt acelea, ce le-au cerut cu stăruință, le-au demonstrat și probat de îndreptățite și dacă cere lipsa le pot probà și mai tare sau într'o adunare, care se va concede dela locul preaînalt sau prin deputați exmiși de națiunea românească.[2]

In chipul acesta clerul neunit și-a pus toată încrederea în episcopul său, care deacum, delăturând orice șovăială, trebuià să îmbrățișeze cauza Românilor și s'o reprezinte la locurile cuvenite.

[1] Vezi actul sub VIII.
[2] Vezi actul sub IX.

Din cele ce cetim în scrisorile episcopului Adamovici putem face concluzia, că hotărîrile aceste ale clerului s'au adus la inițiativa lui. Când a fost trimisă Suplica Românilor din Viena la guvernul din Ardeal și prin aceasta Românii și-au pierdut orice speranță, mitropolitul Stratimirovici care cunoștea bine înclinarea cercurilor din Viena de a împărtăși și pe Români cu drepturile ce li se cuvin, îndemnase pe episcopul Gherasim să meargă el însuși la Viena, să lucreze pentru drepturile Românilor. Episcopul nostru atunci se temeà a împlinì sfatul lui Stratimirovici, mai târziu însă, dupăce Dieta ardeleană a adus hotărîrile cunoscute, nu-i rămâneà altceva decât a revenì la sfatul mitropolitului. Deci spre a nu fi înfățișat de «capul răsvrătirii» a pus la cale clerul său să-i adreseze petiția și să-i facă împuternicirea de mai sus. Acum puteà să ceară dela guvern permisiunea, de a merge la Viena, fiindcă spuneà, că dacă nu va luà în considerare misiunea, ce i s'a încredințat, își va pierde autoritatea și creditul, ce-l are la popor.[1]

Astfel, dacă el nu a subscris întinsa Suplică a Românilor, care a ajuns obiect de batjocură la Dieta din Cluj, tocmai din pricina că nu au subscris-o episcopii, conducătorii chiemați ai poporului românesc, prin primirea împuternicirii, ce i s'a dat de clerul neunit a luat asupra sa sarcina de a lucrà pentru realizarea postulatelor cuprinse în Supplex libellus.

După ce a înaintat o rugare în 21 Oct. către guvernul din Ardeal, să i se permită a merge la Viena[2] sau poate și înainte de aceea, se pare, că a cerut permisiunea aceasta și de-a dreptul dela împăratul. De aici venì răspunsul favorabil în 26 Octomvrie nou, prin Contele Teleki, care încunoștință pe episcopul, că Maiestatea Sa, i-a permis a merge la Viena. Guvernul însă întârzià cu răspunsul său și de aceea episcopul neîndrăznind să plece fără știrea guvernului din Ardeal, îi aduse acestuia din nou la cunoștință răspunsul Maiestății Sale, rugând totodată și o rezoluție la rugarea sa, care a înaintat-o mai nainte.[3]

Aici se întrerupe corespondența episcopului, care ne-ar fi putut dà interesante lămuriri asupra întregii mișcări a clerului și poporului românesc. Ce s'a întâmplat mai departe nu știu. Nici

---

[1] Scrisoarea sub X.
[2] Scrisoarea VII.
[3] Ibidem.

măcar atât nu am putut să aflu de aiurea, că a plecat episcopul Adamovici la Viena sau a izbutit guvernul din Ardeal să-l împedece. Se pare, că spre sfârşitul anului 1791 a înaintat împreună cu episcopul unit Ioan Bob un memorand împăratului, la care s'a răspuns prin decretul regesc de sub 2812 din 1792, care îi asigură pe cei doi episcopi, că şi Românilor li se vor încuviinţà acelea beneficii, cari nu ating drepturile celorlalte naţiuni şi religiuni: qua quidem ratione Dominos Episcopos certos esse posse, quod eadem alte fata, Gentem quoque valachicam cum clero suo inter caeteros fideles suos subditos clementia sua Caesareo-Regia complecti, et favore omnibusque beneficiis, quae leges citra praejudicium aliarum nationum et religionum admittunt, beare velit».[1]

Aceasta şi articolul de lege propus mai sus de staturile ardelene şi întărit într'o formă mai blândă de Impăratul — a fost tot rezultatul acestei frumoase mişcări.

Inainte de a încheià acest articol trebue să observ, că celelalte ştiri, ce le cuprinde corespondenţa aceasta nu mai au lipsă de lămuriri, fiindcă se pot înţelege uşor. Toată corespondenţa e scrisă în limba sârbească întrebuinţată pe atunci de literaţii sârbi. Eu m'am năzuit să dau o traducere cât se poate de fidelă, cu rezerva să dau şi textul original, când îmi va fi cu putinţă.

Aici e locul să mulţumesc magnificului Domn Dr. Laza Seculič, secretar mitropolitan şi deputat dietal pentru bunăvoinţa ce-a avut-o permiţându-mi să cercetez în arhiva din Carloviţ, precum şi D-lui arhivar mitropolitan George Bekič, care a avut deosebita amabilitate a-mi căutà şi aceste documente.

---

[1] Citat rescriptul acesta în remonstraţia Episcopilor Lemény şi Moga, Schuller o. c. p. 2—3.

DOCUMENTE.

I.

Episcopul Gherasim Adamovici către mitropolitul sârbesc din Carloviț, Stefan Stratimirovici.

Inalt Prea Sfințite și Inalt Prea Onorate D-le Arhiepiscop și Mitropolit, Domn milostiv!

La cele două scrisori milostive ale Inalt Prea Sfinției Voastre — una din 29 Decemvrie anul trecut, înainte de a plecà în Viena, iar ceealaltă din 17 Februarie a. c. — cari am avut onoarea a le prìmì cu cel mai profund respect, am fost constrâns a întârzià cu răspunsul din pricina unei boale, care m'a cercetat, îngreunat și ținut locului nu numai pe mine ci și pe protodiaconul și pe secretarul meu. În cea dintâi ați binevoit Inalt Preasfinția Voastră a-mi face de știre, să nu întârziu a Vă descoperì, dacă mai am ceva important și vrednic de comunicat, spre a se remonstrà Augustei case. Cât privește gravaminele clerului meu de aici, conform îndrumării date de Excelența Sa guvernatorul nostru la rugarea mea, le-am înaintat preamăritului guvern, ca să se rezoalve (acolo) acelea, ce cad în competința guvernului, iar cari trec peste competința guvernului să fie propuse spre hotărîre dietei, încredințat fiind că acestor speranțe are să urmeze mângăiere. Conform îndrumării din scrisoarea a doua a Înalt Preasfinției Voastre am trimis, odată cu recomandația clerului meu, felicitări noului cancelar de curte al Ardealului, contelui Samuil Teleki.

Recomandându-mă milei Înalt Preasfinției Voastre rămân cu cel mai adânc respect

Al Inalt Preasfinției Voastre

Sibiiu, 2 Martie 1791.

Preaplecat serv
Gherasim Adamovici,
episcop.[1]

[1] Arhiva mitropolitană din Carloviț 1791 Nr. 31.

II.

Mitropolitul Stefan Stratimirovici cătră episcopul Gherasim Adamovici.

Viena, 13 Martie 1791.

«*Răspuns la scrisoarea precedentă*».[1]

Precum mă bucur, că Preasfinţia Voastră Vă îngrijiţi pentru bunăstarea clerului şi poporului de acolo şi nu întrelăsaţi a face remonstraţii cătră guvern, tot aşa doresc, ca şi acesta primindu-le cu bunăvoinţă, să facă ceva bine în favorul religiunii noastre de acolo. Rog, ca şi mai departe să stăruiţi pentru lucrurile aceste, mai ales în vremea de acum, când putem aşteptà un bine şi să baţi la uşă într'un mod fin, după obiceiul D-voastră, unde trebue dar mai ales la cei mari. Eu cât îmi va fi cu putinţă Vă voiu recomandà aici Excelenţiei Sale contelui Teleki.

Pe Burian, pe fostul meu secretar cu dragă inimă l-aş lăsà Preasfinţiei Voastre, dar ştiu, că nu-i bucuros să plece în Ardeal, nici să rămână mai departe în slujbă de secretar, fiindcă cearcă să fie aplicat la «Consiliul maghiar» şi de aceea a refuzat chiar şi dlui episcop din Buda, Dionisie Popovici funcţia de secretar. Cu toate acestea eu îi voiu descoperì dorinţa D-voastră.

Acel patent matrimonial, în virtutea căruia afacerile privitoare la căsătorie sub monarhul de fericită memorie Iosif, s'au predat judecătoriei civile, s'a suprimat în tot regatul Ungariei şi părţile anexate ei şi afacerile matrimoniale s'au întors iară forului bisericesc; dar în provinciile militare ale grăniţerilor au rămas tot în competinţa forurilor civile, de unde se naşte mare inegalitate, fiindcă unii oameni de aceeaş lege în afacerile matrimoniale aparţin în unele privinţe forului civil, iar în altele celui bisericesc. Pentru aceea voiu şi înaintà o remonstraţie nou instituitei cancelarii Ilirice şi la vremea sa nu voiu întârzià a vă face ştire de răspunsul ce-l voiu primì.

Un oarecare tinăr *Nicolae Ianovici*, care învaţă în gimnaziul evangelic din Pojun, spunând că-i de naştere din Ardeal, din Făgăraş şi e de confesiunea noastră ortodoxă, m'a rugat de milostenie precum şi de aceea, să-l primesc în seminar, dacă se întemeiază la noi acesta, pentru ceeace a adus şi recomandaţie dela d-l conte Teleki. De aceea voind să-i fac acestuia bine după putinţă, rog pe Preasfinţia Voastră să mă încunoştiinţeze dacă-i cu adevărat de confesiunea noastră sau de cea unită, ca să nu fiu înşelat, cum de multeori m'au mai înşelat.

Postulatele noastre naţionale s'au revizuit în comisia la care au luat parte contele Balasa, d-l conte Schmidtfeld şi câte un

[1] Conceptul acestei scrisori e scris pe dosul celei precedente.

consilier aulic dela cancelaria maghiară şi dela consiliul aulic de răsboiu şi acum trec din cancelarie în cancelarie. Iar cancelaria noastră va rămâneà tot aşa cum a fost odată deputaţia aulică ilirică.

Eu voiu mai petrece aici opt sau zece zile, pe urmă mă voiu întoarce în Carloviţ peste St.-Andrei.

Cu aceste recomandând pe Preasfinţia Voastră îndurării lui D-zeu şi pe mine dragostei voastre sunt şi rămân cu respect.

III.

Episcopul Gherasim Adamovici către mitropolitul Stefan Stratimirovici.

Inaltpreasfinţite etc.

Graţioasele scrisori, din Viena cu datul de 19 Martie, precum şi cea din Carloviţ din 30 Aprilie le-am primit. Pentru informaţia din cea dintâi privitoare la cancelaria aulică ilirică mulţămesc, iar pentru cea din a doua scrisoare, că Inalt Preasfinţia Voastră s'a întors acasă în Carloviţ sănătos, norocit şi în pace, mă bucur, (dorind) ca preabunul ziditor să ţină pe Inalt Preasfinţia Voastră sănătos, în pace şi la mulţi ani spre bucuria şi mângăierea tuturor.

Pricina că am întârziat până acum cu răspunsul este sănătatea mea slabă, pe urmă lucrul mult, dar mai ales conscripţia familiilor, care abià s'a putut terminà şi trimite în 14 Iunie, din nou, măritului guvern spre a se controlà şi a se luà măsuri mai departe.

Am primit dela Mărita Cancelarie ilirică de Curte rescriptul în privinţa alumnilor, cari se vor trimite de aici în seminarul din Carloviţ, având a se plătì pentru fiecare pe an câte 200 fl. care rescript l-am şi trimis Măritului Guvern. Ce vor răspunde la aceasta nu ştiu. Până acum nu am primit răspuns. Nu ştiu cum le va plăceà lucrul acesta.

Dintre Români, unii de aici au compus o «instanţie» în numele clerului şi a poporului unit şi neunit, care au trimis-o prin postă Maiestăţii Sale şi de acolo a fost trimisă Cancelariei ardelene spre revizuire şi se aude că în zilele aceste a fost trimisă din Cancelarie la Guvern. Cu ce adaus încă nu se ştie, dacă nu cumva vor strigà şi vor descoperi-o aceştia, căci Românii de-acum au slabe speranţe. Eu am trimis copia dela aceasta instanţie D-lui Episcop Petrovici din Timişoara, recomandându-i să-o copieze şi s'o trimită spre ştire Inalt P. S. Voastre iar cea trimisă de mine să mi-o întoarcă, să-o am la mine, căci şi eu am câştigat-o în secret, de aceea nu am putut nici nu am îndrăznit mai mult s'o copiez aici, fiindcă vor căutà cine a

compus-o și cine a scris-o. De aceea încă nu știu dacă V'a ajuns în mână din Timișoara. Intr'aceea și la propunerile mele Măritului Guvern pentru gravaminele protupopilor și ale preoților a ieșit o rezoluție, dar eu fiind mărginit de instrucție nu mai pot face nimic mai departe și nici nu sunt astfel de oameni, cărora li s'ar puteà încredințà a lucrà ceva, iar a adunà nu-i permis pe nimenea fără de îngăduirea Măritului Guvern.

Aici este ploaie de ajuns și viile, bucatele și celelalte sunt bune, dacă nu le va strică cumva ploaia.

Excelența Sa D. Bruckental cel bătrân a plecat aseară în Viena.

Aici toți soldații «marșiresc» în Valahia cu toată muniția lor, nu știu ce va fi.

Cu aceste recomandându-mă bunăvoinții arhipăstorești, rămân cu tot respectul și sunt

Al Prea Sfinției Voastre serv

In Sibiiu 10 Iunie 791.

Gherasim Adamovici
Episcop.

P. S. Tânărul acela cu numele Nicolae Ianovici e de confesiunea noastră. In Octobre 1789 a fost la mine în Brașov, vrând să plece la studiu. De naștere e din Făgăraș.[1]

IV.

Episcopul Gherasim Adamovici către Mitropolitul sârbesc.

Inalt Prea Sfințite etc.

Scrisoarea trimisă în 5 Iunie de Inalt Prea Sfinția Voastră am primit-o în 13. Cât privește «inștanția» poporului românesc înaintată Maiestății Sale, a fost trimisă aici la dietă și cetită. Pe urmă s'a dat unui profesor de istorie ca să se uite peste ea și să poată dovedì, că nu Românii sunt cei dintâi în Ardeal, ci Ungurii. Pentru aceasta Românii sperează să mai aducă dovezi, despre ceeace ei nici că se îndoiesc. In vreme ce așteaptă dela Curte răspuns înpotriva Ungurilor se pregătesc să trimită și deputați în Viena, dacă nu li s'ar îngăduì să țină o adunare (sobranje) compusă din cler, militari, *nemeși și din popor* simplu, la care să-și poată arătà dovezile și gravaminele.

Aici se vorbește mult, că Românii vor primì drepturile, cari le au Sașii. Aceasta mi-a spus-o chiar și Dl General Venzai (?), dar cum va fi vom vedeà.

[1] Arhiva mitr. din Carloviț 1791 No. 117.

Prea sfinţia Sa Episcopul Petrovici mi-a trimis îndărăt inştanţia aceea şi-mi scrie că o va copia pentru Inalt Prea Sfinţia Voastră şi o va trimite. Nu ştiu a făcut-o până acum.

Cât priveşte mergerea în Viena, nu-i cu putinţă pentrucă m'ar descrie, că eu sunt capul răsvrătirii (predvoditelj bune), cum a păţit un calvin de aici, care a alcătuit Săcuilor o petiţie pentru Dietă.

Scrisoarea prin Ieromonahul Gavril am primit-o. El a luat în primire conform specificaţiei lucrurile mănăstireşti, afară de maramă şi de... care a ars, de i-au plătit-o cu 4 fl. 30 cr. pe urmă şi cheltueli de drum 30 fl. şi suma hotărîtă în testament 150 fl., a primit-o şi cuitat-o cu tutorul de aici.

Dacă e cu putinţă Vă rog cu supunere să-mi trimiteţi în limba latină «deducţia», care a compus-o latineşte Muşcatirovici pentru congres, pentrucă se poate să mai pretindă şi aici ceva spre a indreptà lucrurile mai departe.

Cu aceste recomandându-mă milii arhipăstoreşti rămân cu adânc respect

Al Inalt Prea Sfinţiei Voastre

Sibiiu, 5 Iulie 1791.

Cel mai supus serv

Gherasim Adamovici

Episcop.

P. S. Ieromonahul Gavril a voit să plece azi de aici, dar are căruţă slabă şi necoperită şi ploaia urmează în toate zilele. De aceea n'am vrut să-l las ci l-am reţinut până vine delejanţa să poată călătorí cinstit.[1]

V.

Mitropolitul Stefan Stratimirovici către Episcopul Gherasim Adamovici.

Carloviţ, 21 Iulie 1791.

Episcopului din Ardeal, D-lui Gherasim Adamovici.

Preţioasa scrisoare a Prea sfinţiei Voastre adresată mie în 5 l. c. am primit-o in 14 a lunii şi acum am onoare a mulţumì cu drag Frăţiei Voastre pentru informaţiile sincere a celor ce se petrec acolo. Dă Doamne, ca sfârşitul dorit să răspundă dorinţelor şi rugămintelor îndreptăţite ale sărmanului popor şi cler de acolo, ceeace fără îndoială se poate sperà având în vedere inima cea mai iubitoare de dreptate a nobilului Monarh şi în-

[1] Arhivul de sus 1791 No. 146.

clinarea locurilor prea înalte. Numai cât în acest lucru important și folositor trebue să fii cuminte, sfătuindu-Te cu oameni cuminți, cari pricep lucrul, cercetând nu mai puțin într'un chip frumos și inimile prietinilor binevoitori mai ales ale fruntașilor.

Eu nu am primit dela Domnul Episcop Petrovici copia, de care ați binevoit a amintì în scrisoare, ci numai în extras am primit-o nu de mult dela Agentul meu I. Novacovici, din care m'am putut informà destul de pe larg despre pretensiunile propuse ale poporului de acolo de credința noastră.

Exemplarul din «deducația» lui Mușcatirovici l-aș trimite bucuros, dar nu am la mine nici unul. Dacă Prea Sfinția Voastră crede a aveà din acesta ajutor și folos, poftiți a Vă adresà la însuși autoriul, care din cunoscuta sa râvnă pentru binele poporului prea bucuros V-ar servì și trimite.

In sfârșit recomand Prea Sfinției Voastre întrucât Vă îngăduie împrejurările a râvnì pentru binele comun, iar pe mine nu uitați a mă onorà și în viitor cu noutăți interesante de pe acolo și a mă informà detailat despre acest lucru, fiind încredințați că mă recomand frățeștelor rugăciuni ale Prea Sfinției Voastre.[1]

VI.

Episcopul Gherasim Adamovici către mitropolitul sârbesc.

Scrisoarea din 18 a lunii trecute Septemvrie cu instrumentele alăturate am primit-o, pentruceea ce mulțumesc preasupus. Cât privește sfaturile și continuarea voiu face tot, cât îmi îngăduie puterile și instrucția mea.

Eu alătur aici scrisoarea, care am trimis-o Măritului Guvern adăugând la ea petiția și plenipotența dată pentru mine de protupopi. Cum va primi-o aceasta Măritul Guvern și ce va răspunde, am să văd de acum. Dar dacă nu îmi va permite să plec la Viena, mai am câte o petiție și o plenipotență în original, care voiu înainta-o atunci Maiestății Sale. Numai cât lucrul acesta va întârzià și în Viena nu se va isprăvì așa de grabă, fiindcă «deputația» nu a plecat încă de aici afară numai de D-l Guvernator, Excelenția Sa Contele Banfi.

Protocolul Dietii îl alătur aici, din care veți vedeà ce s'a făcut pentru uniți și ce pentru neuniți, apărătorul nostru se silește bine, pe lângă aceea unul dintre ai noștri scrie,[2] ceea ce cred că se va trimite în curând sus și ce va mai fi din acest lucru mai departe vom vedeà.

---

[1] Arhivul de sus 1791 No. 162. Se află conceptul scrisorii.

[2] In text stă: «ot nași edin prepisuet» adecă «dintre ai noștri unul copiază». Eu însă cred că mai bine corespunde sensului traducerea de sus.

Nu va fi ceva în istoria lui George Brancovici pentru Români, căci el a fost solul prinţului Apafi, de aceea rog căutaţi dacă este ceva în cartea aceea despre unie şi care erà situaţia clerului în vremea aceea.

Excelenţia Sa D l General Mitrovschi a plecat astăzi la Viena.

Cu aceste recomandându-mă obişnuitei bunăvoinţi, cu adânc respect rămân şi sunt

Al Inalt Prea Sfinţiei Voastre.[1]

Sibiiu, 20 Octomvrie 1791.

Preaplecat serv
Gherasim Adamovici,
episcop.

VII.

Episcopul Gherasim Adamovici cătră mitropolitul sârbesc.

Inalt Prea Sfinţia Voastră etc.

Nu întrelas a face de ştire Inalt Prea Sfinţiei Voastre, că Excelenţa Sa D-l Cancelar Conte Teleki cu datul de 25 Octomvrie nou a binevoit a-mi scrie şi a mă încunoştinţà, că Maiestatea Sa îmi permite a merge în Viena, dar cum aţi putut vedeà din scrisoarea trimisă de mine mai nainte Prea Sfinţiei Voastre, eu am făcut rugare în 25 Octomvrie Măritului Guvern, dar până astăzi nu am primit nici un răspuns. De aceea eri le-am scris din nou şi le-am făcut de ştire, ce am primit dela Excelenţia Sa Cancelarul Contele Teleki, pe lângă aceste să binevoiască a-mi da rezoluţie la rugarea mea. Nu mai puţin am mulţămit şi Excelenţiei Sale Cancelarului D-lui Conte Teleki, alăturându-i în copie şi petiţia protupopilor şi aseară le-am trimis. Ce va urmà mai departe voiu vedeà.

Cu aceste recomandându-mă bunăvoinţii Inalt Prea Sfinţie Voastre cu adânc respect rămân şi sunt

Al Inalt Prea Sfinţiei Voastre

Sibiiu, 30 Octomvrie 1791.

Preaplecat serv
Gherasim Adamovici,
episcop.[2]

---

[1] Arhivul de sus 1791 Nr. 363.
[2] Arhivul citat 1791 Nr. 363.

VIII.

Plenipotenţa, ce i-au dat-o protupopii neuniţi episcopului Gherasim Adamovici.

Universis, quorum nosse interest medio praesentium comunium Nostrarum Litterarum notum certumque reddimus.

Quod dum Vicarius et reliqui Protopopae Graeci Ritus non uniti ex Magno Principatu Trannia accersiti fuerimus, medio circularium de dtto diei 21 Aug. a. c. Nr. 253 sub subscriptione et consueto sigillo Illmi Domini Episcopi nostri non uniti Gerasimi Adamovits ad nos omnes eo fine expeditarum, ut in conformitate gratiosi Decreti Gubernialis de dtto 10 Aug. a. c. Nr. 7100 homagium fidelitatis deponamus feliciter et gloriose regnanti Suae Ssimae Caesareo Regiae Matti Domino Dno Clementissimo et legitimo nostro Principi Leopoldo Secundo, ad determinatam diem 14-am videlicet mensis et anni currentis s. v. in libera Regiaque Civitate Cibinij, in Residentia Illmi D. Episcopi personaliter compareamus. Postquam avitico huic obligationi in nos legaliter derivatae ad propositionem et in facie Ejusdem Praetti D. Episcopi, solemniter et cum gaudio satisfecimus; ulterius ex obligatione et stimulo cum quovis homine per ipsam naturae legem ut semet, statumque suum perficiat, *connato solliciti* omnes de necessariis usque legitimis mediis, quibus justam plenariam et realem Consolationem circa postulata nostra una cum totius Nationis Nostrae Vallachicae e M. P. Tranniae Ssimae Suae Caesareo Regiae Matti homagiali in submissione et obedientia substrata, indeque penes Benignum Rescriptum Regium pro Iusta medella ad Inclytam in Libera Regiaque civitate Claudiopolitana Disetam transmissa, obtineamus; Bonum et utile esse invenimus, ut hac ocoasione *praelaudatum* Illmum D. Episcopum Gerasimum Adamovits, cum uno aut duobus dignis Individuis a nobis eligendis, et penes se acceptis, fine obtinendae medellae ad preces nostras et participationes comunium Iurium concivilitatis, plenipotentiarium constituamus. Plenarie proinde confidentes activitati, dexteritati et zelo saepe laudati Illmi Dni Episcopi Gerasimi Adamovits, in praeattacto Negotio nostro, totiusque nationis nostrae Vallachicae e M. P. Tranniae, intuitu aquirendae consolationis ad justas nostras preces in mentionato nostro supplici libello, uberius explanatas et Clementissimo Throno Regio porrectas, eligimus et constituimus in verum, legitimum, ac indubitatum Plenipotentiarium dando et concedendo plenariam ac omnimode integram facultatis potestatem et activitatem ut quaecunque eidem pro bono emolumento utilitate et felicitati cleri totiusque Nationis Nostrae esse et haud nocitura videbuntur, coram quovis Iudice et in omni debito loco

insimul cum Individuo vel Individuis secum ex clero accipiendis et cum plenipotentiariis ex parte Cleri Graeco-Catholicorum, ex statu Nobilitari, Militari et Civili nefors eligendis ac constituendis agere, tractare ac efficere queat. Spondentes eidem ulterius, quod omnia illa, quae modo praedeclarato, per suam Illtatem elaborata et in effectum deducta fuerint in suo vigore simul admisuri. In-cuius electionis et constitutionis majorem fidem proprias manus nostras et consueta Sigilla serie sequenti adhibuimus.

Cibinii 1791, 16 Septembris.

Ioannes Popovits m. p.,
Vicarius.

Protopopa Ioachim Szimeon m. p., Cibinensis; Iosiph Szimziana m. p., Protopopa Trestiensis; Lazar Steff m. p., Prot. Szaszvarosiensis; Ioann Popovits m. p., Prot. Corbensis; Ioanu Dobrote m. p., Prot. Pojanensis; Avram Moga m. p., Pr. Szaszsebesiensis; Petrus Popovits m. p., Pr. V. Hunyadiensis; Iov Krassinovits m. p., Pr. Tordensis; Illye Lador m. p., Prot. Pessegiensis; Timotheus Popovits m. p., Pr. Kerpenyesensis; Nicolae Ratz m. p., Pr. Alba-Karoliensis; Iosiph Nemes m. p., Pr. Dobrensis; Ioanu Akimovits m. p., Pr. Ladnomanensis; Gavril Ighean m. p., Prot. Abrudbanyensis; Ioanu Sarosi m. p., Prot. Birkiasiensis; Prot. Stan Popovits m. p., Mediensis; Ioanu Popovits m. p., Prot. N. Kalatiensis; Iacob Buzdug m. p., Pr. Bistricensis; Ilie Popovits, m. p., Lunkaiensis; George Petrask m. p., Pr. Fogarasiensis; Prot. Toma m. p., Haromszekiensis; Bukur Kretzu m. p., Prot. Coronensis; Theodor Delbja m. p., Prot. Segesvariensis; Michael m. p., Prot. Iditseliensis; Gavril Popovits m. p., Milvanensis; Constantin Szimeon m. p., Prot. Szakadatiensis; Stephan Popovits m. p., Prot. Ugrensis; Ioanu Popovits m. p., Pr. Egerszegiensis.[1]

IX.

Adresa Protupopilor neuniţi către Episcopul Gherasim Adamovici.

Illustrissime Domine Episcope!

Non dubitamus, quin notum sit Illustritati Vestrae Domine Episcope! qualiter humillimus supplex libellus, juxta gemitum, preces et petitum totius in concreto miserae nostrae Vallachicae Nationis e Magno Principatu Tranniae concinnatus, et Ssimae C. Regiae Matti pro Iusta medella et consolatione *porrectus,* abinde hunc in finem penes B. Regium Decretum, ad Inclytam Princi-

[1] Arhiva din Carloviţ 1791 Nr. 363.

patus in Libera Regiaque civitate Claudiopoli Dioetam transmissus fuerit, ubi an aliquid intuitu Vallachicae Nationis juxta desiderium et petitum, vel in contrarium ejusdem actum sit? pro certo ignoramus, id autem sensibili admodum animi nostri comuni cum dolore intellegimus, quod supplex Idem noster libellus faetus inquietorum quorundam tantum hominum judicaretur, sane est faetus totius tantum modo Nationis Vallachicae, quae supra modum aggravata, et juxta factam uberius in praementionato supplici libello demonstrationem, convenientibus essentialibus concivilitatis juribus *orbata*, quiescere amplius non potuit, quin, deterioratum, seu diminutum et plane despectui habitum (Provinciae autem summe utilem) statum suum coram uncto Domini et Patre omnibus ad se recurentibus Iustitiae juxta competentiam Distributore cum homogiali, eaque perpetuo intemerata submissione detegeret, debitum levamen et Comunium Iurium supra dictorum participationem voce *indefessa* peteret.

Hanc proinde ob causam cum profunda humillitate accedimus ad vestram Illtatem ,Domine Episcope, velut ad proximum nostrum constitutum Manuductorem, dignetur *quaesumus*, vi officii et vocationis suae ad supremum Paternum Thronum Regium, et Fontem gratiae cum uno vel duobus Individuis ex clero acceptis itineri se accingere, et penes hic acclusas plenipotentiales in omni debito loco agere, ut intuitu eorum, quae *ingemiscimus*, *efflagitamus*, et justum habere demonstravimus, probavimus, necessitateque exigente firmius probare possumus, aut medio altme indulgendi Nationis Nostrae *confluxus* (apud omnes Imperii hujus Nationes ex altissima eadem gratia celebrari soliti) aut per transmittendos deputatos in conformitate Iustitiae plenarie ac realiter queamus. Omni cum humillitate perseverautes

Illustritatis Vestrae humillimi filii.

Cibinii, 28/17 Septemvris 1791.

Subscrierile ca mai sus.[1]

X.

Petiţia Episcopului Gherasim Adamovici cătră Guvernul din Ardeal.

Excelsum Regium Gubernium!

Ex hic accluso in originali, et Translato Supplici libello Archi-Diaconorum non unitorum meae Moderationi in Ecclesiasticis Subordinatorum occasione depositionis Homagii Fidelitatis Sacratissimae suae Caeo Regiae et Apostolicae Matti, mihi porrecto cum plenipotentialibus litteris in translato acclusis, *concomitato*

[1] Ibidem.

uberior Excelso Regio Gubernio *repandetur* Notitia, in quo consistat petitum praementionatorum Archi Diaconorum, obligans me ad assumendum eorundem negotium petitorium et Coram Augisstissimo Throno Regio proponendum, ac elaborandum ut particeps reddatur Valachica plebs, Iurium essentialium concivili, tatis, relegando se ad continentiam Supplicis libellis Ssimae Suae Caeo Regiae et Apostolicae Matti porrecti, indeque ad Inclytam Dioetam Claudiopoli penes Regium Decretum remissi pro debita medella. Existimo enim me propter conservandam confidentiam et creditum, quod apud Plebem et Clerum habeo, non erraturum si desiderio praenominatorum satisfacere conatus fuero, Idcirco eum humillime Excelso Regio Gubernio referem, perdemisse rogare sustineo, quatenus dignaretur in hoc passu Inviationem et facultatem assumendi Negotium gratiose elargiri. Qui *praestolaturus* gratiosam Inviationem profundissimo cum venerationis cultu persevero

Excelsi R. Gubernii.

Cibinii, 21/10 Oct. 1791.

Humillimus servus
Gherasimus Adamovits, m. p.[1]

Dr. S. Dragomir.

EVENIMENTE ACTUALE DIN BISERICA CATOLICĂ.

Discuţiunea iscată pe urma articolului Principelui Max.

De altfel scrisoarea lui Piu X edeparte de a fi o combatere a articolului Principelui Max. Ea numai cît afirmă, că cutare zisă a principelui e falsă, că cealaltă nu e adevărată, că toată scrierea foieşte de erori, dar nu răstoarnă cu nici un argument concluziunile scoase din studiu de Principele Max.

Scrisoarea papală mai mult confirmă ceia ce a spus principele, că unirea voită de Papi e numai dorinţa de stăpînire asupra Orientalilor. Acest lucru rezultă din răspunsul Papii, căci el nu ştie decît să cheme la unirea cu Roma «sub un singur Păstor».

Sigur, de atîta şi de asta le arde lor! Noţiunea despre unire, aşa cum o înfăţişează Principele Max, Papa o trece sub tăcere.

Că unirea cu Roma va însemnà totdeauna acest lucru şi că prin unire ea nu înţelege altceva decît subordonare, se va vedeà şi mai bine dintr'un articol publicat cu aceiaşi ocaziune de *La Civiltà Cattolica.* Deşì un simplu articol de revistă, putem să-l luăm ca expresiune oficială a catolicismului, pentrucă *La*

[1] Ibidem.

Civiltà Cattolica e revista iezuiţilor din Roma, şi ceia ce se scrie într'însa e exact ceia ce se scrie şi se gândeşte la Vatican.

Vom spicuì deci din acel articol pentru a vedeà şi mai bine, că de la catolicismul oficial noi, ortodocşii, nu avem nimic de aşteptat şi că singuri trebuie să ne căutăm căile mîntuirii.

Urmează nişte crîmpeie pe care le iau din acel articol (nr. de la 7 Ianuariu 1911):

II.

Faţă de afirmaţiunea Principelui Max, că fiind vorba de *unirea* Răsăritului cu Apusul, nu trebuie să luăm această unire drept o supunere totală a unei din părţi către cealaltă şi ar stà în contrazicere cu însuşi cuvântul de unire; faţă de toate acestea, zic, *La Civiltà Cattolica* spune că în nici un caz nu poate fi vorba de umilire, căci cedarea în faţa adevărului nu e umilire: «Intoarcerea fiicei către biserica mamă nu e luarea unui jug asupra umerilor, strîngerea fraţilor despărţiţi în jurul părintelui comun în unitatea familiei lui Dumnezeu nu e o înfrîngere a *adversarilor biruiţi în luptă*. Numai fantazia aprinsă a unui duşman al Romei, dacă nu reaua credinţă a unui vechi polemist bizantin ar fi putut strîmbà în chip atît de grozav curăţia sufletească şi condeiul unui învăţat catolic».

Cu aceasta se arată în adevărata lumină felul în care romano-catolicii ne privesc pe noi. Sîntem către Roma numai fii faţă de mamă, copii faţă de părintele comun.

Din acest raport decurge, se înţelege, tot ce decurge din raportul fiilor către părinţi. Trebuie să ascultăm totdeauna de Roma şi să rămînem neîncetat în poziţiunea de supuşi.

In astfel de condiţiuni de sigur că nu mai poate fi vorba de unire. Şi e bine că oficialitatea catolică arată cum se uită ea spre noi şi cum priveşte unirea, pentru ca să ştim cu ce avem a face şi ce ni se cere.

Principele Max a constatat, că în toate tratările de unire, ea nu s'a înţeles decît în acest sens şi că, din pricina aceasta, nici nu s'a putut ajunge la vreun rezultat. Intr'adevăr, la dreptul vorbind, aceasta nu e unire, ci numai supunere, şi e bine că discuţiunea începută pe urma articolului Principelui Max face să se arăte, ce se cugetă despre noi în cercurile romano-catolice conducătoare.

Ideia exprimată mai sus în citatul din *La Civiltà Cattolica* e întregită şi mai bine de ceia ce aceiaşi revistă spune mai la vale relativ la articolul Principelui Max: «Trebuià cel puţin să amintească şi să scoată în relief, că Papa e Părintele comun, şi că faţă de părinte nu se vorbeşte de supunere servilă, ci de alipire fiiască, care e unitate şi dragoste».

Va să zică epitropie în regulă, căci deşi nu i se zice «supunere», totuşi cînd ai a face cu Părintele, trebuie să-i urmezi în toate- şi tot acolo ajungi.

Asta e ceia ce se cere dela noi: să ne punem la stăpîn şi sîntem fericiţi, că ni se spune verde. Cel puţin nu ne vom mai încurcà în cuvinte şi ştim din capul locului de ce e vorba.

Principele Max spusese, de asemenea, că în timpurile vechi Papa nu aveà amestec direct în afacerile bisericeşti ale Orientului, că aveà mult mai multă putere în Apus, al cărui patriarh erà, decât în Răsărit, că influenţa sa în Orient erà indirectă, adică, fiind vorba de afacerile Bisericii universale, el îşi aveà cuvîntul său însemnat şi cu aceasta influenţă şi asupra Orientului.

Lucrul acesta e adevărat. Dar el nu se mai poate numì jurisdicţiune asupra Orientului, pentrucă pronunţîndu-se în afacerile Bisericii universale, erà ceva care i interesà pe toţi şi în care şi alţi patriarhi se pronunţau, nu numai cel din Roma.

E adevărat, că vedem pe Papa amestecat şi în chestiuni de ordin particular, precum în chestiunea Sf. Ioan Gură-de-Aur, în chestiunea lui Fotie. Dar în acestea el se pronunţă întru cît e solicitat de vreuna din părţi şi în niciun caz cuvântul său nu e hotărîtor.

La Civiltà Cattolica, ocupându-se de toate aceste lucruri, declară fals din punct de vedere istoric că Papa n'ar fi exercitat jurisdicţiune directă asupra Orientului, şi pe lîngă asta, zice ea, e şi erezie, pentru că stă în contrazicere directă cu definiţiunile consiliului vatican — de sigur, prea slab argument pentru a te convinge de adevărul ei.

Faţă de noţiunea unei uniri, care ar fi numai o coexistenţă a diferitelor părţi ale creştinătăţii în acelaş duh, *La Civiltà Cattolica* zice că o asemenea unire, în care diferitele părţi ar fi asemenea unor republice confederate, perfect egale între ele, strânse numai de o legătură ideală, dar excluzînd o adevărată unitate de guvern care să le strângă într'un singur corp social, — nu e unire, oricât aceste părţi s'ar numì *surori*.

Mai încolo revista iezuită discută starea Bisericilor orientale faţă de ideia unirii. Dela capăt a înfăţişà unirea aşa precum ea există astăzi în Orient şi a zice că ea trebuie să existe mai departe în felul acesta, e o greşală, zice revista numită, pentrucă la bisericile orientale de azi nu există adevărată unire. Nu se poate numì unire acea «mulţime de membre despărţite şi între ele, ba cîteodată în luptă înverşunată. Mai puţin încă Biserica orientală are acea independenţă absolută sau acea guvernare prin ea însaşi, pe care autorul (Principele Max) o presupune, fiindcă,

după ce și-a negat supunerea fiiască către urmașul lui Petru către Papa, ea a căzut în supunerea servilă cătră puterea laică a Statului».

E adevărat, că actualmente ideia unității suferc în Orient. Ce unitate poate fi aceia, cînd diferitele biserici ale creștinătății se uită cu dușmănie una la alta, se privesc ca străine, ba și luptă una în contra alteia. Ar trebuì, fără doar și poate, raporturi mai dese între ele, mai multă conștiință a frăției ortodoxe și mai multă manifestare a ei.

Unitatea Bisericii, pe care neîncetat o mărturisim în Simbolul credinței, e o dogmă, e unul din principiile constitutive ale Bisericii, e chipul în care i s'a orînduit ei să trăiască, e o funcțiune a vieții ei. Ei bine, o funcțiune, pentru ca să existe, trebuie să aibă un organ corespunzător, în care ea să se exprime și să se manifeste.

Aceasta unitate însă, pentru a există, nu are nevoie de o guvernare de la centru, cum pretinde *La Civiltà Cattolica*, pentrucă guvernarea centrală, care absoarbe cu totul inițiativa părților, e ea însași rea și periculoasă.

In lupta dintre Biserică și Stat în Francia, episcopii hotărau una în țara lor, iar Papa desființà. Și toți vedeau, că episcopii sînt mai în măsură de a ști ce le trebuie, pentrucă erau acasă la ei; față de guvernarea centrală a Vaticanului însă nu se puteà face nimic. Din chiar tabăra catolică se aud astăzi tînguiri de răul, pe care-l face Roma luînd episcopilor din lumea creștină orice inițiativă. Vom arătà acest lucru ceva mai la vale.

Cu o asemenea poftă de domnire a Romei, Orientul nu se va împăcà niciodată. Și trebuie s'o spunem categoric: Cîtă vreme discuțiunile și tratările de uniré vor stà în pozițiunea actuală, adică pe baza acestor pretențiuni ale Romei, unirea rămîne ceva iluzoriu și cu totul irealizabil.

Noi, ortodocșii, credem că ideia unității va fi privită din ce în ce mai serios și că ne vom strînge mai aproape unii de alții pe măsură ce conștiința ortodoxă se va adîncì în noi. Pot fi în împrejurările actuale, șanțuri adînci care despart diferitele părți ale ortodoxiei. Dar aceasta nu provine din slăbiciunea ori din lipsa de temei a principiului ortodox, care recunoaște fiecăruia dreptul de a se guvernà singur în țara sa, numai să o facă conform cu principiile. Nu, ci tocmai din pricină că nu sîntem în de ajuns pătrunși de dînsul. Dar pe măsură ce vom fi mai cultivați în interior și mai conștienți de el, (și credem că nu e vina noastră dacă împrejurările ne-au fost de atîtea ori protivnice) vom pricepe valoarea acestui principiu și ne vom simțì foarte

fericiţi cu el. Vom simţì adevărata frăţie şi nimenea nu se và gîndì la unirea cu Roma, care e tocmai abatere din căile frăţiei şi tutelare pe toată linia.

Ştiu, că sînt unele părţi ale lumii unite cu Roma, care se declară foarte mulţămite cu această unire şi spun: Ce ne supără pe noi Roma!... iată, numai cît pomenim pe Papă în Biserică, iar încolo nici nu mai ştim de el, pe de altă parte însă folosim de poziţiunea pe care ţi-o dă faptul de a fi încorporat în Biserica romano-catolică».

Răspunsul e foarte uşor: Acele părţi nu sînt mare lucru pentru catolicism şi nici n'au produs cine ştie ce pentru el. De aceia nici Roma n'o supără în nimic, pentrucă ce supărare poţi aduce omului care nu face nimic! Dar ia să ne uităm la părţile mari ale catolicismului şi vom vedeà, că acolo tutelarea Romei e într'adevăr supărătoare. Acolo e lucru şi organizare, şi în toate acestea Roma aduce mari strîmtorări prin lipsa ei de înţelegere a multor nevoi actuale.

La Civiltà Catolica spune, că biserica ortodoxă se conduce azi în chip cu totul deosebit de cum se conduceà în anticitatea creştină pînă la epoca separaţiunii şi că, dacă principele Max cere întoarcerea la vechile raporturi ale lumii creştine, şi ei doresc asta, fiindcă în vechile timpuri episcopii romani îşi exercitau autoritatea peste toată creştinătatea.

Că biserica ortodoxă de azi şi-a dat o organizare deosebită de vechea organizare, nu vom negà, deşì deosebirile nu sînt mari şi nu e ceva care nu s'ar puteà în marginile principiilor ortodoxe. Chestiunea naţională ocupă spiritele azi într'o măsură mult mai largă decît în vremile de altădată, şi, deci, e firesc ca apariţiunea lor să influinţeze şi felul de vieaţă al bisericilor.

Dar că adoptarea vechilor forme de guvernare ar folosì ceva Romei, cum crede *La Civiltà Cattolica,* nu suntem de părere, fiindcă nici în anticitate autoritatea Romei n'a fost primită fără contestare.

Să lăsăm însă revista iezuită să-şi isprăvească toată ideia ei, şi apoi să vorbim noi. Ea zice:

«De sigur, Roma nu poate primì o ideie, care s'ar opune adevăratei unităţi a bisericii şi cuvîntului lui Hristos, care nu numai a întemeiat pe Petru biserica întreagă, dar lui Petru a voit să-i încredinţeze şi oficiul de a *întărì pe fraţii săi,* (Luca XXII, 32), de a paşte oile, de a paşte pe mieii turmei lui Hristos (Ioan XXI, 15 şi următoarele); o ideie care să excludă orice amestec direct al capului bisericii întregi într'o parte a ei, adecă în toată partea orientală, care să nu recunoască în papă demnitatea de

părinte și doctor al tuturor creștinilor, sau să nu-i permită de a o exercità decît în marile chestiuni, cari privesc toată creștinătatea, nu, de exemplu, în controversele apărute în Orient; o idee, deci, opusă însăși istoriei din cele dintîi veacuri creștine, în cari vedem atâta amestec al episcopilor de Roma chiar și în chestiunile particulare, nu numai dogmatice, ci disciplinare cum se vede, de exemplu, în celebra chestiune a lui Hrisostom, precum și în actele celor dintâi șapte sinoade ecumenice și în sfintele canoane, amintite în acest sens de sinodul florentin și de cel vatican în definițiunea lor dogmatică».

Că Roma nu poate primì o asemenea ideie despre unire, am văzut și ne-am luminat și noi. Dar că pretențiunile ei de dominare ar fi fost lucruri deja recunoscute și practicate în vechile timpuri ale bisericii, e greu de admis. E greu de admis, pentrucă, cu toată chestiunea Sfântului Ioan Gură-de-Aur, sunt foarte multe cazuri, în cari episcopul Romei a întimpinat opoziţiune, și, în genere, găsim față de el o atitudine care nu seamănă de loc cu ceeace Papii pretind azi. Fără a ne întinde în lungi desvoltări istorice, putem menționà cazul lui Ciprian, care a tratat pe Episcopul Romei fără multă cruțare. Să ne amintim, de asemenea de Irineu, episcopul Lugdunului, care a vorbit către episcopul Romei un limbagiu, pe care nici unul din episcopii actuali nu îndrăznește să-l ție față de Papă. Să mai pomenim și faptul citat de Principele Max, că Apostolul Paul nu se deosebește de loc ca inferior Apostolului Petru pe care îl tratează cu destulă asprime în mustrarea pe care i-a adresat-o în Antiohia.

La Civiltà Cattolica dacă nu s'a împăcat cu cârmuirea de sine a Orientului, nu se împacă nici cu rămânerea lui la propriile sale dogme.

Principele Max spusese că, deoarece în Apus s'au desvoltat învățături dogmatice la lucrarea cărora Orientul n'a luat parte, să nu i se impuie lui aceste credințe, ci să fie lăsat cu credințele mărturisite de vechii Părinți.

La acestea *La Civiltà Cattolica* răspunde, că acest raționament ar fi putut fi folosit de oricare eretic și să pretindă că, deoarece el n'a luat parte la formularea unor anumite învățături, să rămâie în biserică fără a fi obligat să le măturisească.

E drept, raționamentul acesta ar puteà fi folosit de un eretic, care ar vreà să fie socotit ca făcând parte din biserică fără a-i mărturisi credințele. Dar cu o condițiune: credințele lui vechi, în afară de credința cea nouă a bisericii pe care nu vreà s'o mărturisească, să nu contrazică vechile credințe ale bisericii. Ereticii însă nu sunt acei cari refuză ceva din mărturisirile bisericii, iar

încolo nu contrazic nimic din ale ei, ci acei care au un crez al lor deosebit de al bisericii.

Ei bine, nu se poate vorbì de biserica ortodoxă prin analogie cu ereticii, fiindcă ea numai cât nu primeşte credinţele formulate posterior ale bisericii romano-catolice, dar încolo credinţele ei sunt vechile mărturisiri ale bisericii universale pe cari nici biserica romano-catolică nu îndrăzneşte să le declare drept erezii.

Deci chiar fiind adevărat raţionamentul de mai sus al revistei *La Civiltà Cattolica*, ca ideia menţionată a Principelui Max ar puteà fi folosită şi de un eretic şi să pretindă a fi socotit în biserică fără a-i mărturisì credinţele, el nu poate fi aplicat când e vorba de biserica ortodoxă, pentrucă ea are credinţe care nu pot fi declarate eretice.

Din acestea înţelegem că, nu e posibilă o unire în care membrii cari alcătuesc corpul unit n'ar mărturisì aceleaşi idei. Dar mai înţelegem, că pentru a ajunge la această unire, biserica romano-catolică se pretinde să trecem noi la credinţele ei, iar nu noi să rămânem numai la cele vechi ale noastre; credinţele pe care atâta vreme le-am combătut, acum să le recunoaştem ca drepte şi adevărate!

Deci şi în această privinţă se cere ca numai noi să admitem toate ale Romei, şi pretenţiunile noastre să le părăsim toate.

Nu credem că se poate ajunge la asta şi că în asemenea condiţiuni s'ar puteà gândì cineva serios la unire.

*
* *

Dacă revistele iezuite nu sunt de părerea noastră şi combat pe Principele Max, alte reviste însă văd în totul ca noi şi pledează cauza Orientalilor.

Revue Moderniste Internationale (Ianuariu 1911) zice că, în cazul unirii, Roma ar aveà totul de câştigat, iar orientul totul de pierdut, pentrucă acesta nu numai şi-ar jertfì independenţa şi autonomia lui doctrinală, ci implicit ar desaprobà prin asta lungi secule de istorie şi tradiţiune religioasă a lui, ar recunoaşte că a mers în calea rătăcirii şi a ignoranţei, şi s'ar face la fel, în sfârşit, cu fiul pierdut care se întoarce la casa părintească pe care n'ar fi trebuit s'o părăsească niciodată.

Unirea a fost un vis mult nutrit de papalitate şi în special de Leon XIII. Dar, cum Principele Max a afirmat în articolul său, mai mult decât la unire, Roma ţinteà la supunerea bisericilor orientale. Nu erà vorba de o pace între două surori vrăjmaşe şi graţie căreia, în ciuda deosebirii de limbi, de rituri, de concepţiuni teologice originale, erà să se reformeze staulul al cărui singur păstor ar fi fost Iisus Hristos; ci mai cu seamă erà

vorba, pentru Orient, de recunoaşterea efectivă a prerogativelor divine de infalibilitate şi primat dogmatic şi disciplinar al episcopului Romei.

Cauza despărţirii Bisericilor, continue *Revue Moderniste Internationale*, nu e de loc numai de partea Orientalilor, cum foarte bine ar puteà cità în istorie cei ce n'ar voì să închidă ochii în faţa adevărului. Abaterea întrodusă şi continuată în Apus prin tot felul de înoiri, mult mai uşor poate fi dovedită ca existînd în Apus, nu în Răsărit. Ea începe cu mult înainte de ruptura exterioară şi politică a lui Fotie.

Revista citată arată apoi cum a fost tratată unirea în timpurile din urmă şi pînă în zilele noastre. Ea zice:

«Programa unei uniri, aşa cum a fost concepută de autoritatea bisericească din Apus, se întemeià deci pe o concepţiune falsă şi nedreaptă despre realitatea istorică. Această nedreptate a fost viu simţită de unele spirite nobile, cari visară şi ele să realizeze unirea pe baze nouă. După acest curent nou, înţelegerea nu puteà să aibă loc decît pe baza adevărului, fiecare recunoscând deschis şi cinstit propriile sale greşeli, şi pe baza egalităţii, respectînd drepturile cîştigate şi elementele esenţiale din viaţa fiecărei Biserici. Pe acest teren a fost uşor să se stabilească o înţelegere între câţiva savanţi bisericeşti din Apus şi câţiva iluştri reprezentanţi ai Bisericilor orientale. In acest scop Principele Max făceà dese călătorii în Orient, vizitând mînăstirile cele mai vestite şi vorbind înaintea înalţilor demnitari eclesiastici despre noua mişcare unionistă. Unul din cei mai calzi apostoli ai acestui curent erà Monseniorul Şeptiţki, arhiepiscopul romano-catolic din Lemberg, care prezidase cele două congrese dela Velehrad, unde toţi se sileau, pe cît cu putinţă, să tocească ghimpii şi să înlăture diferendele dogmatice dintre cele două Biserici. In acelaş timp un călugăr augustinian italian, foarte versat în studiul teologiei ortodoxe, Părintele A. Palmieri, se sileà, în opera sa, *La Chiesa russa*, să reducă opoziţiunea doctrinală la o simplă deosebire de păreri teologice.

«De câtva timp deja, Principele Max răspîndise în Răsărit părerile care trebuiau să ducă la incidentul actual. Intr'o lucrare întitulată «Răspuns broşurii *Roma şi Orientul ortodox*» de preotul Serafim Lade, el nu erà mai puţin categoric în afirmaţiunile lui şi, deşi se declarà catolic convins, îşi arătă părerea de rău că a întrebuinţat în lecţiunile sale calificarea de «shizmatică» faţă de Biserică de Orient. [1]

---

[1] Iată cîteva afirmaţiuni ultra-moderniste care ating dogma şi se găsesc în susnumita broşură:

«Dacă declar că anticitatea creştină n'a cunoscut dogma despre Imaculata Concepţiune, trebuie să spun că stăruiesc în această ideie.

«Acest nou curent de idei găsise un teren foarte favorabil în vestita abaţie dela Grottaferrata (unde după tradiţiune ar fi fost o vilă a lui Cicerone), strajă înaintată a Orientului la porţile Romei, întemeiată acum nouă secule de Sf. Nil şi locuită de călugări de ritul grec din ordinul Sfîntului Vasilie. Abaţia, bogată în comori de artă bizantină şi în preţioase manuscripte greceşti, unde gravura în colori e la înălţime, posedă de curînd un minunat atelier tipografic. E firesc, deci, ca, atunci cînd a fost vorba să se întemeieze o revistă care trebuià să fie organul acestui nou curent unionist, iniţiatorii să se fi gîndit a încredinţă editarea ei călugărilor din această abaţie, iar direcţiunea abatelui său, Părintele A. Pellegrini.

«Colaboratorii dela această revistă, care se numì «Roma şi Orientul», se ţineau de cele două Biserici, şi înţelegerea trebuià să se facă prin cunoştinţă reciprocă şi discuţiune liberă.

Astfel apărù cel dintăi număr, care începeà prin vestitul articol al principelui, întitulat: *Cugetări asupra chestiunii unirii Bisericilor.* Censorul bisericesc neştiind limbi străine, nu primì corecturile decît în clipa din urmă, şi se mulţămì de a dà o permisiune orală, graţie încrederii pe care i-o inspirà abatele din Grottaferrata. Dar colaboratorii nouei reviste îşi făcuseră socoteala lor fără Roma. Ei bine, Roma nu admite ca o revistă condusă de catolici să poată fi un organ de discuţiune liberă şi deschisă spiritelor care nu primesc dinainte toate hotărîrile ei.

Scandalul ridicat de acest număr dintăi întrecù orice aşteptare. Indată se văzù bine, că acel program generos şi drept nu poate fi decît o închipuire. Roma nu poate lăsà ce a apucat; prerogativele şi privilegiile ei îi sunt partea care nu se poate atinge, mai cu seamă când ele sunt sprijinite de o formulă dogmatică. In ziua cînd ea va recunoaşte Orientalilor dreptul de a fi la rînd cu catolicii, fără a fi obligaţi să creadă ceeace ea propune, se va sfîrşì cu infalibilitatea şi, prin urmare, şi cu autoritatea ei. Aceasta ar fi o adevărată sinucidere. Alţii ar puteà spune că această sinucidere, care ar curăţi-o de germenii de corupţiune şi de moarte pe care ea îi poartă în sine, ar fi salutară. Dar Roma pare destinată să meargă până la capăt pe drumul în care a intrat, şi pe povîrnişul acesta pînă în prăpastie. Mîntuirea nu poate venì de sus. Acesta a fost rezultatul articolului program al Principelui Max.

* * *

«Că anticitatea creştină ar fi învăţat ca o dogmă primatul Papii, nu se va puteà probà de loc.

«Nu se poate spune că Părinţii Bisericii ar fi privit teza despre primat, în ceeace priveşte stabilirea ei de Dumnezeu, ca un articol de credinţă.

«Mărturisesc deschis că eu însumi regret adaosul *filioque* la simbolul apostolilor», etc.

In Geneva trăieşte un bărbat, acum înaintat în vrîstă, care a făcut parte odinioară din Biserica catolică. E un fost călugăr care s'a despărţit de Roma acum patruzeci de ani, pe vremea conciliului Vatican, din cauza proclamării dogmei infalibilităţii. El se numeşte Hyacinthe Loyson.

In împrejurarea de faţă, ca cel ce însuşi a avut să se plîngă de răutăţile Bisericii catolice, a adresat o scrisoare Principelui Max, de cuprinderea următoare:

«Monseniore, cînd cineva cugetă ceiace cugetaţi D-Voastră — căci D-Voastră cugetaţi încă şi n'aţi putut să vă schimbaţi de azi pe mîne, asupra unor chestiuni de fapt, convingerile voastre cele mai cugetate, dinaintea aceleiaşi puteri al cărei exerciţiu de curînd l-aţi contestat; — cînd cineva, zic, cugetă ceeace cugetaţi D-Voastră, nu trebuie să-şi afirme ideile pentru a se vedeà imediat obligat să le retragă, sau, cu alte cuvinte, nu trebuie să vorbească, iar apoi, la trebuinţă, să jure împotriva conştiinţei lui.

«Articolul vostru, publicat în revista *Roma şi Orientul*, cuprinde adevărul exact relativ la faptele pe care le constată, împreună cu toţi istoricii documentaţi şi imparţiali. El cuprinde însă închipuiri deşarte în ceeace priveşte concesiunile, pe care le cere dela puterea uzurpătoare, adecă dela papalitate.

«Conştiinţa bunului lor drept opreşte pe Orientali de a primì înoirile papilor din secolul IX. Interesul stăpînirii şi mîndria infalibilităţii sale opresc pe papalitatea secolului XX de a recunoaşte, chiar şi în cea mai slabă măsură, greşelile săvîrşite de reprezentanţii ei de acum o mie de ani trecuţi.

«Toată această istorie şi controversă e rezumată în singur titlul unei cărţi a abatelui Guettée: *Papalitatea shizmatică.*

«Ceeace ne-am deprins să numim shizma Răsăritului, trebuie numită shizma Apusului, şi sediul ei este nu la Constantinopol ci la Roma.

«Voi, trebuià să vă gândiţi la toate astea, Monseniore, mai nainte de a vă publicà articolul, şi dacă eraţi hotărît să-l publicaţi, trebuià să fiţi nu mai puţin hotărît de a-l menţineà împotriva condamnării inevitabile a Indexului şi a Sf. Oficiu.

«N'aţi putut imità înţelepciunea şi tăria strămoşului vostru, marele elector al Saxoniei, care a fost sprijinitorul lui Luther şi a întemeiat cu el reforma germană care, cu toate greşelile şi rătăcirile ei, a fost o mare binefacere. Voi aţi voit mai bine să urmaţi calea altuia din strămoşii voştri care şi-a schimbat religiunea pentru un tron.

«Ştiu prea bine, că D-Voastră n'aţi lucrat din interes şi că de altmintrelea catedra de liturgică dela universitatea din Friburg,

mai cu seamă acuma, după jurământul antimodernist, nu prețuește nici cât tronul Poloniei. Dar ați suferit influența unei false pietăți pe care eu aș numi-o iezuitică, dacă iezuitismul și catolicismul roman n'ar fi ajuns să se confunde; pietatea aceea care pune «minciuna pioasă» în serviciul Dumnezeului adevărului și care pretind să înlocuiască pe acest Dumnezeu în carne și oase în cârmuirea conștiințelor către care el vorbește când vor să-l audă.

Fă-ne pe Dumnezeul tău mai mare, dacă vrei să-l adorăm!

«Ați dat un rău exemplu, Monseniore, și care va contribuì să ruineze cauza adevăratei religiuni în acest secul deja atât de bolnav, exemplu care va contribuì la pierderea Bisericii, nu a Bisericii lui Dumnezeu, care e nemuritoare, ci a Bisericii Vaticanului pe care cârmuitorii ei, din ce în ce mai orbi, o împing spre prăpăstiile sau spre adâncurile în care ea va trăì câtva timp în rușine.

«Binevoiți a iertà chipul deschis cu care eu vă vorbesc, și nu vedeți în aceste rînduri decît sentimentele de durere ale unui frate în Cel ce a spus; «Iară cuvîntul vostru să fie da da ori nu nu, că ce e mai mult vine dela diavolul».

Această scrisoare mărturisește impresiunea simțită de Loyson cînd a văzut că, în fața Vaticanului posomorît, Principele Max își retrage ideile date în public.

Impresiunea aceasta însă n'a fost numai a lui Loyson, ci a tuturor celor ce au urmărit evenimentele. Fapt este însă că manifestarea spontană a principelui a fost în sensul ideilor pe care le-a scris. Dacă pe urmă le-a retras, nu poate fi vorba de schimbare de convingeri, ci e numai supunerea juridică față de pretențiunile unei autorități.

Totuși această chestiune nu e deplin lămurită. Indată după scrisoarea lui Loyson au început a se țese oarecare intrigi, cu scrisori apărute în numele principelui, care însă nu erau ale lui.

Scrisorii de mai sus a lui Loyson i-s'a dat un răspuns ca din partea principelui, care apoi s'a dovedit de apocrif. Pe cît se pare, principelui i-s'a impus tăcerea, orice se va vorbì despre el și atunci au început alții a scrie în numele lui.

O baroneasă catolică, de Uxkull, despre care mai amănunțit se va vorbì în cele ce urmează, declară și ea în niște conferențe ținute în Geneva că această afacere are dedesupturi misterioase.

Din altă parte vine știrea, că principele n'ar fi retractat nimic, ci numai și-a impus tăcerea. Astfel în revista *La Cultura Temporanea* (Roma, Iulie—August, 1911, p. 81) se poate citì: «Ei bine, eu pot anunță aici fără teamă de a fi desmințit că Principele Max de Saxonia n'a retractat nimic! «*M'au adăpat cu amărăciune* — spuneà el de curînd unui amic al nostru — *dar n'am*

retractat nimic». E de prisos să mai adăugăm că pretinsa scrisoare a lui Max către Loyson e o minciună murdară, o perfidă manipulare iezuitică care nu are nici o umbră de adevăr. Servitorii Vaticanului, totdeauna aceiaşi! Programa lor totdeauna: *pro pietate mentiri*...»

* * *

Nici orientul n'a tăcut în faţa articolului Principelui Max. Mitropolitul Beirului, Inalt Prea Sf. Sa D. D. Gherasim Messara a trimis, prin baroneasa de Uxkull, un articol care s'a publicat în *Journal de Genève* dela 20 Ianuariu 1911 şi întitulat *Bisericile din Răsărit şi Apus.*

Privind ca ceva însemnat cuvîntul unui ierarh ortodox, vom da articolul Mitropolitului de Beirut în întregime:

«Bisericile lui Dumnezeu trebue să fie unite în aceiaşi credinţă şi prin aceiaşi dragoste, după dorinţa supremă a Domnului nostru Iisus Hristos care, în ajunul patimii şi îndată după instituirea marelui Sacrament al dragostei Sale şi al unităţii, a rugat pe Părintele Său să fie una după cum El şi Tatăl una sunt, şi care a murit, cum zice Sfântul Evanghelist Ioan, pentru a face unitatea fiilor lui Dumnezeu.

«Bisericile lui Dumnezeu din Răsărit şi Apus au trăit în această Dumnezeească Unitate timp de mai multe veacuri. Monumentele cele mai adevărate şi mai strălucite despre unitatea tuturor Bisericilor lui Dumnezeu sunt acele venerabile sinoade ecumenice în care toţi episcopii următori ai apostolilor au stat în jurul patriarhilor celor patru scaune apostolice din Răsărit, sub prezidenţa papii dela Roma, care e cel întâi dintre patriarhi.

«Inaintea întregii lumi creştine noi proclamăm că dorinţa noastră cea mai arzătoare e restabilirea acestei vechi unităţi pe temeliile tari şi trainice ale învăţămîntului şi tradiţiunilor apostolice, după cum ele au fost depuse în scrierile părinţilor şi în actele autentice ale sinoadelor ecumenice.

«Cît despre punctele care formează o deosebire dogmatică între bisericile apostolice din Răsărit şi Biserica apostolică a Romei noi declarăm formal că, deşi unele din aceste puncte formează o deosebire substanţială între aceste Biserici, în schimb multe altele provin numai dintr'o înţelegere greşită între cele două părţi şi nimenea nu neagă posibilitatea de a înlătură această greşită înţelegere în ceeace priveşte, unele puncte, şi de a se restabilì concordia în ce priveşti pe celelalte, întemeindu-ne pe Sfînta Scriptură şi învăţăturile cele sănătoase. Fără îndoială că, pe o asemenea bază, unirea dorită a Bisericilor se va îndeplinì fără greutate.

«Noi credem și mărturisim că Isus Hristos însuși a întemeiat în Biserica Sa colegiul apostolic pentru cârmuirea popoarelor creştine şi că în acest colegiu Sf. Petru erà unul din *Notabili.*

«Recunoaştem cu Sf. Grigorie cel Mare, papa Romei, că Sf. Petru a întemeiat în biserică trei scaune principale, numite pentru asta scaune apostolice, adecă cele diu Antiohia, din Alexandria şi din Roma, şi că aceste trei scaune sunt unul şi acelaş lucru. Cît ce priveşte Biserica din Ierusalim, ea îşi datoreşte rangul şi cinstea sa faptului, că Domnul a trăit şi murit în această cetate sfîntă, că aci Sfântul Spirit s'a pogorît asupra apostolilor şi că din ea s'a născut Biserica creştină.

«Credem şi mărturisim, deasemenea, că, vorbind de autoritatea supremă în Biserica Sa, Domnul a zis: «Regii popoarelor domnesc peste ele și cei ce le stăpânesc se chiamă făcători de bine. Dar între voi nu va fi aşa, ci cel ce voeşte să fie ca cel mai mic şi cel ce voeşte să stăpînească să fie ca cel ce serveşte». Prin acest cuvînt Domnul arată capilor Bisericii regula esenţială în exerciţiul autorităţii şi îndeplinirea poruncilor lor.

«In ceia ce priveşte adăugarea lui «Filioque» la simbolul credinţei, ar fi fost mai bine ca occidentalii să n'o fi făcut fără a consultà Biserica de Orient şi fără autoritatea unui sinod ecumenic, care să reprezinte amândouă Bisericile. Astfel chiar mai mulţi papi, printre care Ioan VIII şi Leon III, s'au ridicat, ca şi Orientalii, împotriva acestui adaos făcut fără autoritatea unui sinod ecumenic. Acest adaos a fost motivul unei schizme în sânul Bisericii şi a provocat o ceartă dogmatică asupra purcederii Duhului Sfînt, ceartă de care Biserica nu aveà nevoie.

«In ceia ce priveşte purgatorul, Biserica apuseană îl admite dar cea răsăriteană îl neagă. Această deosebire provine din felul diferit în care se înţeleg pedepsele canonice impuse credincioşilor care-şi mărturisesc păcatele: Occidentalii privesc pedepsele canonice ca *satisfacţiuni de ispăşire* care trebuesc îndeplinite *integral* chiar şi după moarte; Orientalii le privesc drept pedepse care au de *scop* să abată pe păcătoşi dela întoarcerea spre păcat. Dacă cele două Biserici se vor apropià cu un spirit de împăciuire şi vor examinà aceste puncte printr'o discuţiune nepărtinitoare, întemeiată pe temerea de Dumnezeu şi dragostea sinceră de unire, e în afară de îndoială că ele vor ajunge să înţeleagă şi să hotărască în această chestiune spre mulţămirea ambelor părţi, scoţînd la lumină adevărul, care e învăţat de cuvîntul lui Dumnezeu şi de învăţătura vechilor Părinţi.

«Tot aşa spunem în chestiunea fericirii drepţilor şi pedepselor celor osîndiţi. Deosebirea de credinţă în acest punct nu va fi grea de înlăturat. E cunoscut că Sfînta noastră Biserică

crede ceia ce vechii Părinţi au spus, anume că sufletele drepţilor se bucură de fericirea de care sufletele sînt capabile. Aceasta înseamnă că starea sufletelor în intervalul care trece dela moarte pînă la judecata *(ultimă)* e starea indivizilor rezervaţi judecăţii unui judecător drept; cel nevinovat dintre ei e foarte fericit prin conştiinţa nevinovăţiei sale, iar vinovatul e nefericit prin conştiinţa vinovăţiei sale. Biserica e un întins cîmp de mijlocire, atît timp cît sentenţa definitivă a judecătorului n'a fost pronunţat; ceia ce nu poate aveà loc în credinţa care admite sentenţa Suveranului Judecător, care osîndeşte sufletul după moarte la atîta număr de ani în Purgatoriu. Se ştie că Biserica noastră nu admite, că ea ar puteà face cumva pe Dumnezeu să revoace o sentenţă dată ori să-l facă să micşoreze o pedeapsă stabilită prin hotărîrea dreptăţii sale.

«După această expunere noi recunoaştem că credinţa Bisericii apusene şi a celei răsăritene a fost în timpurile mai vechi identică şi că ea a variat numai pe urmă. Dar noi dorim viu ca toate deosebirile, atît cele substanţiale, cît şi cele aparente, să fie suprimate şi ca atît Răsăritul cît şi Apusul să se întoarcă la vechea unitate în aceiaşi credinţă şi în aceiaşi dragoste, iertîndu-şi una alteia ceia ce a putut rănì pe unul sau pe altul în timpurile trecute, şi amintindu-şi de acest precept al Invăţătorului comun: «După acest semn vor cunoaşte toţi că sînteţi discipulii mei, de veţi aveà dragoste între voi».

«Se înţelege de sine că reconstituirea unităţii sfintelor lui Dumnezeu Biserici va aveà drept bază păstrarea neatinsă a tuturor privilegiilor şi a tuturor drepturilor Bisericilor. Fiecare Biserică îşi va păstrà drepturile şi autonomia ei, ca în vechime, adică aşa cum a fost hotărît în sinoadele ecumenice, şi anume în cel de la Nicea.

«Facem această declaraţiune formal în faţa lumii creştine, nădăjduind, că vom găsì în inima tuturor un răsunet al sincerelor noastre dispoziţiuni şi dacă, ceia ce să nu dea Dumnezeu, aşteptarea nostră va fi iluzorie şi unirea dorită nu se va îndeplinì, vom fi săvîrşit cel puţin o datorie frăţească şi vom fi aruncat de pe umerii noştri răspunderea diviziunii şi a schizmei în faţa Dumnezeului nostru, care e Dumnezeul păcii».

Acesta e articolul Mitropolitului Gherasim din Beirut. De sigur, că cerînd autonomie pentru diferitele Biserici particulare, în cazul unei uniri, va primì din partea Romei acelaş răspuns ca şi cel dat la articolul Principelui Max. Roma nu poate suferì să se mai audă vorbindu-se de altă autoritate afară de a ei.

Ideile Mitropolitului de Beirut au fost supuse, prin baroneasa de Uxkull, aprobării Patriarhului ecumenic din Constan-

tinopol în ziua de 3 Ianuariu 1911. Prea Fericitul Patriarh le-a aprobat, adaugînd cuvintele:

«Pentru a ajunge la unirea Bisericilor, trebuie, mai întîi, să stingem fanatismul din amîndouă taberile, în clerul din Răsărit şi Apus.

«După aceasta, în al doilea rînd, se vor puteà examinà cu dreptate drepturile celor două Biserici din Răsărit şi Apus şi să ne înţelegem asupra poziţiunii lor reciproce şi a privilegiilor lor.

«In al treilea loc, dar nu înainte, se vor puteà luà ın discuţiune deosebirile dogmatice, căci nu dogmele au cauzat despărţirea. Am puteà să ne înţelegem fără multe greutăţi, dar politica e cauza principală a despărţirii».

(Va urma). Arhim. ***I. Scriban.***

EVOLUŢIONISMUL ŞI CREDINŢA.

Despre mişcarea, vieaţa şi admirabila teleologie sau tindere cătră o ţintă, pe care am observat-o pretutindeni în natură, am tractat pe scurt în articolul din urmă. Rezultatul final la care am ajuns a fost, recunoaşterea îndreptăţirii credinţii, într'un creator suprem. Să chemăm de astădată natura, ca să mai treacă încă odată în totalitatea ei, prin faţa noastră şi s'o observăm şi din alt punct de vedere. Există anume un fapt, pe care naturaliştii şi filozofii l-au caracterizat cu numirea de *evoluţionism* De el se face părtaş universul din clipa de când primul atom s'a pus în mişcare şi de când în necuprinsurile lui haotice, a început să pulseze o vieaţă teleologică şi până la ultima licărire a stingerii unei vieţi. Ne vom pune aşadară două întrebări, la cari ne vom silì a răspunde, în cele ce urmează şi anume: *ce susţin ştiinţele naturale despre evoluţia universului şi ce nu sunt în stare să ne spună, dar noi tot am voì să ştim?*

Ştiinţele naturale, au stabilit împotriva ori şi cărei îndoeli faptul sigur, că universul nu s'a aflat totdeauna în starea, în care îl vedem azi, ci într'un şir enorm de ani, prin desvoltare din o stare anterioară cu totul alta, a devenit aceea ce este el acuma.

Corpurile cereşti uriaşe şi relaţiile lor, unul faţă de celălalt, au fost înainte cu mii de ani, altfel şi altele. Pe pământul nostru, uscatul şi mările, munţii, văile, rîurile şi peşterile erau altfel împărţite; alte plante şi animale vieţuiau pe suprafaţa lui odinioară. Ca argument ne serveşte şi azi faptul, că întreaga natură se schimbă mereu, evoluând într'un admirabil proces de creare. Astronomul şi fizicul, observă uşor evoluţia în univers la diferitele constelaţii,

în fenomenele de pe suprafaţa pământului şi în atmosferă, iar botanicul şi zoologul o constatează, când — trecând prin diferitele clime şi zone ale pământului, dela ghiaţa vecinică a polurilor şi până la fierbinţeala tropică a equatorului — studiază structura, creşterea şi propagarea fiinţelor organice. Una şi aceeaş rasă de animale sau de plante, sub influinţa împrejurărilor de trai şi a luptei pentru existenţă, se desvoaltă în cele mai felurite direcţii. Urmaşii moştenesc apoi calităţile câştigate prin diferitele schimbări şi se înmulţesc, astfel, că din o fiinţă oarecare se desvoaltă cu timpul o specie nouă, care se mai poate constată că a purces din altă stare anterioară, numai prin ajutorul anumitelor organe rudimentare, pe cari tot le mai păstrează încă. In fine geologul şi poleontelogul, deschid cu sapa întocmai ca pe o carte, toată istoria de mii de ani petrificaţi, a pământului, pe care îl locuim; diferitele straturi de minerale sunt zidite unul deasupra celuilalt întocmai ca şi foile unei cărţi, pe paginile căreia, de o nespusă poezie măreaţă se află tipărite resturi petrificate de plante şi animale, ce au murit de mult şi resturi de oameni şi de cultură omenească. — Sprijiniţi pe rezultatele exacte ale ştiinţii, începând dela *Lamarck* şi *Darwin,* naturaliştii privesc de absolut sigur faptul, că universul a fost la început disolvat, în elementele sale constitutive chemice şi împrăştiat în toate părţile, prin chaos, ca o uriaşe massă de ceaţă şi de aburi. Puterile cari se aflau cuprinse virtual în elemente şi mai întâi de toate puterea atractivă, s'a rupt din starea de răpaos; massele au început să se mişte greoaie, ca nişte coloşi imaginari — treziţi ca dintr'un vis — şi preschimbându-se în globuri, au pornit pe drumuri nespus de lungi, asemenea unor maşini înfierbântate până la starea de topire. Şi pământul nostru se află odată în stare topită şi strălucitoare, aşa încât nu puteà fi locuit absolut de nimic viu. Prin răcire a început să se formeze la suprafaţa sa o coaje, la început foarte fină, ce se îngroşà tot mai mult împrejurul focului şi materiei topite din lăuntru, formându-se feluritele straturi şi anume, mai întâi granitul şi gneisul, peste ele se aşeză apoi un strat de ardesie, după aceea cărbunii şi deasupra, peste cărbuni, un strat de cridă. Inaintând răcirea până la un anumit grad, norii imensi ce alergau pe bolţi întunecoase, de o mărime colosală, vărsară rîuri de apă pe pământ, formând oceanele şi mările; fluvii şi rîuri au început să sfredelească vinele înţepenite ale pământului, pregătindu-l astfel pentru vieaţă. Primele vietăţi au şi prins să se ivească, anume la început formate simple şi nepretenţioase: diferite plante şi animale. In timpul acesta însă, se continuă prin influinţa ploilor şi fluviilor, formarea de noi straturi, îngrămădindu-se deasupra cridei, masse vaste de var; lumea plantelor şi

animalelor, se emancipă din simplicitatea de mai înainte, înălţându-se la forme tot mai complicate de vieaţă, până la mărimi gigantice, ce nouă ne par că sunt aproape de basme, cum au fost de pildă *Saurii*. Căldura, aerul şi apa, pregătesc mai departe pământul, sfărâmând stânci şi pietrii pentru cultivare, pentru de a puteà fi prelucrat. Acum, dispărând de pe suprafaţă animalele gigantice de mai înainte, încep să se ivească altele tot mai perfecte, atât plante, cât şi animale. In fine soseşte şi omul: robust, asemănându-se atât la craniu cât şi la celelalte părţi ale corpului mai mult animalelor. Din această formă originală, se desvoaltă apoi omul înţelept, *homo sapiens*, cu toate ale lui calităţi superioare, pe cari le posede şi azi.

Astfel a evoluat, conform hipotezei mai bine sau mai puţin bine întemeiate a ştiinţelor naturale, întreg universul dela acea vieaţă primordială şi până la frumoasele cununi de munţi şi dealuri cu păduri de brad şi stejari, până la rîurile ce se furişează printre lanuri în sclipiri argintii de solzi de şerpe şi până la marile azure, ce-şi sapă ţărmuri adânci ca să înmulţească împotriva lor furtuna; dela stânca îndărătnică şi până la câmpul verde sfăşiat de pluguri; dela acele alge, ce abià cuprind în ele o schinteie de vieaţă şi până la cele mai catifelate petale de tuberoze; dela acele mici animale marine şi până la falnicul cal, de sub copitele căruia ţâşnesc scântei, până la căprioara sprintenă, ce moare lovită de glontele vânătorului la marginea izvorului, a cărei ultim suspin moale chiamă, ca un glas de copil nevinovat, până la vulturul ce priveşte ţintă în soare, dela mugetul fioros al dipteropozilor ca şi până la cantilenele priveghitoarei, — tot atât de strălucitoare ca nefritele şi berilele din palidele grote ale Siriei — ce se revarsă ca ultimele picături de rugăciune ale unui drumeţ trudit, într'un templu gotic sau ca plânsetul Cheruvimilor la capul lui Christos, pe cruce; dela gazurile de sulfur, ce asfixiază, ale vulcanilor şi până la parfumul de măgheran. Schimbarea, evoluţia şi descendenţa celui de acum de cel de mai înainte, a celui superior din cel mai inferior, aceasta e hipoteza, ce-i acceptată azi în comun, din partea ştiinţelor naturale. Cu anumite chestiuni însă, nu sunt pe deplin înţeleşi oamenii de ştiinţă. Nu se poate ştì sigur, dacă lumea anorganică s'a desvoltat din unul sau din mai multe elemente şi dacă lumea organică îşi trage originea din una sau mai multe forme primordiale. Oare plantele să se fi desvoltat din o pluralitate de forme originale, sau numai din una singură, iar în special originea omului se poate oare deduce dintr'o formă cu totul aparte, sau a percurs şi el aceleaşi trepte de desvoltare împreună cu celelalte animale? Cât priveşte originea omului, ne vom ocupà mai pe larg despre ea în cele două ar-

ticole viitoare. Celelalte puncte discutate şi contestate, nu ne interesează mai de-aproape, nouă ne ajunge de astădată faptul necontestat de nimeni, că natura în toată întregimea şi în părţile ei, s'a desvoltat dintr'o altă natură de odinioară şi şi în prezent evoluţionează mai departe. Universul nu pare a fi fost creat în cele şase zile, luate verbal, precum ne relatează biblia în admirabilul ei imn de laudă, dela început; biblia nici n'are să ne spună nimic despre evoluţionism. Aceea ce ştim în fine despre el, n'avem s'o mulţumim numai unui *Darwin* şi *Haeckel*, ci unei neîntrerupte munci şi iscusinţi a învăţaţilor. Desigur că înţeleg aici pe acel *Haeckel*, care nu scrisese încă cele două lucrări aşa de răspândite anume «Wälträtsel» şi «Lebenswunder», cărţi, pe cari un *Chamberlain* le-a numit direct «criminal de uşuratice», *Paulsen* şi *Loofs* le-a declarat de o ruşine pentru poporul german, *Adickes* a spus că sunt o glumă lipsită de conştiinţă, iar *Reinke*, le-a declarat de periculoase pentru cultură. (Reinke: Haeckels Monismus und seine Freunde pag. 6) — Dară ce om voì noi să ştim despre evoluţionism şi ştiinţele naturale nu ne spun? Am vreà să aflăm anume, că prin ce şi-a luat evoluţionismul începutul şi din cari motive a decurs tocmai în felul cum îl observăm astăzi? Amândouă, adecă atât începutul cât şi decursul evoluţiei, ştiinţa naturală le poate constată şi le-a constatat; dar nu poate să le *explice!*

Ea nu poate explicà *începutul* evoluţiei. Nu vreau să mai formulez şi în articolul de faţă întrebările de mai înainte, că de unde sunt elementele chemice, materia? Care-i originea însuşirilor, atracţiunii şi afinităţii lor chemice? Pentru ce sunt tocmai aşa şi nu altfel? Care-i originea mişcării, ce se aflà în început risipită prin elementele, cari erau într'o formă de gaz? De unde-i vieaţa, ce-a prins să pulseze la o anumită clipă în tot universul? Toate aceste întrebări ştiinţa cât e de puţin nemodestă, tot nu ni-le poate răspunde şi noi pare astfel a ne mulţămì, cu noţiunea sublimă a lui Dumnezeu, pe care o aşezăm ca pe un soare strălucitor de-asupra tuturor, cari fac umbră pământului nostru! Acum însă întreb eu că, cum se explică începutul evoluţiei, pe care o observăm atât de clară şi azi? Cum s'a făcut, că elementele chemice primordiale, au luat forma unor globuri la început mici, apoi de dimensiuni tot mai colosale? Cum se poate explicà faptul ivirii vieţii în acele, în cari nu erà umbră de vieaţă, cum au început să se schimbe şi cum se moştenim schimbările şi diferitele calităţi, prefăcându-se în rasse şi specii nouă? *Darwin*, a încercat să dea un răspuns cu ajutorul puterilor naturale. Schimbările au fost cauzate, la diferite plante şi animale, prin diferenţiarea climei şi a împrejurărilor, în cari vieţuiau.

Apoi a sărit în ajutor lupta pentru existenţă, de care se împărtăşeşte fiecare vietate. In decursul luptei s'au format organe noue şi mai puternice, iar cele neînsemnate au dispărut. Astfel pretutindeni aflăm în natură o selecţie, adecă o preferire a celui tare faţă de cel slab. Prin luptă, s'au ivit tot alte şi alte organe noue, mai perfecţionate şi aşa, din cele mai simple vietăţi, s'au desvoltat cele mai diferenţiate şi complicate specii şi rasse. Afară de asta, la lumea plantelor şi a animalelor, există o regulă specială, pe care o numesc darviniştii, selecţiuuea sexuală, în urma căreia preferindu-se din partea femeiuştilor cele mai frumoase fiinţe bărbăteşti, prin amestecarea sexuală se moştenesc calităţi tot mai alese şi mai deosebite, fiind abandonate exemplarele uneia neputincioase şi aşa se nobilitează şi se desăvârşesc tot mai mult diferitele rasse şi specii! Prin astfel de factori naturali, voiau să mai explice şi azi încă un *Haeckel, Weismann, Plate* şi *Bölsche*, începutul de pe vremuri al evoluţiei, dela fiinţele inferioare, până la cele mai superioare şi complicate!

Insă felul amintit de rezolvare a problemei, acest darvinism modern, nu e satisfăcător deloc. De sigur că nimenea nu dubitează, că temperatura, clima, împrejurările şi lupta pentru existenţă, n'au avut şi nu au şi azi nici o influinţă asupra organismelor. Dar partea cea mai mare a reprezentanţilor ştiinţelor naturale de azi, trag la îndoială faptul că singure numai mijloacele naturale, au fost cauzele suficiente ale începutului evoluţiei. Cum se ivesc aşa de-odată organele deosebit de puternice ale plantelor şi animalelor cu cari socoteşte un *Darwin,* atât de mult la rezolvarea chestiunii? Cum s'a putut desvoltà în luptă organe absolut nouă? Dimpotrivă, lupta pentru existenţă, presupune organe mai perfecţionate, cu cari să se poată luptà şi nu contrarul! Dacă existau la început singuri numai mugurii unui organ, cum se puteau folosì la luptă? De unde se poate explicà atunci moştenirea schimbărilor şi ce e în general moştenirea calităţilor? La toate acestea, darvinismul n'are ce să ne răspundă; şi el ştie tot atât de mult sau de puţin, cât ştiinţa nedarvinistă, adecă nu ne poate spune nimic despre acelea, pe cari noi tocmai am vreà să le ştim!

Ştiinţele naturale, mai departe, nu ne pot explicà decurgerea evoluţiei. Evoluţia, în special a fiinţelor vii, este o mişcare spre mai sus, dela ceva mai inferior la mai înalt, e o eliminare a acelora ce nu sunt folositoare şi o susţinere a acelora, ce se prezintă învesmântate cu o mai perfectă superioritate. E tocmai aşa ca şi când natura întreagă şi fiecare fiinţă vie singuratică, ar aveà neîncetat un scop înaintea ochilor, conform căruia trebue să decurgă evoluţia. Fiecare fiinţă mai superioară, de pildă o plantă

nobilă, sau un animal nobil, nu-i alta decât o sumă de celule singuratice, cum o aflăm şi la cele mai simple organisme; atâta cât aceste celule, ascundeau pe vremuri în internul lor potenţial, totul, ce erà să se desvoalte mai târziu. Cu o preciziune uimitoare se urmează înainte diferenţarea miilor de celule. Fiecare celulă, primeşte în sine pentru nutrire, mii de materii, se diferenţează apoi mai departe şi întregul cu cea mai deplină siguranţă ajunge gradul de desvoltare al părinţilor, structura şi forma lor, adecă scopul avut în vedere. Fiecare clipă e stăpână pe miliarde de schimbări în univers şi în pace sau în luptă cu alte miliarde de lucruri, îşi ajunge planta sau animalul, ţinta sa. De unde e această neîncetată tindere spre înainte? Şi de unde vine această precisă urmărire, cu cea mai mare îngrijire a unui scop destinat? De unde e siguranţa admirabilă ce o întâlnim pe toate cărările potrivnice și preţipișe, ale evoluţiei? Oare elementele chemice dimpreună cu energiile lor, au fost în stare și sunt încă și azi, să îndeplinească totul numai de sine singure? Să existe prin urmare numai o inconştientă şi oarbă curgere a evoluţiei? Işi va fi propus poate numai universul singur de sine, un scop, determinându-şi calea pe care o va percurge evoluţia sa, cu preciziune? Toate întrebările amintite, ştiinţa naturală, nu le poate nici afirmà, deoarece răspunsul îi compete domeniului raţiunii pure, adecă filozofiei. Şi raţiunea trebue să recunoască simplu, că dacă asupra tuturor începuturilor și asupra întregei decurgeri a evoluţiei nu veghează un spirit creator, suprapus tuturor, prin care a evoluat întregul cosmos din starea de chaos de pe vremuri, devenind aceea ce se află astăzi, în cazul acela ar fi imposibil de explicat ori și ce evoluţie, deoarece în elementele chemice se află aglomerate sute și sute de posibilităţi pentru decurgerea unei evoluţii oarecare. Şi pentrucă evoluţia, a luat un început și tocmai decurgerea pe care o cunoaştem, trebue să existe un spirit, îl postulează raţiunea, care i-a dat începutul și impulsul original pe o anumită cale de desvoltare, un spirit liber, conștiu și stăpânitor, cu o putere suverană şi măreaţă.

Acesta e Dumnezeul pe care-l căutăm! Ce mare e puterea lui şi cât de aproape e de fieștecare din noi. «Intr'ânsul vieţuim, ne mişcăm şi suntem, precum oarecari din poeţii voştri au zis: că și neam al lui suntem», a cuvântat sf. apostol *Pavel,* vorbind Atenienilor despre necunoscutul Dumnezeu (Fap. Apost. 17, v. 28). In acest Dumnezeu, toate făpturile lui, primesc cele mai admirabile forme. Cât de adâncă e înţelepciunea lui şi cât de sublimă e frumseţea făpturilor sale! Prin el toate se desvoaltă la o stare, tot mai nobilă, mai frumoasă, mai perfectă. Da, cerurile spun mărirea lui Dumnezeu și lucrurile mânilor lui o vestește

tăria, ecoul lor, îi poartă numele său pe aripile vânturilor şi cometii strălucitori, îl duc în imensul bolţilor înstelate. Pe el îl laudă pământul, pe el îl preamăresc mările, cari gem sub vapoare. Acesta-i Dumnezeul nostru, pe care îl căutăm şi lui să ne închinăm!

Dr. I. Broşu.

EVENIMENTE CONTIMPORANE IN BISERICA PROTESTANTĂ DIN GERMANIA.

Protestantismul s'a ivit în forma unei revoluţiuni în contra abuzurilor din ce în ce mai nesuportabile, ce s'au practicat în biserica catolică apuseană în decursul veacului al cincisprezecelea şi pe la începutul veacului al şasesprezecelea. In toiul luptei odată începute, însă tendinţa în sine îndreptăţită de a înlătură relele încuibate în biserică, a luat tot mai mult înfăţişarea unei desbinări complecte, pentru care s'a creat apoi şi o largă substrucţiune de natură teoretică-dogmatică. Autoritatea ierarhiei, a tradiţiei şi a sinoadelor, precum şi «ritualismul idololatric», cum numeşte A. Harnack (Das Wesen des Christentums. Leipzig 1908 p. 148) cultul bisericei noastre şi a celei apusene, le-au înlăturat protestanţii cu desăvârşire — cel puţin în principiu, — lăsând în vigoare o singură autoritate: cea a Sfintei Scripturi. Toate elementele numite, cari formează părţi constitutive de mare importanţă în biserica noastră şi cea apuseană, au produs zic protestanţii, — petrificarea organismului ce erà menit să vieze, au încătuşat şi şematizat religiunea, răpind individului drepturile ce-i compet din fire, au esteriorizat cu totul cultul cel adevărat, cultul spiritual. Ca individul să-şi recâştige deplina libertate în privinţa vieţii religioase a fost neapărat de lipsă, ca şi Sfânta Scriptură să poată fi tălmăcită de fieştecare individ, conform modului său de gândire şi simţire, căci ori ce interpretare, care ar aveà pretenţia de a fi normativă, ar influinţà în mod nepermis sfera de competinţă a individului. Astfel şi singura autoritate ce a mai rămas, a devenit iluzorică, deoarece autoritatea Sf. Scripturi nu rezidă în ea în mod obiectiv, ci ea depinde de aprecrierile subiective ale individului. Harnack, crede că aceasta estindere a libertăţii individuale până la extrem, nu constitue — un neajuns pentru biserica protestantă, ci din contră ea îi serveşte drept titlu de glorie. «Protestantismul are în vedere» zice Harnack — «că evangelia este ceva aşa de simplu, aşa de dumnezeesc, şi tocmai din cauza aceasta într'adevăr omenesc, încât ea mai sigur se poate cunoaşte prin cercetare liberă, şi că ea în fiecare suflet va trezì sentimente şi idei religioase esenţial identice». (O. c. p.

172). Astfel se înlocueşte autoritatea externă printr'un fel de inspiraţiune, de care se face părtaş fiecare cetitor al Sf. Scripturi, iar din inspiraţiunile aceste distribuite aşazicând în mod atomistic între singuraticii indivizi, se formează sufletul religios colectiv, care ii împreună pe toţi credincioşii în biserica cea nevăzută a celor aleşi.

Nu putem să tragem la îndoială, că de fapt Sf. Scriptură exercită asupra multora o astfel de influinţă uniformă şi binefăcătoare, însă tocmai istoria protestantismului ne dovedeşte, că aceeaşi Sf. Scriptură după diferitele moduri de interpretare, a dat naştere la nu mai puţin decât 200 de secte religioase, cari difer între olaltă în multe puncte foarte esenţiale.

De altă parte lăsând acest principiu în sama liberului arbitriu a determinà cari învăţături din Sf. Scriptură sunt esenţiale, poate fieştecare să admită sau să nu admită ceva după cum îl taie capul. Canonicitatea cărţilor Sf. Scripturi, ajunge astfel a fi dejudecată după bunul plac al individului. Teologia protestantă liberală prin critica biblică destructivă, a prefăcut la urma urmelor istoria Test.-lui Vechiu într'un falsificat săvârşit de leviţi în scopul de a-şi asigurà o poziţie privilegiată. Intreaga istorie a patriarhilor ar fi numai un mit desfăşurat în forma unor evenimente istorice iscodite. Persoana lui Moisi este deasemenea inventată spre a da legilor introduse de leviţi importanţa unor porunci divine mijlocite prin acest proroc ascuns în întunerecul vechimei. Prorociile, întrucât nu se pot explicà ca simple prevederi omeneşti, se declară de vaticinia post eventum, profeţii făcute adecă după împlinirea evenimentelor la cari se referă.

În modul cel mai arbitrar se fixează timpul compunerii diferitelor cărţi, se reconstruesc presumptivele documente pe cari autorii le-au contopit în scrierile lor, asigurându-le astfel caracterul istoric. Stai uimit când vezi cu câtă siguranţă se distribue textul scris înainte de mai multe mii de ani între o mulţime de codici. Intr'o singură propoziţie adesea cred a aflà elemente din 2—3 sau chiar mai mulţi codici.

Dupăce «cercetarea liberă» a dat aceste roade «mulţămitoare» cu privire la Testamentul vechiu, a urmat fireşte ca acelaş sistem de operare să fie aplicat şi la scrierile Testamentului nou.

Până-ce a fost admisă autoritatea canonului Testamentului nou, erau numai minunile obiectul cercetării. Aceste ca evenimente «cari desrădică ordinea naturii» au trebuit înlăturate cu ori-ce preţ. Fiind recunoscută istoricitatea relatărilor, tendinţa erà de a îndepărtà caracterul supranatural al acestor evenimente printr'o explicare naturală. Aceasta a fost problema raţionalismului secol. 18 o problemă fireşte pe care n'a putut-o rezolva,

decât prin interpretări ridicole. Pela începutul veacului al 19-lea, când magnetismul animal erà privit ca un mijloc apt pentru vindecarea tuturor boalelor, Isus a fost sărbătorit ca un magnetiseur desăvârşit. Nu mai puţină importanţă i s'a atribuit lui Isus ca hipnotiseur, ba chiar ca spiritist și telepatist. In acest mod minunile n'au putut fi desbrăcate de caracterul lor supranatural. N'a rămas deci altă cale, decât a trage la îndoială caracterul istoric al referatelor evanghelice.

D. Fr. Strauss a încercat pentru prima dată a explicà evangheliile ca mituri și poezii pioase, fără a negà însă simburul istoric împrejurul căruia s'au grupat întâmplările miraculoase. Rabbi Isus şi apostolii au fost recunoscuţi ca persoane istorice. Direcţia istorică critică inaugurată prin F. Chr. Baur a subminat autoritatea cărţilor Testamentului nou, cu escepţia celor 4 epistole principale ale apostolului Pavel, scrise către Romani, Corinteni și Galateni. Celelalte epistole și Faptele Apostolilor sunt transpuse în secolul al 2-lea. Mai departe n'a cutezat să meargă nici cel mai extremist dintre teologii liberali. Intreb din ce cauză? S'ar păreà că critica severă şi desinteresată a ajuns în aceste puncte la date atât de sigure, încât orice îndoială trebue să dispară înaintea lor. Dacă datelor evanghelice şi cărţilor Testamentului nou în genere li se poate contesta adeveritatea, rămâne totuşi omul rabbi Isus și apostolul Pavel cu cele 4 epistole o autoritate nedubitabilă.

De fapt teologii protestanţi nu încetează de a accentuà cu un patos aproape exaltat importanţa acestui rezultat al «ştiinţei libere şi nepreocupate» şi se girează cu mândrie şi mulţămire ca restauratori ai creştinismului genuin.

Acest rezultat al teologiei liberale însă nu este muţămitor. Sunt convins că aplicarea consecventă a mijloacelor, cu cari s'a subminat autoritatea cărţilor Testamentului vechiu și nou, trebue să înlăture și acest rest la care teologii liberali ţin cu toată tăria. Persoana lui Isus, scoasă odată din ţăsătura referatelor «mitice» a evangheliilor, este cu totul fără viaţă, fără oase, fără carne, e numai o umbră care și ea se strecură prin sita criticei, dispare în nimica; este ca un vas devenit netrebnic, dupăce s'a deşertat conţinutul preţios, un vas pe care zădarnic încearcă teologii a-l umpleà cu fraze sunătoare[1]) «Teologia protestantă — observă Drews cu tot dreptul — oferă un aspect pe jumătate comic, pe jumătate trist: pe deoparte reduce valoarea isvoarelor evanghelice şi subminează prin critica ei autoritatea referatelor în aşa măsură, încât abia mai rămâne ceva positiv, pe de altă parte isbucneşte

[1] Conf. A. Drews: Die Christusmythe. Jena 1910 p. 176.

în însufleţire patetică pentru «simburul istoric» astfel câştigat, pentru meritele, iubirea de adevăr şi francheţa criticei sale» (o. c. p. 70).

Dară chiar când i ar fi succes teologiei liberale a «reconstruì» presumptiva persoană a lui Isus în toată curăţenia şi originalitatea ei, mai poate aduce ea dovezi, cari să fie în stare a suportà întreg arsenalul armelor criticei negative. Căci să nu uităm, că tocmai hipercritica protestantă a pus în practică nişte măsuri pe cât de radicale, tot atât şi de arbitrare şi dictate de concepţia pur subiectivă.

Cu toate că se laudă a fi interprins cercetările fără de preocupaţiuni, delătură aceşti teologi fără cruţare tot ce contrazice unor concepţiuni şi interese nejustificate prin însuşi obiectul cercetării. Nu este oare determinată toată lupta contra minunilor de concepţia, că astfel de evenimente sunt imposibile şi că prin urmare nu pot fi fapte istorice? Sau cutare epistolă mărturiseşte în contra protestantismului, deci nu poate fi canonică. Sau chiar dacă e canonică, locul respectiv trebue să fie interpolat de un falsificator de mai târziu. Pentru ceeace doreşte inima, raţiunea uşor iscodeşte argumente. Cât de uşor se poate aflà o mică divergenţă de stil, spre a timbrà o propoziţie oarecare de interpolată.

Dacă cineva văzând cum critica teologică a avansat rând pe rând pe protopărinţi, patriarhi şi profeţi la rangul de zei sau semizei legendari, ar aveà idea preconceputǎ, că Isus n'a existat nici când, ci e numai ficţiunea unui poet desăvârşit, nu poate el oare înlăturà toate argumentele cari vorbesc pentru istoricitatea lui Isus? Nu va găsì şi el fel de fel de chiţibuşuri, cari măcar la aparenţă să-i justifice punctul de vedere?

O probă deosebit de eclatantă despre modul arbitrar de a purcede cu textul biblic, găsim tocmai în acceptarea canonicităţii celor patru epistole ale apostolului Pavel. Nu se poate constatà o deosebire atât de mare între icoana lui Isus din evanghelii şi cea descrisă de Pavel în aceste 4 epistole ale sale, încât cea dintâi să poată fi considerată de o figură mitică, iar ultima să conţină numai purul adevăr. Nu a înviat Isus din morţi după învăţătura lui Pavel? Nu este el Fiul lui Dumnezeu, care în scopul mântuirii genului omenesc a apărut în natură omenească şi a pătimit? Nu este el Dumnezeu adevărat şi om adevărat?

Faţă de nişte autori atât de discreditaţi prin critica nesocotită, ca cei ai cărţilor sfinte, nu mai poţi impune nimănui câtuşi de puţină rezervă. Pe povârnişul pe care a apucat teologia liberală, nu mai poate fi vorba de nici un punct bine întemeiat. Dacă teologii protestanţi liberali se mai amăgesc cu aparanţa unui «simbur istoric» bine întemeiat, o fac de groaza consecvenţelor inevitabile.

S'a întâmplat în anul trecut, că un filozof, Artur Drews, a publicat o carte întitulată: Die Christusmythe, care a produs mare senzaţie şi în care pe baza rezultatelor criticei teologice voeşte să dovedească, că Isus nici când n'a existat ca persoană istorică, ci el ar fi numai un zeu oarecare solar din religiunile sincretiste ale orientului, despre care s'au iscodit însă fel de fel de povestiri miraculoase îmbrăcate în haina istoricităţii.

Iată ce zice Drews în precuvântarea scrierii sale; «Autorul acestei scrieri a sperat că se va ridicà vreunul din istoricii creştinismului, ca să tragă concluzia din rezultatele criticei de azi cu privire la evanghelie. Dupăce speranţa aceasta nu i-s'a împlinit, ci din contră teologii continuă în toată liniştea a-şi derivà concepţiile religioase din istoricitatea omului Isus, prezentat ca culmea desvoltării religioase individuale, ca şi cum existenţa acestui Isus nici n'ar fi atinsă câtuşi de puţin prin cercetările critice, a luat asupra sa rolul ingrat de a adunà dovezile cari vorbesc în contra persoanei istorice Isus Christos.» (XI—XII. O. c.) Drews aşadară se pune pe punctul de vedere creat prin critica teologică liberală.

Incercarea aceasta a lui Drews, care de altfel a fost combătută şi dovedită de absurdă prin o mulţime de scrieri, ce s'au publicat de atunci încoace, a avut un efect foarte binefăcător. Ea a fost un momento pentru teologii liberali de a se întoarce dela calea greşită pe care au apucat şi a dovedit în modul cel mai elocvent la ce rezultate poate duce libertinismul neţărmurit în cele ale credinţei.

Forurile conducătoare au trebuit să constate, că o biserică nu se poate susţine fără o normă oare care a credinţei şi fără o autoritate care să aibă dreptul de a dispune că ce se poate şi ce nu se poate predicà de pe amvon. Cum însă aceste elemente stau în contrazicere cu nota caracteristică a protestantismului de a nu recunoaşte nici o autoritate normativă decât numai Sf. Scriptură interpretată după inspiraţia individuală, menţinerea şi reîntroducerea lor întâmpină multe greutăţi.

S'ar puteà pune întrebarea: cum a fost în stare protestantismul să se menţină timp de mai multe sute de ani pe lângă un principiu atât de liberal? Răspunsul e că principiul a rămas principiu şi pură teorie, iară nevoile practice au adus cu sine întroducerea tocmai acelor factori, pe cari teoria îi înlăturase. O biserică nu se poate organizà fără dogme şi fără autoritate. In locul dogmelor catolice înlăturate, protestantismul a trebuit să întroducă alte dogme. In timpul direcţiei ortodoxe supranaturale s'a format în protestantism chiar o teologie scolastică, aşa cum existà o astfel de teologie la catolici de sute de ani, cu toate că primii reformatori au fost aderenţi al misticismului şi ca atari contrari pronunţaţi a scolasticei.

Confesiunea de Augsburg s'a păstrat până astăzi ca un fel de simbol al credinţei protestante normative, iar pentru interpretarea Bibliei s'a creat cu timpul o tradiţie în conformitate cu care credincioşii, dar mai ales pastorii, aveau a-şi formà credinţa.

Principiul liberalismului protestant numai târziu a început să se manifesteze în ştiinţa teologică şi anume într'un fel, care — după firea lucrului — de loc nu erà apt a contribuì la consolidarea bisericei. Teologia protestantă a devenit în veacul al 18-lea raţionalistă, în veacul al 19-lea s'a desvoltat în direcţia critică, apoi hipercritică, spre a devenì la urmă deadreptul destructivă. Direcţia pozitivă conglăsuitoare cu învăţătura oficială a bisericii este representată numai prin puţini teologi, iară restul — majoritatea covârşitoare — cultivă teologia liberală. Facultăţile teologice protestante întrucât sunt în stăpânirea teologilor liberali, nu mai sunt şcoli de pregătire pentru conducătorii bisericilor, ele au rupt orice legătură cu învăţătura profesată de biserică, astfel că au mai mult aspectul unor secţiuni ale facultăţii filosofice, în cari se studiază religiunea în mod istoric şi comparativ, decât a unor facultăţi de teologie în înţelesul adevărat al cuvântului.

Cumcă prin aceasta s'a creat o stare abnormă şi insuportabilă e mai presus de orice îndoială. Cum vor puteà predicà pastorii eşiţi din aceste şcoli, că Christos a fost Fiiul lui Dumnezeu, că a pătimit pentru mântuirea genului omenesc, că a înviat din morţi, dacă la facultăţile de teologie au trebuit să-şi însuşască tocmai contrarul acestor învăţături? Sunt foarte puţini la număr aceia, cari trecând prin focul de încercare al facultăţilor de teologie, îşi mai pot formà convingeri religioase puternice, convingeri pe cari să le poată mărturisì şi de pe amvon din toată inima, cu însufleţire şi fără de nici o rezervaţiune mentală. Cei mai mulţi pastori dovedesc o duplicitate condamnabilă, întrucât profesează cu totul altceva de pe amvon, decât atunci când îşi exprimă convingerile lor intime.

Mai este acesta protestantism adevărat, liber de orice constrângere prin dogme şi şeme?! Nu este el mai vârtos o ţinere în sclăvie, o încătuşare şi terorizare a conştiinţelor? Libertate ar fi numai atunci, când şi pastorul de pe amvon, ar putea grăì tot aşa de fără de rezervă, cum prelege profesorul de teologie de pe catedră.

Când însă fieştecare pastor ar puteà să predice conform convingerilor sale, în locul uniformităţii absolut indispensabile pentru existenţa unei biserici, am aflà în fiecare comunitate religioasă altă învăţătură, ba membrii uneia şi aceleiaşi comunităţi, ar trebuì să audă tot alte şi alte învăţături, după cum s'ar schimbà pastorii. În această situaţie ar trebuì să se afle protestantismul

dacă ar realiză și în praxă principiul libertății individuale nețărmurite, susținut cu atâta emfază în teorie față de bisericile timbrate de «împetrite» și «șematizate».

In realitate găsim însă și în protestantism acelaș dogmatism, ca în oricare altă organizație bisericească. Când un pastor își expune în predicile sale convingerile lui cele adevărate, contrazicătoare cu învățătura oficială, este tras la răspundere și este destituit și la protestanți, întocmai ca în biserica noastră sau în cea apuseană.

Acum nu de mult s'a înființat chiar un așanumit «Spruchkollegium» ca instanța cea mai înaltă, care are puterea de a judecà asupra ortodoxiei pastorilor și ai destituì din posturile lor în cazul când învățăturile profesate de ei nu s'ar puteà concordà cu doctrina bisericei. Acest «Spruchkollegium» a rostit primul verdict de destituire în procesul intentat în contra pastorului Iatho din Köln în 24 Iunie a anului curent. Pastorul Iatho a fost învinuit de următoarele erezii principale:

1. Cu privire la esența lui Dzeu predica Iatho de pe amvon, că nu există un Dumnezeu personal, trascendent, care ar fi creatorul cerului și al pământului, ci Dzeu și lumea e una și aceeaș ființă. Iatho este deci panteist. «Numiri ca, devenire eternă, (ewiges Werden) evoluție infinită a totului! (unendliche Entwicklung des Alles), totul» (Allsein) și alte asemenea expresiuni — a zis Iatho înaintea colegiului — îmi servesc pentru a respinge idea unui «Dumnezeu transcendent» (Conf. Kurt Delbrück: Warum wurde Pastor Iatho seines Amtes entsetzt. ed. 4. Halle a. S. 1911. p. 4.)

2. Intrebat fiind Iatho, ce susține despre valoarea creștinismului față de alte religiuni, răspunde: «Orice religiune istorică este pentru mine o revelațiune a lui Dzeu. In acest sens și creștinismul îl consider de revelațiune d-zeească.

Cred mai departe că creștinismul judecând în mod sumaric — a întrecut toate celelalte religiuni istorice în ce privește puterea de viața religioasă, morală și culturală, aceasta însă nu invoalvă că ar fi religiunea singură adevărată și singură îndreptățită». Descoperirea săvârșită prin Is. Christos deci nu este absolută și desăvârșită.

3. Cu privire la om învață Iatho, că noi nu ne naștem ca păcătoși, ci ca fii ai lui Dzeu, plini de frumseță și de putere de viață; «sfântă este divinitatea, pentru aceea sfântă este lumea, sfântă viața, sfântă natura și înainte de toate sfânt este omul... Eu nu neg păcatul și vina omului,[1] nu cred însă că omul se

[1] «Noțiunea binelui și a răului este însă numai o creațiune a planetei noastre». Od. p. 8.

naşte în păcate și că din fire nu ar fi în stare a face binele». (O. c. p. 5). Invățătura aceasta este deci erezia pelagianismului împreunată cu concepția panteistă despre Dzeu, om şi lume.

4. Despre persoana şi doctrina lui Is. Christos învăță Iatho următoarele: «Christos a fost un om cu idei rătăcite, care a murit în desperare. Christos nu este mântuitorul omenimei, ci fieşte care se mântue cu dela sine putere». (O. c. p. 6).

5. Referitor la nemurire s'a exprimat Iatho în următorul mod înaintea colegiului: «Asupra nemurirei personale a indivizilor, am cugetat şi eu adeseori şi serios, ca ori care alt om gânditor. Insă nici când n'am putut ajunge la siguranță în aceasta privință nici în urma studiului amănunțit a Bibliei. Asupra acestor lucruri las să judece fieştecare, cum află de bine, și mă bucur, când ideile ce şi le-a format cineva, în aceasta problemă îi procură linişte şi mulțămire. Şi dacă m'ar întrebà cineva, că ce-'mi doresc pentru oara despărțirii de aceasta viață, i-aş răspunde: nimic deosebit, iubite prietine, şi nimic complicat; să aşteptăm în linişte desfăşurarea lucrurilor şi să ne pregătim la toate eventualitățile, dară fără frică. Dacă nu mai revenim la viață, e bine; dacă însă afară de viața aceasta empirică mai este şi o altă oarecare formă de viață personală, încă e bine, căci la tot cazul va fi mai desăvârşită ca cea de acum» (O. c. p. 7). Iatho consună deci în privința ideei despre nemurire cu Pascal, care în «Cugetările» sale încă recomandă cetitorilor a fi în aşteptare şi a se pregătì pentru amândoue eventualitățile.

A 6-a întrebare a colegiului a fost, ori de nu ar fi aplicat Iatho a-şi revocà ereziile, la ceeace Iatho răspunde: «Nici odată! Nu voesc şi nu pot să le revoc, până când din Biblie sau din alte argumente clare nu-mi voiu câştigà altă convingere». In urma acestei declarațiuni colegiul decide cu unanimitate «că funcționarea şi mai departe a lui Iatho ca păstor în cadrul bisericei evangelice din provinciile mai vechi ale Prusiei, nu se poate concordà cu atitudinea ce a luat-o el în învățăturile sale față de confesiunea bisericei».

Iatho a fost destituit însă i-s'a asigurat pensia deplină de 6000 mărci anual. Faptul este îndeplinit. Se naşte acum însă întrebarea: este el îndreptățit sau ba? Este judecata aceasta compatibilă cu principiul liberalismului protestant? Aderenții direcției pozitive o aprobă necondiționat, ca un act de apărare legitimă a intereselor bisericei.

Ei zic: biserica protestantă are normată credința obligătoare în Biblie şi pe baza Bibliei în simbolul credinței. Fieştecare pastor în momentul ce este angajat în serviciul acestei biserici, ia asupra

sa îndatorirea de a se conformà învăţăturilor ei. Când el a ajuns la alte convingeri decât cele ale bisericii, nu mai este dator a rămâneà în serviciul ei, ci are să-şi tragă consecvenţa în felul că părăseşte benevol postul ce l-a ocupat. Nu-şi părăseşte un astfel de pastor de bunăvoie postul, biserica este în drept a-l îndepărtà ca pe un inimic ce lucră în detrimentul ei. Biserica protestantă rămâne însă cu toate acestea fidelă principiului liberalităţii, pentrucă ea nu sileşte pe nime a se angajà şi a rămâneà în serviciul ei, când respectivul nu are aceeaşi credinţă ca biserica.

Toate aceste sunt foarte bune şi adevărate, însă ele nu formează o proprietate caracteristică a protestantismului. In biserica catolică din răsărit şi în cea din apus se practică acelaşi uz. Pentru ce protestanţii ne fac deci imputarea, că biserica noastră tiranisează spiritele, că ea petrifică şi şematisează religiunea? Ce este drept pentru unul, trebue să fie şi pentru altul.

Imputarea aceasta se explică numai aşa, că protestanţii uită că în organizaţia lor bisericească ei înşişi au dezavuat principiul cu care cred a ne puteà lovì pe noi. Cine stă pe punctul de vedere genuin protestant, trebue să admită libertate deplină pentru fieştecare individ, aşa cum am arătat în cele precedente. Contrarii «Spruchkollegium»-ului, precum şi aderenţii lui Iatho au tot dreptul când afirmă «că biserica evangelică n'are peste tot o confesiune în decomum recunoscută» (Conf. Delbrück o. c. p. 9) şi că destituirea lui Iatho prin urmare nu este just ficată. Cine judecă nepreocupat, trebue să recunoască adeveritatea acestei afirmări.

Chiar şi pastorul Delbrük din Schöneberg (Berlin) care apără legitimitatea «Spruchkollegium»-ului şi ezistenţa precum şi necesitatea unei doctrine obligătoare a bisericii, pare a simţì că s'a apropiat prea mult de punctul de vedere a bisericei catolice. De aceea cearcă a mai restrânge afirmările de mai nainte şi a prezentà biserica protestantă tot ca liberală, dacă nu cu dovezi cel puţin cu fraze sunătoare şi cu protestări solemne de a se fi apropiat câtuşi de puţin de bisericile amorţite şi petrificate.

Cât de greu dacă nu chiar imposibil este a împăcà aceste două principii: dogmatismul şi liberalismul, o putem vedeà foarte uşor din următoarele contraziceri în cari în mod fatal a trebuit să cadă Delbrük.

Dupăce justifică legitimitatea destituirei lui Iatho se întreabă Delbrük: «Se desrădică prin aceasta esenţa protestantismului? Ce este esenţa protestantismului? Ea constă în aceea, că singuraticilor creştini, laicilor ca şi preoţilor, li se asigură libertatea în contra sclaviei învăţăturii bisericei. Fieştecare se îndrumă a cercetà însuş în Biblie şi a-şi formà astfel convingerea sa per-

sonală despre adevăr. *Acest punct ne aşază în contrast estrem faţă de catolicism*». (O. c. p. 22—23).

Apoi: «Părerile diferite cari rezultă din o astfel de cercetare, protestantismul trebue să le poată suportà, căci numai prin cercetare poate să ajungă atât laicul cât şi clericul la cunoaşterea adevărului. Noi nu putem însă tolera, ca după ce un preot se abate dela învăţăturile fundamentale a Bibliei, după-ce el neagă existenţa lui Dumnezeu, revelarea binelui şi a răului, autoritatea supremă a creştinismului, eternitatea şi mântuirea, după-ce el derivă iubirea nu din comunitatea cu Christos, ci din contemplarea naturii reci,... să mai predice în biserică, deoarece el nu mai stă pe baza Scripturii, ci afară de Scriptură» (o. c. 23).

Apoi ne asigură Delbrück din nou: «Biserica evanghelică nu se *petrifică* dacă din când în când se mai destitue câte un preot. Aici se poate aplicà citatul: spiritul înviorează, litera omoară. Biserica evanghelică va suportà totdeauna spiritul acesta al cercetării, ea trebue să-l supoarte dacă nu voieşte să se petrifice. Dacă Iatho nu ş'ar fi susţinut cu îndărătnicie învăţăturile sale extremiste înaintea «Spruchkollegium»-ului, probabil nu ar fi fost destituit» (O. c. p. 23.)

Vedem dară, cum acelaş autor, care numai cu 2—3 pagini mai nainte apără legitimitatea verdictului şi necesitatea unei învăţături bine determinate, proclamă şi repetă tocmai contrarul dela aceste, numai de groaza a două cuvinte: catolicism şi petrificare. Intonează libertatea, dar afirmă totodată că: sunt certi denique fines (sunt în fine anumite limite). Dacă aceste margini sunt de lipsă cu tot liberalismul, atunci este totuş petrificare în cadrul acelor margini.

Dar cari sunt aceste margini? După ce criteriu se pot stabilì?

Delbrück zice: «Câţi preoţi nu sunt cari predică: noi nu credem în învierea trupească a lui Christos, nu credem, că Christos e Fiul lui Dumnezeu, că s'a născut din fecioara Maria şi mai multe altele, dar nimeni nu le face proces. Se zice că şi preoţii trebue să aibă libertate spre a puteà răsbì prin greşeli la adevăr. La noi nu stăpâneşte sclăvia literilor moarte». (O. c. p. 24).

Bine dară atunci unde mai sunt «certi denique fines.» Dacă Scriptura este autoritatea: nu se află nimic în Scriptură despre învierea lui Christos, despre divinitatea lui, despre naşterea lui dela preacurata fecioară Maria? Cine afirmă atâtea contraziceri în nemijlocită apropiere deolaltă, îşi bate joc de cetitor. Sau cum se potriveşte în nemijlocită urmare a citatului anterior, citatul acesta: «De un anumit fundament dogmatic biserica nu se poate lipsì.» (O. c. p. 24).

Din citatele induse vedem cum rămâne zădarnică orice sforţare când e vorba de a împăcà două principii absolut heterogene.

Invăţătura pentru noi e: că o biserică nu se poate susţineà fără de o autoritate capabilă de a normà după un plan uniform credinţa şi organizarea ei. Protestantismul, care s'ar puteà numì din acest punct de vedere laboratorul experimentelor religioase, ne-a dat probă evidentă în aceasta privinţă.

Ordinea şi disciplina sunt susţinătorii societăţilor, dar nu împărecherile. A se supune ordinei și disciplinei însă nu este sclăvie și nici petrificare, din contră libertate și vieaţa este acolo, unde factorii vitali nu sunt lăsaţi în grija întâmplării, ci sunt îndrumaţi pe căi anumite după un plan bine stabilit.

E laudabil că s'au convins şi protestanţii că dogmele şi disciplina sunt indispensabile. Şi mai laudabil ar fi, dacă în consecinţă ar mai slăbì cu declamările platonice despre libertatea lor proverbială şi despre sclavismul nostru.

Biserica ortodoxă s'a organizat aşa cum este, nu din cauza inferiorităţii religioase morale și culturale, ci pătrunzând cu înţelepciune şi realizând singura modalitate de a puteà existà ca organism social.

Protestantismul în pornirile lui juvenile le considerà sau mai vârtos le desconsiderà, toate aceste ca pedanterii bătrâneşti omoritoare de vieaţă. Acum în vârsta bărbăţiei însă trebue să vadă, că libertinismul neţărmurit strică sănătăţii, şi că tot e bună ordinea. Protestantismul s'ar puteà asămănà cu un om venit la noi din alt tărâm, care s'ar mirà de noi că umblăm pe stradă încunjurând casele. Omul acesta ne-ar compătimì, ar zice că suntem oameni fără libertate. Dela o vreme voind a se primblà omul nostru cu totul liber prin oraş, începe a se isbì de toţi păreţii, până ce în fine constată că tot e mai consult, a le privì casele ca piedeci și a le încunjurà cu toată supunerea şi de bună voie.

Dr. Pavel Roşca.

UN PRIETIN SINCER AL POPORULUI NOSTRU.

În primăvara anului în curgere «Reuniunea de agricultură din comit. Sibiiu» cu concursul cărturarilor din Tălmăcel (cott. Sibiiu) a aranjat o sărbare a pomilor în această comună mărginaşă, care e aşezată tocmai la poalele munţilor, ce se sfârşesc în strâmtoarea Turnului-Roşu. Această sărbare modestă — ca toate sărbările «Reuniunei de agricultură» — a înfăptuit cu prilejul acesta o idee dintre cele mei însemnate în educaţia copiilor noştri, prin faptul, că a exoperat dăruirea unui teritor din partea comunei cu ţinta ca pe acesta să planteze şi să îngrijească fieşte care copilaş de şcoală câte unul sau şi mai mulţi pomişori, cari să formeze proprietatea lor. Infăptuirea acestei idei a proprietăţii — atât de simplă şi neînsemnată la aparenţă — a atras luarea aminte a savantului profesor dela universitatea din Praga, a d-lui Dr. Ioan Urban Iarnik, care cetind o scurtă dare de seamă despre pomenita serbare în «Gazeta Transilvaniei» s'a mirat că o idee atât de însemnată în domeniul educaţiei — ideia proprietăţii s'a putut întrupà chiar şi în un colţ atât de neînsemnat al Ardealului, în Tălmăcel. Şi deci a trimis o scrisoare adresată preoţilor din Tălmăcel, o scrisoare foarte instructivă, foarte preţioasă, ce merită să fie dată publicităţii.

Iată-o:

Prea stimaţilor Domni!

Dacă d-voastră, până a nu cetì scrisoarea, vă uitaţi la iscălitura aceluia care îndrăzneşte să v'o trimeată, de sigur o să vă miraţi, spuind: «Ce fel de jiganie este acest «Iarnik» al cărui nume nu samănă de loc să fie român; măcar de s'ar scrie «Iarnic», aşa că ce avem noi a face cu unul care, după cum se vede din numele oraşului «Poděbrad», ne scrie chiar din fundul ţării Cehului?

Vă rog să aveţi niţică răbdare şi la toate întrebările o să căpătaţi un răspuns desluşit. Mi-e teamă ca răspunsul meu să nu vi-se pară cam prea desluşit, va să zică lung. Şi încă, dacă lucrul ar venì din partea unui măestru de limbă şi de stil, bună-oară un Gane, Coşbuc, Delavrancea, dară-mi-te acela care a luat pana în mână ca să mâzgălească câteva pagine, este într'adevăr un Ceh, care până la anii 26 ai vieţii sale n'a ştiut nici o boabă româneşte.

După întroducerea aceasta, daţi-mi voie să vă spun ceva despre mine, căci numai aşa veţi pricepe cum de am luat pana în mână să vă scriu, cu toate că nu mă cunoaşteţi d-voastră şi nici nu vă cunosc eu.

Născut la 25 Maiu 1848, într'un orăşel din nord-estul Boemiei, al cărui nume este Pottenstein, din părinţi săraci, m'am hotărât cam târziu, în 1861, să mă duc să studiez. Terminându-mi gimnaziul în oraşul de jalnică pomenire, Königrätz, m'am dus la universitatea din Viena, unde mă îndeletniceam cu studiul limbilor romanice, celei germane şi sanscrite. Depuind examenul de

profesor și căpătând o bursă am petrecut câteva luni, 1874—5, în Paris, unde din întâmplare făcusem cunoștință cu un Român neaoș, Gr. Georgianu, care, fiind rugat de mine, binevoì să-mi dee lecțiuni de limba sa strămoșească. Revenind la Viena, eram ca oaspe de față la întrunirile României June, în 1876 petrecui vre-o șase săptămâni în Blaj, în 1879 două luni la București și o lună în mai multe orașe din Ardeal: Blaj, Sibiiu, Făgăraş, Braşov, Dârste. Pe lângă aceasta ceteam cu deosebită plăcere şi studiam productele Muzei poporane române, doine, strigături, basme, snoave, legende, proverbe ș. a.

Umblând așa în diferite țări locuite de Români și cetind texte poporale din mai multe ținuturi, am învățat și eu, încât aceasta este cu putință unui străin, să îndrug câteva vorbe româneşte, bine-rău, după cum mă îngăduiau puterile. Lucrurile stând așa, se înțelege că graiul meu este un fel de amestec din mai multe feluri de vorbire, fără ca să fiu în stare să-mi dau samă, ce anume se ține de limba literară română și ce se datoreşte vre-unui dialect, sau să zic mai bine, vre-unui provincialism român.

In 1882 am fost numit profesor de limbile romanice la universitatea boemă din Praga, ca atare avui mult de lucru cu pregătirea cursurilor mele și de aceea n'am putut, și-mi pare rău, să scriu despre limba română și folklorul român atât cât aşi fi dorit. Inceputul l-am făcut cu un articolaş în limba boemă «*Ceva despre Români*». Apoi a urmat articolul de programă a şcoalei reale din Viena, unde m'am făcut profesor: «*Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen.*» Mai departe în 1819 nişte scrisori tipărite în revista «Osten»: «*Reisebriefe eines Philologen*», (prelucrate în 1884 boemeşte sub titlul «*Amintiri din petrecerea mea între Români*»). In 1884 Academia Română, al cărei membru corespondent sunt din chiar anul înființării ei, 1879, a publicat culegerea mea și a d-lui Andrei Bârseanu (datorită inițiativei rectorului de atunci al gimnaziului din Blaj, Ioan M. Moldovanu): «*Doine și strigături din Ardeal*». In 1891, paremi-se, am tipărit în Familia lui Vulcan o schiță autobiografică: «*Cum am învățat româneşte*» și în anul 1909 în Convorbiri Literare nişte articole tot autobiografice: «*Drumul pe care am mers.*» In volumul dedicat în 1909 lui Maiorescu am tipărit cel dintâi articol al meu «*Spicuiri aromâneşti*», și la urmă vre-o câteva articole mai mărunte și recensiuni mai cu samă despre anuarele seminarului român al lui Weigand din Lipsca, lucrările lui Miklosich, Șăineanu (în Gazeta Transilvaniei) Tittin, Zanne și alții.

Atâta tot, este puțin, și acum, fiind împovărat de bătrânețe și încă nu tocmai sănătos (dovadă că rândurile acestea le scriu într'un loc de baie Poděbrad, unde mă scald în apă minerală

alcalică, descoperită cu 5 ani mai înainte), nu mai nădăjduesc c'aşi puteà să mai fac ceva de Doamne-ajută. Singura nădejde a mea este, că ceeace n'am putut să aduc la sfârşit, va isbutì s'o facă băiatul meu cel mai mare, scriptor bibliotecii ţării din Brünn (Moravia), care şi dânsul s'a îndrăgostit de limba română, cum i-s'a fost întâmplat tătâni-său cu 37 ani mai nainte.

Văd însă, că până acum nici cu un cuvinţel n'am făcut aluziune care este scopul acestei scrisori a mele. Trebue deci grăbit să vi-l spun, nu pot însă resistà la ispită să mai fac un ocol, ocol care se ţine de lucru.

In anul 1881, va să zică tocmai cu 30 ani mai nainte îmi venì de năprazna gândul să înfiinţez în locul meu de naştere o societate de înfrumseţare. De atunci până în ziua de astăzi m'au tot ales preşedinte, aşa încât, societatea începând activitatea sa la începutul anului 1882, în anul viitor va serbà 30 ani ai activităţii sale şi eu într'aceeaşi vreme iubileul de 30 ani ai presidenţiei mele. Cu aceasta însă nu m'am mulţumit, ci în anul 1904 am înfiinţat o *Centrală de înfrumseţare* pentru cele trei ţări ale coroanei boeme: Boemia, Moravia şi Silesia.

Lucrul a isbutit peste aşteptările mele: în adunarea generală care s'a ţinut cu 3 săptămâni mai nainte, s'a constatat că nu mai puţin decât 300 societăţi boeme de înfrumseţare şi de împădurire s'au făcut membri de această organizaţie centrală, aşa încât numai vre-o 50 se ţin la o parte, aşteptând să vază cum va eşi treaba. Să mai amintesc că în toamna anului 1909 centrala noastră pe lângă înfrumseţări îşi puse ca scop şi conservarea monumentelor vechi de toate felurile.

Să-mi fie iertat să înşir aici cât se poate pe scurt activitatea noastră de până acuma. Scopul nostru de căpetenie este ca în publicul nostru, în oameni maturi şi copii nevârstnici, să deşteptăm simţul pentru frumseţile naturii, mai cu samă pentru podoabele ei cele mai mari, copaci şi flori, ş'apoi şi pentru clădirile, monumente de arte şi istorice, lăsate nouă de moşi-strămoşi, ca să nu fie nimicite şi înlocuite de nişte alcătuiri moderne fără stil şi nepotrivindu-se cu clădirile ce le înconjoară.

Spre scopul acesta publicăm înainte de toate o revistă lunară având titlu: «*Frumseţea ţării noastre*». Revista aceasta se află acum în anul VII. a existenţei sale, este frumos ilustrată şi din cauza aceasta am de gând să vă trimet (se'nţelege gratuit) un an sau doi, cu toate că este scrisă într'o limbă necunoscută vouă. Apoi scoatem un fel de bibliotecă, în care până acum s'au tipărit: o carte despre însemnătatea copacilor şi pomilor; — două cărţi despre cultivarea de flori; — una cu acelaşi scop

pentru copii «Copii grădinari»; — o îndrumare cum trebue să se aranjeze sărbătorile de copaci și de flori; — numărul cel din urmă, publicat cu vre-o două-trei săptămâni mai nainte, este o lucrare a mea: «*Substanța, scopul și organizarea înfrumsețării*» din punctul de vedere național-economic și pedagogic-estetic. Cartea aceasta am provăzut-o cu 9 anexe, așa încât în loc de vre-o 7—8 coale cum credeam la început că va face materia, au eșit nu mai puţin de 19 coale, sau 304 pagine.

Pe lângă asta am tipărit nişte inscripţiuni, cari se pun în grădini publice, cerând publicului să binevoiască a cruţă copacii și florile ce se află acolo; nişte afișe, în cari îndemnăm pe locuitori să împodobească faţadele caselor puind în fereşti flori; — apoi cărţi de priveliște ţinându-se tot de scopurile noastre; — diplome cu cari de-oparte centrala și de altă parte societăţile de înfrumseţare răsplătesc pe acei, cari au binemeritat pentru vre-unul dintre scopurile noastre, mai cu seamă pentru curăţenia și buna rânduială atât în gospodării singuratice, ca și în comune peste tot; — o circulară la locuitori privitoare tocmai lucrurile amintite în locul cel din urmă; — apoi insignele de membrii, legitimaţiuni, statute pentru societăţi noauă, sau acele cari doresc să-și schimbe cele de până acum, adăugând și ele cruţarea monumentelor vechi la scopurile urmărite de ele. Se înţelege de sine, că societăţile se adresează la centrală în fel de fel de întrebări, fiind sigure că li-se vor da poveţe și îndrumări cât se poate de potrivite şi de folositoare.

Unul din scopurile cele mai de căpetenie ale centralei este ca să deștepte în inimile copiilor fragezi dragoste pentru pomi și flori. Despre cărţile menite să ne ajute la ajungerea acestui scop am zis câteva cuvinte mai sus, aici mai amintesc alt-ceva.

Dacă vorbim despre grădinăritul copiilor, ne gândim la trei moduri de cultivare mai cu seamă a florilor: 1⁰ în ghiveciuri la școală, 2⁰ tot în ghiveciuri acasă, și 3⁰ în pământ subt ceriul liber. Nu știu, dacă și în ţara voastră pe lângă fiecare școală se află o grădină de școală cum aceasta este la noi. In asemenea grădini copii subt conducerea dascălilor cultivă fel de fel de plante, legume, cereale, plante otrăvitoare și folositoare în privinţa medicală și altele. In contra acestei îndeletniciri a copiilor, altfel folositoare, este în mai multe locuri o antipatie destul de mare, atât din partea copiilor ca și dintr'aceea a părinţilor. Lucrul se deslușește în unele locuri printr'aceea, că dascălii, în loc să cultive numai atâtea plante folositoare, mai cu seamă în ce privește legumele, câte trebue pentru esplicare, le cultivă în cantităţi mai mari, pentru folosul său și văzând aceasta copii și părinţii lor se cam codesc a da ajutor la așa ceva.

Ni-s'a părut nouă, celor din centrală, că răul acesta s'ar înlăturà, dacă s'ar pune copiii să cultive într'o grădină anume făcută pentru scopul acesta, nişte flori, cari ar fi proprietatea lor, a copiilor. Lucrul acesta a început să se pună la cale în nişte ţări străine (d. p. cu vre-o doi ani mai nainte am văzut o asemenea grădină într'o parte a Berlinului) şi am încercat dac'am puteà să facem aşa ceva şi în Praga. Ne-am adresat la consiliul orăşenesc înaintându-i o petiţiune, să ni-se pue la dispoziţie, barem pentru o vreme oarecare, un loc pustiu, care ar fi îngrădit, unde s'ar întroduce apă şi unde s'ar face o mulţime de straturi mici pe cari copii singuratici şi-ar plantà ori ce le-ar plăceà ca proprietate a lor.

Spre marea bucurie a noastră, ni se făcù pe voie, puindu-ni-se la dispoziţie un teritor de 4000 m^2, de 200 metri lungime şi de 20 metri lăţime, va să zică o întindere destul de mare. Aflându-se puţină ţarină acolo, am oferit arhitecţilor din împrejurime ca acei din ei, cari ar zidì case nouă aproape de grădina noastră, să depue ţarină săpată pe terenurile lor în locul destinat să devie grădină, şi aşa s'a şi întâmplat. Oraşul ne aduse apa acolo, ne dete nisip cât trebuià pentru poteci, din alte părţi ni-s'au dăruit arbuşti şi copaci, pentruca gardul făcut din sârmă să fie împodobit şi aşa, slavă Domnului, am fost în stare ca în ziua de 14 Maiu a. c. să deschidem grădina aceasta printr'o sărbătoare intimă şi foarte reuşită. Trebue adăugat c'am şi fost favorizaţi afară din cale de vremea, care a fost cât se poate de priincioasă. Cu vre-o câteva zile înaintea deschiderii oficiale am dat drumul copiilor acolo, cari în număr de vre-o 700 au ocupat terenul întreg, sădind fiecare felurite flori sau legume. Esperienţele ce am făcut până acum ne îndreptăţesc să aşteptăm dela lucrul acesta spor mare în cultura inimii tinerimei. Şi ceeace este îmbucurător şi ce a surprins chiar pe oamenii cari locuesc în părţile aceste, unde sunt fabrici în număr foarte mare: dela început până în ziua de astăzi nimeni n'a stricat absolut nimic, cu toate că locul este afară din cale frecuentat.

Dorind ca în această ramură a activităţii noastre să avem ajutor, am îngrijit să înfiinţăm în cetrală o secţiune anume pentru sprijinirea grădinăritului de copii. Şi ştiind bine că cultivarea de flori se potriveşte cel mai bine cu firea muierilor, lucrul acesta l-am încredinţat grijei unei secţiuni de dame şi domnişoare sau să vorbesc mai democratic, de femei şi fete. Cu trei ani mai nainte întâmplându-se moartea unui poet însemnat al nostru, Svatopluk Cech (cet. Ceh), căruia nu-i plăceà să trăiască în tovărăşia oamenilor, ci iubià ferbinte copacii şi florile, am bo-

tezat-o pe secţiunea aceasta: «*Florăria lui Cech*» şi grădina despre care am vorbit mai sus a căpătat numele: «*Grădina lui Cech*».

În ziua deschiderii grădinei am sădit şi doi tei în grădină, unul în amintirea poetului Cech, şi altul spre aducere aminte a scriitoarei Bojena Nemčova! (cit. Niemţova), aceeaşi din care cu vre-o 20 ani mai nainte am tradus o poveste de moravuri boeme «*Bunica*», tipărită mai nainte în foiletonul Tribunei din Sibiiu şi apoi în biblioteca Tribunei.

Pe lângă aceste secţiuni, mai are Centrala una pentru conservarea monumentelor, una pentru prelegeri publice şi una studenţească. Incă ceva. De trei ani i s'a făcut cu putinţă Centralei, ca fiind ajutată de ministerul agriculturei din Viena şi de comitetul ţării din Praga să împartă membrilor săi, societăţilor de înfrumseţare şi de împădurire răsade atât de pomi ca şi de copaci.

Acuma de bună samă vedeţi, Domnilor, că m'am apropiat de motivele cari m'au făcut de m'am apucat de o scrisoare atât de îndelungată. Acuşi viu la punctul din care am pornit. Iată-l.

In broşura mea amintită mai sus iată ce scriu pe pag. 11 subt titlul: «*Momentul proprietăţii*».

«In ceeace priveşte pomii de sigur ar fi de folos modul propus «nu de multă vreme, pe care am să-l amintesc aici aşa ca cum «ar fi şi întrodus. In grădina de şcoală sau în alt loc menit pentru «aceasta, se sădeşte în fiecare an un număr oare-care de simburi, «număr ceva mai mare decât este numărul copiilor cari încep să «meargă la şcoală. Indată ce simburii încolţesc, fiecare din copii «capătă câte un răsad (sau răsade, în raport cu locul care stă «la dispoziţie), de care de sigur o să îngrijască ca de ochii din «cap. Copilul însuş are să-l răsădească la vreme potrivită, po«văţuit de dascălul său, are să plivească iarba în jurul lui, să-l «adape şi după-ce răsadul ajunsese atât de departe, încât poate «să fie altuit, cu câtă bucurie, după ce a premers o povaţă po«trivită, are să altuiască copilul însuş pomul pădureţ ca să se «facă din el un pom care să aducă roade! Şi cu câtă sete va «aşteptă vremea, când altoiul lui va începe a da semne de viaţă, «cu câtă grije va năzuì ca tăindu-se potrivit crengile pomul să «capete o coroană cum se cade. Şi apoi, când vine vremea să «părăsească şcoala, în care a petrecut anii cei mai frumoşi ai săi, «anii copilăriei, şcoala în care pusese temeiu la cultura sa, la «întrarea sa în viaţa practică, cu câte simţiri duioase are să sape «în grădinuţa părinţilor săi sau unde-va pe rozor, o gropiţă, «în care aşază pomuţul acest al său, ca împreună cu el să crească «şi să deie roduri îmbelşugate până la cele mai adânci bătrâneţe.

«Incă ca moşneag, pe deasupra groapei, va povestì copiilor «sau nepoţilor săi despre copilăria sa, când el a cultivat pomul, «care acum mai este sau zdravăn sau decăzut, din simbure.

«Cine ştie, poate băiatul lui sau nepotul, văzând ce roade «bune aduce pomul şi dorind să conserve soiul acesta, o să iee «din el altoiu pentru însuşi pomul său şi aşa şi generaţiunile «următoare o să guste din roade de cari s'au bucurat strămoşii «lor, pe când pomii originari după-ce şi-au împlinit menirea lor, «de mult s'au dus pe calea a tot ce este pământesc».

«Dară şi pentru acei, cari n'au pământ propriu, o aşa cul«tivare de pomi proprii în grădina de şcoală nu este fără însem«nătate. Sau li se va închiria pe terenul comunei eftin de tot o «bucăţică de teren, unde vor puteà să sădească pomişorii lor ca «proprietate a lor, având drept a se folosì de roadele până trăiesc, «sau comuna cumpără cu preţ bunişor pomişorii aceştia dela ei, «sădindu-i în grădina comunală, având aşa totdeauna la dispo«ziţie pomişori tineri, de o parte ca să mărească grădina, de altă «parte să înlocuiască pomii cei vechi şi decăzuţi prin cei tineri».

Acum, Domnilor, cred că nu mai staţi la îndoială, care a fost cauza de v'am pricinuit o suprindere. Dacă plăcută ori ba, aceasta nu îndrăsnesc s'o hotăresc eu însumi. Din articolul Gazetei Transilvaniei, care mi se trimite din partea stimatei văduve d-na Elena, a neuitatului Aurel Mureşianu, nu reese, dacă lucrul acesta s'a făcut întâia dată la voi, sau dacă v'aţi luat după pilda altora. In amândouă cazuri meritul vostru e mare şi vă doresc din inimă, ca lucrul acesta să devie pentru voi şi pentru urmaşii voştri un izvor bogat de îndestuliri sufleteşti şi o comoară nesecată de bunăstare materială, atât cu privire la venitele ce o să Vă vie dintr'o cultivare intensivă şi raţională de pomi, cât şi privind sănătatea voastră, fiindcă de mult s'a dovedit cât de priincios sănătăţii omeneşti este dacă se hrănesc şi cu poame.

Intr'aceeaşi vreme urez din inimă ca nu numai în frumosul Ardeal al vostru, ci pretutindeni, unde răsună graiul cel dulce al urmaşilor lui Traian, să se ieie lumea după pilda voastră şi ca nu numai Reuniunea economică de agricultură din comitatul Sibiiului, care a pus la cale serbătoarea aceasta să ajungă scopurile sale măreţe, ci ca pretutindeni între Români să se înfiinţeze nenumărate organizaţiuni, fie reuniuni de felul acesta, de societăţi de îmfrumseţare, care să îngrijească de lucrurile aceste atât de importante.

Un lucru care m'a ademenit să scriu iată-l: în articolul amintit se pomeneşte de oaspeţi veniţi la serbătoare dela Sibiiu, din Boiţa şi împrejurime — cetind aceste nume, mi aduseiu cu

duioşie aminte că cu 30 ani mai nainte, în vara anului 1879 pământul acesta l-am călcat şi eu, în tovărăşie cu nişte prieteni români, simţindu-mă nu ca străin între străini, ci ca frate între fraţi.

Cu aceea rugându-mă de iertare de îndrăsneala mea cea mare, Vă salut cordial domnilor şi Vă strâng mâna frăţieşte.

Podebrad, 15 Iuniu 1911. ***Dr. Ioan Urban Iarnik***
profesor universitar.

E o înşiruire de frumoase şi nobile îndemnuri pentru conducătorii poporului nostru această scrisoare, din care se reoglindeşte o sârguinţă de un mare apostol al unui neam înaintat în cultură; şi ne poate servì nouă tuturora ca un îndemn de curată şi sârguincioasă muncă însufleţită şi ca un program de activitate frumoasă pentru poporul nostru.

E încă o mărturie pe lângă multe altele pentru dragostea curată ce o poartă savantul profesor faţă de poporul nostru.

Ii mulţămim din inimă pentru marele interes ce-l poartă faţă de interesele culturale ale poporului nostru şi îl rugăm ca şi de acum încolo să ne învrednicească de aceiaş dragoste curată pentru care suntem şi îi vom fi recunoscători un popor întreg, şi de care dragoste avem atâta lipsă mai cu seamă noi.

I. Piso,
preot în Tălmăcel.

E INDIFERENT CEEACE CREDEM?

Sunt mulţi oameni de părere, că e cu totul indiferent ceeace credem. Ei susţin, că e lucru de importanţă secundară de suntem în credinţele noastre ortodocşi ori heterodocşi, catolici ori protestanţi, mohamedani, buddhişti ori creştini, — numai vieaţa noastră să fie bună. Părerea aceasta conţine atâta adevăr, încât se pare chiar plauzibilă, conţine însă şi atâta rătăcire, încât devine periculoasă. E adevărat, de sigur, că deosebirile de păreri în chestiuni neesenţiale au puţină importanţă, câtă vreme în chestiunile esenţiale există armonie. Mai departe, nu e numai corect, ci şi foarte necesar, ca principiile abstracte ale credinţii religioase să fie aplicate în vieaţa practică, dacă e să aibă valoare pentru oameni. Dar părerea, că ar fi absolut indiferent ce crede cineva, devine primejdioasă, când fărîmele de adevăr le considerăm drept adevărul deplin, oricând credem, că fiind unele chestiuni de credinţă mai puţin importante, toate ar aveà o importanţă la fel cu acestea.

Judecând mai temeinic această chestiune, vom găsì, că nicidecum nu e atât de indiferent aceea-ce credem, ci adevărat e, că aceeace credem, *ne face ceeace suntem.* Cugetarea religioasă face pe om; ea e funia care trage corabia. Vorba deplasată, că dogma nu înseamnă nimic, ci vieaţa înseamnă totul, e lipsită de orice

temeiu, deoarece mărturisirea de credinţă trecută în convingere religioasă îndrumă vieaţa şi face din om o întrupare a credinţii sale. «Omule, aşa îţi este vieaţa, precum ţi-e credinţa.» O schimbare radicală a mărturisirii de credinţă aduce cu sine totodată şi o schimbare radicală în însuş omul care crede. Omul este ori devine ceeace se crede.

Să presupunem că un om trăieşte în credinţa că are o inimă slabă, bolnavă. Inima lui poate fi deplin sănătoasă, dar trăind în închipuirea că este bolnav de inimă şi trebue să se ferească de orice încordare şi mişcare mai intensivă, în câteva săptămâni poate să ajungă un om pe jumătate invalid. După trecere de câteva luni va aveà de fapt o inimă slabă. Altul trăieşte în credinţa, că toată lumea îl priveşte cu antipatie şi neîncredere. Aceasta e numai o închipuire nervoasă a lui, căci de fapt toată lumea se poartă cu simpatie şi încredere faţă de el. Dar închipuirea în care trăieşte îi va influinţà atât de mult toată purtarea lui, încât oamenii cu timpul vor deveni neîncrezători şi se vor purtà faţă de el de fapt aşa precum dânsul la început şi-a închipuit numai. Aceste exemple din vieaţa de toate zilele pot fi aplicate şi la vieaţa religioasă. Cugetarea noastră religioasă stă în cea mai strânsă legătură cu vieaţa religioasă, aşa încât modul nostru de traiu e îndrumat prin ceeace credem.

1. Să ne dăm seama în cele următoare, în ce mod va influinţà credinţa ce ni-o formăm despre univers şi despre ordinea din lume, asupra vieţii noastre. Fiecare om trebue să aibă o credinţă oarecare despre originea şi guvernarea universului în care trăieşte. Credinţa aceasta, oricât de elementară, oricât de adevărată sau greşită ar fi, ne va influinţà în fiecare clipă.

Despre scopul şi guvernarea universului există, privind chestiunea din punct de vedere general, patru teorii: cea ateistă, cea panteistă, cea deistă şi concepţia creştină. Fiecare om trebue să ţină la una din aceste concepţii, şi ea-i va îndrumà vieaţa în cea mai mare măsură, va ajunge aşazicând încorporarea văzută a concepţiei ce-o are.

Să presupunem, că un om a primit concepţia ateistă, el crede, că în lume nu există nimic mai bun şi mai mare decât omul, adecă decât el însuş. Omul acesta va ajunge în practica vieţii Dumnezeul său propriu. Având noi toţi năzuinţa caracteristică de a adorà ceva, şi anume, de a adorà lucrul cel mai mare pe care-l cunoaştem, concepţia ateistă va conduce pe aderenţii ei la aceea, ca să se adoare pe sine însuş. Fireşte, ei nu se vor duce la biserică cu scopul acesta, dar pe altarul inimei şi a minţii lor vor aduce tămâie singurului Dumnezeu pe care-l cunosc — lor înşişi. Fiind cineva de părerea, că el e fiinţa supremă în acest

univers, această părere va aveà neapărat o mare influință asupra caracterului său. Vorba lui John Locke, unul dintre cei mai mari cugetători englezi, că un stat bine organizat n'ar puteà suferì între hotarele sale pe un ateist, are un ascuțiș de intoleranță și în praxă nu s'ar puteà aplicà, dar ea nu e nici decum lipsită de rațiune, căci acel om, care susține concepția ateistă, este de fapt un antropolatru, un adorator al omului, deoarece el alt obiect de închinare și adorațiune nu cunoaște.

Panteismul, ori unde îl găsim, fie în sistemele religioase ale Indiei, fie în filozofia lui Spinoza, are aproape aceleași urmări, ca și ateismul. Panteismul identifică pe Dumnezeu cu lumea. El învață că există o singură substanță, iar spiritul și materia sunt numai niște aparițiuni, niște moduri de manifestare ale acestei substanțe. După concepția panteistă despre univers, D-zeu e totul. Deosebire între om și D-zeu, nu există, în consecvență nu poate există nici deosebire între bine și rău. Căci, dacă învață cineva, că D-zeu este identic cu substanța lumei de aici urmează, că El există de o potrivă în lucrurile necurate ca și în cele curate, în faptele cele mai urîte ca și în năzuințele cele mai curate și mai nobile. Dumnezeu, conform cu această concepție, este prezent în toate impulsele omului și în pornirile lui sensuale, de unde rezultă, că panteismul, care a pornit dela teza că Dumnezeu e totul, sfârșește prin a divinizà cele sensuale. Și în desvălirea instinctelor naturale și a patimilor sale e absorbit omul de către Dumnezeu, după învățătura panteistă. Exemplarul ce-l mai eclatant ni-l oferă sistemele religioase ale Indiei. In Vede (scrierile religioase ale Inzilor vechi) găsim înfățișată teologia panteistă, iar în temple se poate vedeà cum e adorată ființa divină prin acte sensuale. Asemenea fapte, pe cari le poate vedeà orice vizitator al Indiei, ne dovedesc lămurit că nu e așa de indiferent ceeace crede cineva. Pentru celce primește în mod consecvent concepția panteistă despre lume, e o urmare inevitabilă să ajungă până la divinizarea imoralității. Religiunea Indiei e un sistem cu totul logic și consecvent și doctrinele sale panteiste într'adevăr au ca urmare ruina și decadența țării întregi. O Indie decăzută moralicește e productul doctrinelor sale religioase panteiste.

2. Este fapt incontestabil, că ideile religioase ale unui popor se oglindesc în caracterul său național. Deocamdată lăsăm la o parte concepția deistă și cea creștină despre Dumnezeu, căci vom vorbì despre ele mai la vale, spre a arătà influința credinții asupra vieții. Aici voim să lămurim o altă lature a chestiunii, arătând ce influință au ideile și credințele nu numai asupra omului singuratic, ci și asupra unor întregi popoare și rase de oameni. In genere putem spune despre cuprinsul de adevăr al singura-

ticelor concepţii religioase, că buddhismul ateist şi panteist este inferior mohamedanismului cu accente deiste, iar mohamedanismul stă mult mai pe jos de creştinism. Dacă această apreciare e adevărată, atunci ea trebue să-şi găsească confirmarea în viaţa popoarelor cari au aceste religiuni. Ca să arătăm influenţa acestor sisteme religioase, vom lua ca reprezentanţi ai lor: China, Turcia şi Germania.

In China constatăm de fapt efectele practice ale concepţiei buddhiste despre lume şi Dumnezeu. China e mare, dar înfiorătoare; e intelectuală, dar nu e progresivă; e civilizată, dar totuş e pornită spre decadenţă. Aici vedem rezultatul unei concepţii despre lume, care a eliminat pe Dumnezeu cu totul din univers, luându-i locul spiritele străbunilor şi mii de alte fiinţe demonice, pe cari le-a născocit superstiţia poporului.

Să trecem la Turcia. Populaţia acestei ţări e serioasă, simplă şi trează, dar de altă parte e fatalistă, apatică şi fanatică. Pe acest fundament e imposibil să se înalţe o viaţă politică sănătoasă şi progresivă. Religiunea aceasta e nobilă, dar e fără duh. Viaţa religioasă a Mohamedanilor e morală, dar fără Dumnezeul cel viu. In mod foarte caracteristic vedem imprimată pecetea mărturisirii de credinţă a islamului în împărăţia turcească. Incepând dela sultan şi până la cel din urmă ţăran mohamedan, se poate vedeà concepţia abstractă despre Dumnezeu a islamului tradusă în realitatea ei practică.

Să ne oprim acum la Germania. Pe lângă toate scăderile ce le are, ea este liberă, dreaptă şi progresistă. Nu ne vom oprì la acest loc, ca să răspundem unor eventuale obiecţiuni. Vor fi existând unele momente, cari ne-ar da motiv să tragem la îndoială prezenţa însuşirilor amintite; dar o singură comparaţie cu alte puteri, ca de ex. cu Turcia, ne convinge uşor despre deobirea enormă ce există între ele. Concepţia creştină despre Dumnezeu e factorul care a determinat această deosebire. E adevărat, că ea n'a făcut din toţi membrii poporului creştini adevăraţi, totuş a ridicat poporul german la o treaptă de cultură incomparabil superioară celei a Turciei şi Chinei. In faţa acestui fapt, mai e cu putinţă să susţină cineva că e indiferent ceeace credem? De sigur, ar fi mult mai corect să susţinem că credinţa e lucrul de căpetenie şi factorul cel mai hotărâtor pentru ceeace suntem ca oameni singuratici şi ca naţiuni.

Fie-mi permis să aduc câteva exemple despre influinţa credinţii asupra modului de vieaţă a oamenilor.

Ce influinţă mare are asupra conduitei noastre d. ex. credinţa în Provedinţa dumnezeească, într'un Dumnezeu care toate le vede, toate le ştie şi despre care zice Scriptura: «Tu Doamne,

mă vezi pe mine!» Noi credem că Dumnezeu nu numai ne vede ci pătrunde şi în cele mai dinlăuntru ale noastre şi de departe înţelege cugetele noastre, că nici un cuvânt nu iese de pe buzele noastre fără ca să-l ştie. Noi credem, că ochii lui Dumnezeu sunt cu mult mai curaţi decât ca să poată privì cele rele, şi că pe cât de curat şi sfânt este în fiinţa sa, pe atât de drept şi fără sminteală este în judecăţile sale. In credinţa aceasta trăim noi zi de zi. Cine ar puteà susţineà, că credinţa aceasta nu-l influinţează pe om în întreaga lui fiinţă? Care om, care crede serios într'un Dumnezeu atotştiutor, va îndrăznì să spună vr'un neadevăr? Chinezul crede că poate înşelà pe Dumnezeul său. El crede, spre pildă, că dacă va îmbrăcà pe copilul său într'o haină pe ale cărei spate stau cuvintele: «copilul acesta a avut holeră» — prin aceasta va înşelà pe Dumnezeu să nu trimită holeră copilului. Chiar cei mai inteligenţi chinezi cred că pot înşelà uşor pe Dumnezeu şi credinţa aceasta are ca urmare, că China întreagă e plină de înşelători şi mincinoşi.

Noi ştim, că pe Dumnezeu nu-l putem amăgì, nici înşelà. Noi ştim că nu are nici un rost să îmbraci Dumineca o mască a evlaviei şi să faci în biserică tot felul de închinăciuni, căci pe Dumnezeu nu-l amăgeşti prin acestea. Dumnezeu vede până în adâncul inimii noastre şi ne cunoaşte cugetele; El e un martor tainic al tuturor cugetelor noastre. S'ar puteà să nu ne atingă credinţa aceasta chiar de loc şi să ne lase nepăsători.? Ea ne influinţează în oricare clipă, dacă trăeşte în sufletul nostru. In întunerecul nopţii, când zăcem pe aşternutul nostru, noi ştim că trebue să fim curaţi, căci ne vede Dumnezeu. Noi ştim că în internul nostru n'ar trebuì să fie nici o dorinţă şi nici o poftă pe care n'ar putea-o încuviinţà Dumnezeu; vieaţa noastră sufletească trebue să ni-o trăim ziua şi noaptea înaintea ochilor Celui ce toate le vede. Cum apar în extern, aşa trebue să fiu şi în interiorul meu, căci deşì numai Dumnezeu vede cele din lăuntru ale mele, iar oamenii văd numai cele din afară, totuş lucrul de căpetenie e aceea ce vede Dumnezeu, nu ceeace văd oamenii. Aceasta nu are nici o influinţă asupra noastră? E posibil să rămână credinţa aceasta fără de nici un efect asupra noastră? Credinţa aceasta are o importanţă atât de mare, încât singurul om în care putem aveà desăvârşită încredere este acela, care trăieşte în conştiinţa prezenţei lui Dumnezeu şi a cărui viaţă este călăuzită de această conştiinţă.

Ce vom zice de o altă credinţă a noastră, care ne influinţează viaţa în cea mai mare măsură: credinţa în nemurire?

Să presupunem, că am murì cu totul, când se sfârşesc anii vieţii noastre pământeşti; asemenea şi toţi semenii noştrii. Ne aşază în groapă şi totul s'a sfârşit. Viaţă dincolo de mormânt

nu există. Nu ne va determinà această credinţă, când am avea-o, toate acţiunile din vieaţa noastră? O, atunci nu am mai întreprinde nimic, nici pentru noi, nici pentru semenii noştri, ceeace ar trece peste trebuinţele vieţii noastre trecătoare. In tot locul ni-ar urmărì umbra întunecoasă a morţii. Nu ni-am mai puteà cugetà la semenii noştri, ca la unii, cari sunt vrednici de cea mai înaltă consideraţie a noastră, dacă am şti, că şi ei se vor prăpădì cu totul, ca şi noi. Nu s'ar puteà să fie altcum, căci aşa ni-ar povăţuì credinţa noastră.

Să luăm acum contrarul. Noi credem, că atât eul nostru, cât şi semenii noştri, suntem nemuritori şi că faptele noastre îşi extind urmările şi în lumea viitoare. Ce efect colosal trebue să aibă această credinţă, nu numai asupra traiului nostru, ci şi asupra sentimentelor cu care ne vom purtà faţă de semenii noştri. Lui *Herbert Coleridge*, unul dintre cei mai mari savanţi ai timpului său, care a murit la vârsta tinără de 30 de ani, i-au anunţat medicii cu 18 luni înainte de moarte, că nu mai au nici o nădejde să-l poată susţineà în vieaţă, căci însănătoşarea e imposibilă. La această declaraţie a medicilor a răspuns: «Atunci trebue să-mi încep chiar mâne studiul limbei sanscrite». Ce influinţă covârşitoare poate să aibă asupra unui om, credinţa, că el trăeşte şi lucrează pentru vecinicie! Şi cât de mult ne influinţează această credinţă conduita noastră faţă de semenii noştri! Noi nu putem tratà pe un om cum se cuvine, dacă ţinem că în fiinţa lui nu trăeşte un suflet nemuritor, ci numai bulgărul de pământ, care în scurt timp va trece în descompunere. Ceeace ridică însemnătatea semenilor noştri în faţa noastră, este credinţa, că au un suflet nemuritor.

3. Să ne întoarcem iar la punctul la care ni-am oprit mai nainte, anume, că dintre cele patru concepţii despre D-zeu şi univers: cea ateistă, panteistă, deistă şi cea creştină, una trebue să o avem şi noi. Să vedem acum efectele ce le au cele două din urmă asupra caracterului şi a modului nostru de traiu.

Ce influinţă are deismul asupra caracterului omului? Nimeni nu accentuează mai mult necesitatea unei conduite bune şi solide, ca reprezentanţii acestui sistem. Ei zic: nu mărturisirea de credinţă a omului e hotărâtoare, ci vieaţa şi faptele lui; lucrul cel mai bun, ce-l poate face omul, e să ducă o vieaţă bine ordonată şi folositoare.

După părerea deiştilor, Dumnezeu trăeşte mai presus de lume şi nu se interesează de ea, nici de om. Ideea, că Dumnezeu ar purtà grije de oameni, că le-ar ascultà rugăciunile lor, o resping ei ca ceva nedemn. Omul poate fi numit într'un anumit înţeles fiu alui Dumnezeu, dar el rămâne pentru totdeauna departe de Dumnezeu, care este cu totul ridicat peste lume. Această

concepţie a deismului are o influinţă hotărîtă asupra caracterului. Ea îl face pe om plin de respect. El ştie, că va aveà să-şi deà seamă înaintea unei fiinţe, care stă cu mult mai presus de el şi de aceea îşi dă silinţa să-şi împlinească datoria. Deiştii pot să devină cetăţeni folositori. Dar deismul nu poate mângăià şi încălzì sufletul omenesc, căci Dumnezeul său e o fiinţă rece, care trăeşte dincolo de stele, nu e Dumnezeul iubirii, spre care se doreşte inima omului. Deismul îl influinţează pe om şi în raportul cu semenii săi. Un om, care trăeşte consecvent cu concepţia deistă, va fi rece, căci în locul căldurii va întrà lumina, iar în locul iubirii, datoria.

Care este, în sfârşit, influinţa credinţii creştine asupra caracterului? Noi nu voim să detragem nimic din importanţa caracterului deist, dar totuş, asemânându-l cu caracterul pe care-l poate formà credinţa creştină, rămâne cu mult inferior. Ca creştini noi credem, că omul e atât de aproape de chipul şi asemânarea lui Dumnezeu, încât a fost ceva firesc ca Fiiul lui Dumnezeu, Cuvântul cel vecinic, să se facă trup, aflându-se cu închipuirea ca omul. Noi credem, că Dumnezeu pe această cale ni s'a revelat nouă şi s'a apropiat atât de mult de noi, încât pentru noi nu este o noţiune neclară şi nedeterminată, ci este o fiinţă personală. Noi credem, că înaintea lui Dumnezeu smerenia este cea mai înaltă virtute. Egoismul şi trufia trebue să dispară, făcând loc darului lui Dumnezeu, prin cari ne mântuim. In Domnul nostru Iisus Christos noi vedem icoana nevăzutului Dumnezeu şi cunoaştem mărirea Lui. Sufletul nostru e cuprins de nespusă bucurie, când prin Christos ne apropiem de Dumnezeul cel nevăzut. Dumnezeu e pentru noi o realitate personală. Avem duhul Lui în noi, şi acela ne încredinţează, că suntem fii ai lui Dumnezeu.

Celce a cunoscut şi a simţit vreodată puterea acestei revelaţiuni a lui Dumnezeu, acela ştie, că toate preferinţele caracterului creştin faţă de cel deist, — smerenia, care se formează la piciorul crucii, şi dorinţa ei de a se ridicà în înălţimile cele cereşti, mila şi iubirea ce simţim faţă de semenii noştri şi dorinţa de a-i mântuì — toate aceste sunt rodul adevăratei credinţe creştine în Dumnezeu. Celace crede în El, acela va fi cu totul alt om, prin puterea de prefacere a credinţii, dar fără această credinţă o asemenea prefacere e cu desăvârşire imposibilă. «Adevăr, adevăr grăesc vouă. Celce aude cuvintele mele şi crede Celui ce m'a trimis pe mine, acela are vieaţa de veci», căci credinţa în Dumnezeu e puterea care ne face adevăraţi creştini, după prototipul cel desăvârşit, care este — Christos.

Traducere din «Glauben und Wissen» de ***Pr. Romul Platoş.***

O CONVERTIRE LA CREŞTINISM IN EVUL MEDIU.

In revistele ungureşti aflăm următorul articol destul de interesant spre a-l înfăţişà şi noi cetitorilor noştri:

Epistola sf. episcop Bruno, scrisă pe la începutul veacului al XI-lea şi adresată împăratului Heinrich II, ne dă o descriere interesantă a stării etnice şi culturale a Europei orientale, precum şi a covertirii la creştinism pe acel timp.

Pe noi, Maghiarii, această epistolă ne interesează mai de aproape, întru-cât din ea se reoglindeşte faptul, că pe timpul datării ei (1007), creştinismul se răspândise în proporţii mari, mai ales prin părţile ardelene, unde se introdusese deja mai de timpuriu, prin intervenirea Bizanţului, decât în părţile apusene ale Ungariei. Din încheierea acestei epistole observăm, că sf. Bruno la început aveà de gând să cerceteze pe «ungurii negri», dar între aceştia erà răspândită deja religia creştină. Trebue să ştim, că părţile răsăritene ale Ungariei le numiau pe timpul acela «Ungaria neagră», care este mai mult o numire etnică. Numirea de «Ardeal» şi «Transilvania» datează de mai târziu.

Epistola sf. Bruno ne arată şi relaţiile, cari existau între autorul ei şi împăratul Heinrich. Relaţiile aceste sunt cele ale unui misionar politic. Se pare, că împăratul erà îngrijat de soartea misionarului, deoarece Bruno chiar la începutul epistolei sale îl linişteşte în privinţa aceasta. Din epistola aceasta ne convingem, cumcă misionarii acelui timp nu erau conduşi în propovăduirea credinţei lui Christos numai de convingerea lor religioasă, ci urmăreau şi oare-cari tendinţe politice, căci altfel Bruno nu ar fi părăsit Ardealul, unde predicaseră deja preoţii greci din Bizanţ. Diferinţele dogmatice deja pe atunci erau destul de pronunţate între biserica catolică şi ortodoxă, cu toate că desbinarea adevărată între ele s'a făcut numai cu câţi-va ani mai târziu. Dar fiind Bruno un bărbat deştept şi prevăzător, el nu ţineà influenţa bizantină de periculoasă pentru Ungaria, deoarece aceasta era numai particulară. In schimb se întoarce către Biseni, un popor înrudit cu Maghiarii, cari, după cum însuşi ne spune, la început îl primiră rău, ba îl chiar bătură, ca mai târziu să se împace şi să pacteze cu el. Şi convertirea poporului acestuia are caracter politic, deoarece Bisenii numai în cazul acela ar fi dispuşi să primească religia noauă propovăduită de Bruno, dacă princepele rus va continuà a trăi cu ei în relaţii prietineşti.

E lucru curios, că convertirea pe timpul acela erà uşoară şi nu erà împreunată cu atâtea pericole, după cum ne povestesc nouă legendele şi tradiţiile. Plebea, ce e drept, face sgomot, strigă, ameninţă, dar fruntaşii se întrepun pentru misionari. Aversiunea şi neîncrederea aceasta faţă de străini e uşor de explicat, mai ales din faptul, că şi pe timpurile acele erau oameni destul de cuminţi, încât să cerceteze, că oare aveà-vor ei ceva folos din primirea noilor învăţături? Este uşor de observat, că şi

în sinceritatea misionară erau ascunse scopuri politice, deoarece cele două fracțiuni ale religiunei creștine: cea catolică și cea bizantină, se nizuesc să atragă popoarele convertite în mreaja intereselor politice a celor două împărății diferite. Cu cât un popor este mai slab în privința politică, cu atâta e mai greu a-l convertì la o religiune oare-care. Ușor se înțelege deci, cum Maghiarii, ca politiciani mari și buni diplomați, primesc creștinismul fără vre-o opunere mai serioasă, pecând Bisenii se înfurie și amenință și supun încreștinarea lor unor condițiuni anumite.

Dar să urmeze epistola:

«Pecând ne întrețineam în țara «Ungrilor» fratele tău Bruno (nu autorul epistolei, ci episcopul Bambergului și fratele împăratului Heinrich II) îmi spuneà, că tu marinimosule rege ai fi fost îngrijat de soartea mea. Imi pare bine, că ți-ai mai adus aminte de mine; eu sunt ocupat cu propăvăduirea creștinismului. După ce am stat un an aici, am mers la păgânii cei mai îndârjiți, la Biseni.

Principele rusesc m'a reținut la sine timp de o lună și nu m'a lăsat să merg dela el, pare-că de bunăvoie aș fi voit să mă arunc în primejdie, deoarece poporul acela, la care voiesc să merg, atâta este de încăpățînat, încât nu voi puteà câștigà pentru religia noastră nimic altceva, decât o moarte fioroasă. Dar neputându-mă el reține, m'a însoțit două zile dearândul cu oștirea sa, până la granițile sale, pe cari, din cauza inimicilor, cari îl atacau neîncetat, le întărise foarte.

Descalicând și mergând eu cu soții mei înainte, iar el urmându-mi, cu mai marii oștirii sale am eșit și el s'a așezat pe o colină, noi pe alta. Imbrățișând crucifixul începură frumosul cântec: «Petre, cel ce mă iubești, paște oile mele.»

După ce au sfârșit cântarea, principele trimise la mine pe unul din mai marii oștirilor sale cu următoarea solie: «Te rog în numele lui Dumnezeu nu premejduì viața tinerilor dinprejurul tău, căci ar fi spre rușinea mea. Sunt sigur, că mâne dimineață vei fi mort.» I-am răspuns însă: «Așa să-ți deschidă Dumnezeu calea spre raiu, precum mi-ai deschis tu mie calea la păgâni.»

Am înaintat două zile fără să ne fi atacat cineva. A treia zi, Sâmbătă, de trei ori ne-a dus să ne executeze, dar tot de atâtea ori ne-a și eliberat. Viața noastră va țineà numai până atunci, până când crainicii vor chemà întreaga națiune la sfat, pe Duminecă. Ne-au biciuit atât pe noi, cât și caii noștri. Mulțimea înfuriată apucă săbii și săcuri cu un sgomot asurzitor, voind să ne taie. Toată noaptea ne poartă de ici colo, până ce cei mai inteligenți și mai înțelepți ne scot din mânile lor și în vorbirile lor susțineau, că noi am fi venit numai pentru binele lor. Și așa cu ajutorul lui Dumnezeu și al sf. Petru am scăpat și am stat între ei 5 luni; am cutreerat trei părți din țara lor, în a patra nu am mers, deoarece au trimes la noi pe cei mai înțelepți dintre ei. Am încreștinat aproximativ 3000 de suflete și am făcut pace între Biseni și Ruși, ceeace, după cum

spun ei, nimeni afară de noi n'ar fi putut-o face. «Dacă va fi statornică pacea, după cum zici tu, că va fi» — spuneau ei — «atunci cu toţii ne vom încreştinà. Dar, dacă principele Ruşilor nu va respectà pacea, noi ne vom pregătì pentru răsboiu şi nu pentru primirea creştinismului. Prin urmare ne-am întors la principele Ruşilor, care din dragoste faţă de Dumnezeu a trimis pe însuşi fiul său, ca ostatic la Biseni, iar noi am ales dintre noi înşi-ne un episcop şi l-am trimis în mijlocul Bisenilor.

Aşadar spre mărirea lui Dumnezeu, creştinismul a devenit lege chiar şi la păgânii cei mai răi.» *D.*

MĂRTURISIREA PREOŢILOR.

«Instrucţiunea despre conferenţele preoţeşti din arhidieceza Transilvaniei», publicată nu de mult de consistorul arhidiecezan, în pct. 12 ia următoarea dispoziţie: «Membrii conferenţei au să se justifice prin document eliberat dela duhovnicul lor, că s'au *mărturisit* în fiecare an».

Fără îndoială, această măsură, care trebuià de mult luată şi practicată cu toată vrednicia, are o importanţă foarte mare pentru vieaţa duhovnicească a preoţimii noastre. Căci s'o spunem deschis: preoţii noştri, cu foarte puţine excepţii, până acum nu aveau bunul obicei creştinesc de a se mărturisì. Ei, cari cer şi trebue să ceară dela fiii lor sufleteşti, ca să împlinească porunca bisericească de a se mărturisì măcar odată într'un an, nu întrebuinţează acest sfânt mijloc de mântuire a sufletului. Se poate admite, ca preoţii noştri să trăiască într'o atât de evidentă contrazicere cu chemarea şi datorinţele lor creştineşti?

Ei bine, vine acum amintita «Instrucţiune» şi cere dela preoţi să-şi îndeplinească o datorinţă morală uitată faţă de sufletele lor. Mărturisesc, că fiind vorba de întroducerea unei practice religioase neuzitate pănă acum — decât doar cu foarte puţine escepţii — în sânul preoţimii noastre, mă aşteptam să vină forul spiritual competent cu lămuriri şi măsuri mai amănunţite în chestie, căci pe urma celor două şire din «Instrucţia» prin care se impune mărturisirea, preoţii au rămas în mare parte nedumeriţi. Cu ocazia unei conferinţe preoţeşti s'a pus în discuţie chiar întrebarea: *dacă e în conformitate cu «dogmele şi canoanele bisericii ortodoxe» ca să se mărturisească şi preotul?* — Răspunsul la această întrebare e atât de clar, încât nu mai poate formà obiect de discuţie pentru cel ce stă pe bazele ortodoxiei; dar fiind şi eu de faţă la acea conferinţă şi cerându-mi-se un răspuns documentat, îl dau

în cele următoare, fără să tratez însă pe larg doctrina dogmatică a bisericii noastre cu privire la sf. taină a pocăinţii.[1]

Pun deci întrebarea: e dator preotul să se mărturisească? Fără nici o îndoială: mai ales preotul e dator să se mărturisească! Aceasta rezultă înainte de toate din doctrina şi rânduirile bisericii noastre cu privire la sfânta taină a pocăinţii, apoi din însaşi chemarea pastorală a preotului.

Cine sunt primitorii sfintei taine a pocăinţii? Conform doctrinei bisericii noastre, primitorii acestei taine sunt *toţi creştinii ortodocşi*, cari curăţiţi prin taina sfântului botez de tot păcatul, păcătuesc şi după aceea şi astfel au trebuinţă de un nou ajutor spre a-şi curăţì conştiinţa de păcate. Acest ajutor este taina pocăinţii, prin care penitentul, împlinind condiţiile necesare, primeşte harul cel dumnezeesc spre iertarea tuturor păcatelor personale săvârşite dela botez, respective dela ultima mărturisire validă încoace. Şi copiii trebue să primească taina aceasta, şi anume începând cu anul al 7-lea. A patra poruncă bisericească de asemenea îndatoreşte pe *toţi* creştinii să-şi mărturisească păcatele măcar odată într'un an, în timpul postului Paştilor.

Ei bine, dacă toţi creştinii sunt datori să primească taina pocăinţii spre iertarea păcatelor, cum am puteà crede, că numai preoţii sunt scoşi de sub acest obligament moral? Au doară ei nu păcătuesc? Sf. apostol Ioan zice: «de vom zice, că păcat nu avem, pe noi înşine ne înşelăm, şi adevăr nu este întru noi. De vom mărturisì păcatele noastre, credincios este şi drept, ca să ne ierte nouă păcatele şi să ne curăţească pe noi de toată nedreptatea. De vom zice, că nu am păcătuit, mincinos facem pe dânsul, şi cuvântul lui nu este întru noi» (I ep. 1, 8—10). Dacă şi preotul este supus păcatului, şi nimeni nu se va îndoì de aceasta, atunci şi el trebue să-şi curăţască conştiinţa prin taina pocăinţii. Ba mai ales preotul, care are să deslege pe fiii săi sufleteşti de păcatele lor, are să le propovăduiască adevărul mântuitor şi virtuţile creştineşti, are să săvârşească sfintele taine şi să fie întru toate model de vieaţă fără prihană, zic, mai ales preotul trebue să-şi tragă seamă cu conştiinţa sa, ca ea să fie cât mai

---

[1] Pentru cei cari ar dorì să se ocupe cu aceasta, le indic următoarele scrieri: *Mărturisirea ortodoxă*, de Petru Movilă, partea I, răsp. 112—114; *Teologia dogmatică ortodoxă*, de Macarie, tradusă de Gerasim Timuş, Bucureşti 1887, tom. II, pag. 547—596; *Prelegeri academice din dogmatica ortodoxă*, de Alexiu Comoroşan, Cernăuţi 1889, partea specială, pag. 634—658; *Teologia dogmatică ortodoxă*, de Silvestru ep. de Canev, tradusă de Silvestru ep. al Huşilor şi alţii. Bucureşti 1906, vol. V, pag. 1—55; *Manual de teologia dogmatică ortodoxă*, de Dr. Iosif Olariu. Caransebeş 1907, pag, 649—663. Din punct de vedere practic pastoral se recomandă: *„Taina pocăinţii“*, de I. Hanzu, publicată ca primul număr din «Biblioteca bunului păstor». Sibiiu 1911.

curată. Preotul săvârşeşte şi se împărtăşeşte la sfânta liturghie cu taina sfintei cuminecături, — cum va face-o el aceasta având conştiinţa încărcată cu tot felul de păcate? E drept că preotul se pregăteşte pentru acest act sfânt prin rugăciunile prescrise, dar ori de câte ori îşi simţeşte conştiinţa apăsată de păcate grele, e dator să şi-o uşureze şi curăţească mai întâi prin taina pocăinţii înaintea duhovnicului său, aducându-şi aminte cu toată seriozitatea şi răspunderea morală de cuvinţele sf. apostol Pavel: «să se ispitească omul pe sine şi aşa din pâne să mănânce şi din păhar să beà, *că cel ce mănâncă şi beà cu nevrednicie, judecată lui îşi mănâncă şi beà, nesocotind trupul Domnului»* (I. Cor. 11, 28—29). Cum va conduce preotul pe alţii pe calea unei vieţi curate, dacă însuşi nu va fi curat cu sufletul? Dacă orbul conduce pe orb, amândoi vor cădeà în groapă. Este ştiut apoi, că dela curăţenia inimii atârnă foarte mult măsura în care îmbrăţişează şi se încălzeşte cineva de adevărul dumnezeesc, căci zice Mântuitorul: «fericiţi sunt cei curaţi cu inima, că aceia vor vedeà pe Dumnezeu». Dela curăţenia inimii va depinde, deci, înţelegerea, zelul şi entuziasmul cu care va propovedui preotul adevărul dumnezeesc spre mântuirea oamenilor, de aceea el trebue să-şi păstreze inima carată, primind cu vrednicie taina pocăinţii.

Luând în considerare aceste momente importante, cari ar puteà fi desfăşurate pe larg, biserica cere dela preoţii de toate treptele ierarhice să-şi mărturisească păcatele şi să primească cu vrednicie taina pocăinţii. Iată ce zice în această privinţă *Pravila cea mare* dela Târgovişte, din anul 1652, la glava 321: «Şi tuturor ne trebue să ne pocăim: *arhierei, episcopi, popi, călugări, călugăriţe,* bărbaţii, muierile, mireanii şi nici unul să nu se desparţă sau să fugă de pocăianie şi dela ispovedanie, *pentrucă toţi greşim,* ori cu cuvântul, ori cu lucrul, ori cu vederea, ori cu gândurile, ci trebue să ne pocăim... Deci grăesc eu tare şi strig tuturor cu mine, pentru darul Mântuitorului nostru, să ne pocăim, ca să ne spăşim, căci şi sfinţiţilor şi mirenilor de treabă le este ispovedania şi pocăiania, şi mărturiseşte de aceasta apostolul: «ispovăduiţi-vă unul altuia greşalele şi vă rugaţi unul pentru altul, ca să vă tămăduiţi»... Fiindcă însaşi Pravila face provocare la *Simeon Tesaloniceanul,* citez şi cuvintele acestuia referitoare la spovedania preoţilor, în următoarele: «Drept aceea trebue numai să ne pocăim, precum a propovăduit Botezătorul, Stăpânul şi ucenicii lui. Toţi trebue să ne pocăim, şi mireni şi *călugări şi preoţii şi arhiereii* şi nici unul să nu se desparţă pe sine dela pocăinţă, pentrucă toţi am greşit şi greşim şi suntem datori să ne pocăim. Drept aceea şi Mântuitorul nostru şi Botezătorul său a zis: «Pocăiţi-vă că s'a apropiat împărăţia ceriurilor», făcându-se

aproape chiar împăratul ceriurilor de cei ce se pocăesc, că zice: aproape e Domnul de toţi cei ce-l cheamă pe El întru adevăr... Să lepădăm dar lucrurile întunerecului şi să ne îmbrăcăm cu armele luminei. Iar cumcă ispovedania sau pocăinţa e trebuincioasă *pentru preoţi,* ca şi pentru călugări şi mireni, chiar apostolul Pavel mărturiseşte»...[1]

Cu provocare la cuvintele citate din Pravilă, scrie şi fericitul mitropolit *Şaguna,* canonistul bisericei noastre, care aveà ca duhovnic al său pe călugărul Gherman, următoarele: «aşişderea în tot anul câte odată dator este a se ispovădui fiecare arhiereu, preot, diacon şi monah, în postul mare, sau în cele şepte săptămâni dela Paşti până la Rusalii» [2]. Iar într'alt loc scrie: «cumcă misteriul mărturisirei este după botez capul mântuirei noastre, iarăş pocăinţa de acolo urmată este a doua curăţie şi al doilea botez, este afară de toată îndoială după instituţiunile bisericei noastre; de aceea deobligă biserica pe toţi mirenii şi călugării, pe clerici, *preoţi şi arhierei de-o potrivă,* la mărturisire şi pocăinţă, căci toţi suntem păcătoşi şi numai unul Dumnezeu este fără de păcat, şi aşa fiind noi toţi oamenii supuşi patimilor şi păcătuirei, toţi suntem datori a ne curăţi prin mărturisire şi pocăinţă, ca să ne naştem din nou prin baia mărturisirei şi a pocăinţei». [3]

Vasile Pocitan, preot al bisericei ortodoxe române din Regat şi autorul unei scrieri de drept bisericesc, zice: «porunca a patra a bisericei obligă pe creştini a se mărturisi măcar odată pe an. Asemenea fiecare arhiereu, preot, diacon sau şi simplu monah, trebue a se mărturisi odată pe an. Mărturisirea păcatelor este şi o necesitate a sufletului omenesc de a spune unei persoane mai de seamă păsul său. De aici vine vorba românească: «păcatul mărturisit e pe jumătate iertat». [4]

Şi vestitul canonist al bisericei ortodoxe, episcopul *Dr. Nicodim Milaş,* scrie următoarele: «Şi toţi preoţii de gradele mai înalte sunt datori să se mărturisească. In scopul acesta sunt designaţi în fiecare eparhie *duhovnici anume.* In fiecare protopresbiterat trebue să fie un duhovnic pentru preoţime, ales de preoţi şi întărit de episcopul eparhial. In protopresbiteratele mai extinse pot fi instituiţi şi doi duhovnici pentru cler. Duhovnicul trebue să înainteze în fiecare an episcopului raport despre mărturisirea clerului.» [5]

---

[1] Sf. Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului: *Tractat asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe,* ed. II Bucureşti 1865, pag. 166—167.

[2] *Compediu de dreptul canonic.* Sibiiu ed. II. 1885, pag. 50.

[3] *Manual de studiul pastoral.* Sibiiu 1872, pag. 57.

[4] *Compendiu de drept bisericesc.* Bucureşti 1898, pag. 156.

[5] *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche.* Mostar ed. II. 1905, pag. 564.

Fiecare dintre bisericile ortodoxe particulare are norme pentru mărturisirea preoţilor. In Rusia s'a normat această chestie prin art. 70—72 al statutului consistorial; în biserica din Sârbia prin hotărîrea sinodului episcopesc din Septemvrie 1891; în cea din Dalmaţia prin enciclica pastorală din 4 Martie 1891.[1] Foarte interesante sunt câteva date despre îngrijirea ce se dă mărturisirei în biserica rusească, pe cari le găsesc la *I. S. Berdnicov* şi din cari reproduc următoarele: «Preotul paroh prezintă episcopului eparhial câte o dare de seamă despre aceea, cum parohienii şi-au îndeplinit în cursul unui an datoria de a se mărturisì şi-a se cuminecà cu sfinte taine. *Asemenea dare de seamă se face şi respectiv de cler, de monahi şi de învăţători prin duhovnicii lor.* Cine s'ar constatà că nu s'a mărturisit şi împărtăşit doi sau trei ani, acela se raportează episcopului eparhiot a parte. Episcopul eparhiot cercetează despre aceasta prin preotul aceleiaş parohii sau şi prin alte persoane de încredere şi când constată că lucrul este aşa, poate pune asupra acelei persoane epitimie (canon) casnică. Despre împlinirea datoriei de a se mărturisì şi împărtăşì, se îngrijeşte nu numai autoritatea bisericească, ci şi cea laică şi militară observă ca oamenii de sub jurisdicţiunea lor, neapărat să-şi împlinească aceste datorii. Pentru aceasta autoritatea bisericească, epuisându-şi toate mijloacele din parte-i spre înţelepţire şi convingere, comunică autorităţii civile negligenţa unora de datoria de a se mărturisì şi împărtăşì. Dacă cineva are vre-o afacere la vre-o instanţă şi acolo se constată că el este nemărturisit şi neîmpărtăşit, atunci se pune asupra lui epitimie publică, care i-se aplică sau în biserica parohială, sau la vre-o mănăstire... Prin mănăstiri sunt duhovnici anume pentru monahi şi monahine. Pentru mărturisirea clerului în fiecare protopopiat se desemnează câte unul sau şi mai mulţi duhovnici dintre preoţii locali, aleşi de cler şi confirmaţi de episcop. Duhovnicul fiecărei circumscripţiuni prezintă episcopului câte un catalog de clericii (membrii clerului) cari şi-au îndeplinit datoria de a se mărturisì.»[2]

Prin aceste dovezi, cred a fi documentat destul de limpede, că biserica ortodoxă le impune şi preoţilor, ca şi poporului mirean, datorinţa morală de a se mărturisi, şi că în alte părţi ale bisericei ortodoxe se şi practică mărturisirea preoţilor, numai la noi nu. Fiind pe cale a se introduce şi la noi, cred că ar fi foarte bine, dacă preasfinţitul *sinod episcopesc*, ca supremul lor spiritual, care între altele are «a ţineà consultări şi a aduce hotărîri asupra religiosităţii şi moralului clerului şi poporului credincios»,[3]

[1] Milaş, *op. cit.* pag. 564.
[2] I. S. Berdnicov: *Curs de drept bisericesc,* tradus de Silvestru Bălănescu. Bucureşti 1892, pag. 475—478.
[3] *Statutul organic,* art. III, §. 174 pct. 3.

se va ocupà de chestiunea aceasta încă în proxima sesiune şi va adresà preoţimei din întreaga noastră privinţă mitropolitană o circulară, prin care o va luminà asupra foloaselor mărturisirii şi va luà măsuri pozitive asupra modalităţilor practicării ei. In privinţa acestor din urmă s'ar puteà acceptà şi la noi praxa obicinuită în celelalte biserici surori: ca preoţii din fiecare protopopiat să aleagă, de ex. cu ocazia conferinţelor preoţeşti, unul sau mai mulţi duhovnici, după cum ar cere trebuinţa, pe cari apoi episcopul eparhial i-ar confirmà prin un decret anume. Este de sine înţeles, că preoţii ar alege ca duhovnici ai lor pe cei mai distinşi colegi din protopopiat, distinşi prin evlavia şi curăţenia vieţii religioase morale, distinşi prin înţelepciunea şi prin ştiinţa lor mai ales în cele teologice, distinşi prin zelul şi rodnica lor activitate pastorală, ca descoperindu-şi conştiinţa înaintea unora ca acestora, să poată primì învăţături şi poveţe, cari să le fie de folos spre îndreptarea lor. Aceşti duhovnici să fie îndatoraţi a face în fiecare an episcopului lor raport despre mărturisirea preoţilor, se înţelege: întru cât permite păstrarea sigilului mărturisirii. Mărturisirea ar fi mai la loc în postul sf. Paşti, când preotul şi de altcum trebue să se preocupe de ea mai intensiv decât altă dată. Mărturisirea sa înaintea duhovnicului ar fi o pregătire pentru împărtăşirea aceleiaş taine poporului. Preotul pregătit însuş prin taina pocăinţii, va săvârşi cu inimă mai curată mărturisirea poporului. Astfel, din mărturisirea preoţilor vor rezultà foloase duhovniceşti şi pentru vieaţa morală a poporului, precum în genere: în măsură în care vei ridicà nivelul vieţii spirituale-morale a preoţimii, în acea măsură vei produce, ca biserică, şi în popor roadele vieţii creştineşti.

Dr. Nicolae Bălan.

CINE VA FI MITROPOLIT-PRIMAT ÎN ROMANIA?

Iată o întrebare, care ne interesează şi pe noi, cei de dincoace. Ne interesează, nu ca o chestie de curiozitate, nici fiindcă am aveà să sprijinim candidatura cutărui agreat al vreunui partid politic, ci ne interesează ca creştini ortodocşi şi ca Români, cari dorim din toată inima să vedem ridicat în fruntea bisericii surori din Ţară un om vrednic de acel loc. Noi suntem convinşi, că opintirile spre progres ale fraţilor noştri de dincolo numai atunci vor aduce roade trainice, când şi biserica şi preoţimea de sus până jos va fi pusă în situaţia să-şi îndeplinească cu adevărat zel apostolic chemarea ce o au în mijlocul poporului. Educaţia religioasă-morală a obştei creştineşti, — educaţie care trebue să

stea la baza oricărui progres durabil şi fără de care nu se pot formà suflete capabile de a se însufleţì pentru bunurile culturii naţionale, — nu o poate face statul şi funcţionarii săi, ci trebue să o facă biserica prin preoţii ei culţi, plini de devotament pentru slujba mântuirii sufletelor şi cu înalt prestigiu moral în faţa societăţii. Iar astfel de preoţi trebue să şi-i crească biserica. Trebue să şi-i crească în şcoalele ei clericale bine organizate şi conduse de un personal didactic anume pregătit. Trebue să-i crească apoi, după-ce i-a aplicat «in cura animarum» şi le-a asigurat existenţa cinstită cu mijloace de unde se vor găsì, prin o conducere părintească, prin păstorirea plină de înţelepciune, plină de dreptate şi mai ales de însufleţire morală a unor arhierei, prin cari să se coboare, ca prin nişte organe alese, binecuvântarea Domnului asupra turmei.

Noi ştim că ies multe forţe bune din şcoalele teologice de dincolo, şi sunt nădejdi şi mai bune pentru viitor. Dar aceste forţe, ajungând în practica vieţii bisericeşti, trebuesc organizate la muncă sistematică, trebuesc povăţuite prin indemnuri stăruitoare şi mai ales prin exemple bune de sus, căci altfel se risipesc şi fac să se sporească nemulţumirile în biserică. Iar o biserică, în care clocotesc fel şi fel de nemulţumiri, nu poate produce roadele vieţii creştineşti. In convorbiri cu persoane din cler şi cu mireni de dincolo am avut adeseori putinţa să constat, că tocmai oamenii cu tragere de inimă faţă de biserică, sufletele cari sunt mai entuziasmate de idealul creştin, trăesc în nemulţămire şi pătimesc mai mult văzând starea de astăzi a lucrurilor.

Ei bine, cine să cheme aceste forţe, cari astăzi în mare parte se pierd în lamentări infructuoase, la o muncă conştientă în ogorul larg al bisericii? Nimeni altul, decât *arhiereii* bisericii! În alte instituţii poate pornì îndreptarea lucrurilor şi de jos în sus, dar în biserică aşa ceva e greu de închipuit. Ar fi o stare anormală, ca procesul de purificare şi de întărire a unei biserici, să se facă fără concursul şi conducerea arhiereilor ei, ori chiar contra lor. Asemenea încercări pot produce spectacole urîte, lovituri dureroase şi amovări de persoane căzute prin slăbiciunile lor ori prin răutatea altora, dar nu înalţă conştiinţa morală a obştei credincioşilor. Dovada pentru aceasta ni-au dat-o tulburările bisericeşti din România.

Îndreptarea relelor dintr'o biserică trebue să vină prin arhiereii ei. Dar aceşti arhierei trebue să i-se dea. Iar dacă nu are de unde să-i iee, ori nu i-se dau, îndreptarea trebue să aştepte, orice alte măsuri s'ar luà pentru a o aduce. Este o condiţie fundamentală a vieţii oricărei biserici, ca progresul ei să vină pe urma apostolatului arhiereilor. Mântuitorul a ales pe cei doi-

sprezece apostoli şi *lor* le-a dat misiunea să aducă popoarele la ascultarea credinţii. Şi de vom studià vieaţa bisericească din oricare timp, ne vom convinge uşor, că ea numai atunci a fost într'o stare înfloritoare, când în fruntea bisericii se găseau personalităţi superioare de arhierei.

Prin aceasta se indică dela sine, de unde ar trebuì făcut începutul îndreptărilor şi în biserica ortodoxă a fraţilor noştri de dincolo. Acum, când sunt vacante două scaune arhiereşti: cel de mitropolit-primat şi cel episcopesc dela Roman, este dată putinţa să se facă un asemenea pas spre mai bine. Indeosebi spre scaunul primaţial se îndreaptă privirile credincioşilor cari, pe urma recentelor încercări dureroase, doresc cu nerăbdare să vadă înălţat la acel scaun un bărbat în toate privinţele superior. Sub înţeleapta păstorire a unui asemenea bărbat, care s'ar încunjurà cu oameni de aceiaşi calitate, ar luà avânt şcoalele teologice, s'ar înălţà conştiinţa morală a preoţimii îndrumată stăruitor la muncă, şi într'un timp mai scurt decât s'ar crede s'ar întroduce altă atmosferă în biserica întreagă. Un asemenea ierarh, care ar înţelege că trebue să asculte de Dumnezeu mai mult decât de oameni, ar eliberà şi biserica şi preoţimea din cătuşele profane ale politicianismului.

Prin urmare, dacă e să se facă o îndreptare *în biserica* din Regat, trebue ridicat un *om nou* în fruntea ei.

Aceasta este şi părerea multora din biserica României, dintre cari unii, în căutarea după acel om nou, pe care-l doresc, şi-au aruncat privirile şi în afară de Regat. Noi nu credem, că între împrejurările de azi s'ar puteà da în acest chip o soluţie mulţumitoare chestiei bisericeşti de dincolo. Afară de aceasta, chiar admiţând că la Românii ortodocşi de peste graniţele României s'ar găsì un bărbat care să poată fi ridicat la scaunul de mitropolit primat la Bucureşti, acel bărbat ar fi foarte necesar şi ar aveà destul lucru *acasă*. Are biserica de dincolo oameni prin a căror muncă şi jertfă să se ridice din starea de azi. Trebuesc numai căutaţi şi aleşi cu înlăturarea tuturor consideraţiilor străine de biserică.

Timpul alegerii se apropie. Se vor fi făcând, de sigur, combinaţii de persoane în vederea acelor alegeri. Noi nu le cunoaştem decât din puţinele ştiri cari pot trece graniţa. Din aceste înţelegem că dorinţele multora se concentrează asupra persoanei P. C. Sale părintelui arhimandrit *Iuliu Scriban*, care dintre bărbaţii bisericei de dincolo este cel mai bine cunoscut şi la noi. Iată ce scrie despre P. Cuvioşia Sa revista d-lui N. Iorga:

«Două scaune episcopale s'au liberat; în ce împrejurări deplorabile se ştie. Se apropie toamna, şi odată cu ea şi alegerea viitorului mitro-

polit-primat şi a episcopului de Roman. Se ştie — şi noi cei păţiţi s'o ştim măcar acum — că oamenii înalţă instituţiile şi oamenii le înjosesc. Şi nu e indiferent pentru un neam care vrea să trăiască, dacă va aveà o biserică luptătoare, idealistă şi puternică, ori una umilită, hărţuită şi nedemnă. «În starea bisericii unui popor se oglindeşte mai strălucitor moralitatea lui, condiţie esenţială a vieţii lui de stat şi naţionale».[1]

«Vechiul sistem de alegere a partisanilor a dat faliment desăvârşit. Prilej rar s'a ivit de a chemà în fruntea bisericii un om nou, ales după alte norme. Asupra viitorului mitropolit-primat se şoptesc multe. Bine ar fi să rămâie şoapte şi svonuri. Noi însă, cari ne-am conservat viaţa acestei biserici şi cari nădăjduim în vremi mai bune, apelăm la bunul simţ, la conştiinţa de neam şi lege a actualilor conducători, ca să dea bisericii pe păstorul ei firesc».

«Credem şi suntem adânc convinşi, ca iubitori ai bisericii, nu din consideraţii politice, cari n'au ce căutà, că în împrejurările grele prin cari trecem, părintele *Iuliu Scriban* este cel care merită acest loc, caracter integru, cultură întinsă, putere de muncă şi energie, — sunt calităţi cunoscute ale Prea Cuvioşiei Sale. Tradiţia familiară, fiind urmaş al Scribanilor, luptători pentru cauza naţională şi pentru ortodoxia bisericii române, este încă o garanţie mai mult».

«Ar fi o piedecă: vârsta. Prin legea sinodală dela 1872, nemodificată în acest punct, se cere candidaţilor la arhierie să aibă 40 de ani; iar pentru a fi cineva ales episcop sau mitropolit trebue să fie printre arhiereii titulari (aceasta din urmă condiţie prin legea modificată nu se mai cere, ci poate fi ales cineva episcop şi mitropolit fără să fie arhiereu titular. N. R.)».

«Canoanele bisericii însă pun ca limită 30 de ani, vârsta pe care părintele Scriban o are.[2] Se va zice că se calcă legile ţării. E vorba de biserică, instituţie cu o organizaţie milenară, şi, dacă şi constituţia bisericii ecumenice admite pentru arhierie vârsta de 30 de ani, de ce n'am admite-o şi noi? Nu vârsta decide, ci omul. Când cineva s'a consacrat cu totul unei instituţii şi unui ideal, nimic nu-l poate abate din drum, şi datoria celorlalţi e să nu-i puie piedeci. Dar azi avem un astfel de om; daţi-i putinţa de a lucrà, şi a-ţi făcut un bine neperitor bisericii şi neamului».

«Avem în istoria bisericii noastre precedente. Veniamin Costachi n'aveà decât 24 de ani, când a fost ales episcop de Huşi. Întrebăm de se puteà o alegere mai fericită? Şaguna, când a fost ales episcop în Sibiiu,

[1] N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti*, II, p. 319.

[2] Episcopul *Dr. Nicodim Milaş* spune în această privinţă următoarele: «...Pe baza unei novele a lui Iustinian poate fi ales de episcop şi acela, care a împlinit vârsta de 30 ani. Această Novelă a fost primită în Nomo canon, titl. *Balsamon* zice în scholia referitoare la acest loc, că conform acestei Novele, candidatul de episcop trebue să fi trecut peste 30 ani, şi că această Novelă a abrogat o altă Novelă mai veche, care cereà ca episcopul să fi trecut peste 35 ani». *(Das Kirchen recht der morgenländischen Kirche»,* ed. II. pag. 353).

la 1847, n'aveà 40 de ani. Dacă aceasta ar fi fost o piedecă pentru alegerea sa, închipuiţi-vă ce pagubă grozavă ar fi fost pentru Români!»

«Aşadar canoanele şi tradiţia bisericii îngăduie alegerea de mitropolit-primat a părintelui Iuliu Scriban, cel mai cult dintre clericii bisericii româneşti de azi. Toţi binevoitorii şi înţelegătorii situaţiei de acum a bisericii doresc aceasta».

«Se ştie că guvernul, prin majorităţile parlamentare, decide din nenorocire, alegerea. Între actualii ministrii sunt oameni de o cultură şi corectitudine neîndoielnică. Nădăjduim că acei ce au fost martori ai celor mai umilitoare scene din istoria bisericii româneşti, vor şti să încheie definitiv aceste timpuri, chemând în fruntea bisericii pe cel ce merită să stea acolo».

La această dorinţă, noi nu putem adauge decât pe a noastră: Să dea Dumnezeu ca aşa să fie! ***Nichita Albu.***

DESPRE CĂSĂTORIE.

Muiere muncitoare cine va aflà, mai scumpă este una ca aceasta decât aurul cel de mult preţ. Pildele lui Solomon. Iară la Sirah 25—18 zice:

Mai bine să locueşti cu un leu şi bălaur la un loc, decât cu o muiere rea.

Baza căsătoriei s'a pus de Dumnezeu în rai, între Adam şi Eva, cu scop de a-se înmulţi neamul omenesc şi a se fericì.

Nu a ţinut însă mult fericirea acestei prime părechi de oameni, fiindcă neascultând ei de porunca lui D-zeu, s'au izgonit din rai, şi au fost supuşi la năcazuri şi lipse. Şi de atunci în şirul căsătoriilor dintre oameni auzim şi astăzi despre multe lipse şi neajunsuri.

Chiar şi la nunta din Cana Galilei s'a văzut lipsă, că nu le-au ajuns vinul, dar D-l Christos carele încă a fost ca oaspe împreună cu Maică-sa, le-au ajutat în lipsa lor, făcându-le vin din apă. D-l Christos carele a ridicat căsătoria la taină sfântă, ajută şi astăzi pe aceia, care-l roagă cu credinţă.

Deci, fiindcă mulţi dintre D-voastră aveţi feciori, fete şi nepoţi de căsătorit, vă voiu vorbì la ocaziunea de astăzi despre căsătorie, şi cum să se facă aceea ca să fie fericită.

Ca să fie o căsătorie fericită se recer trei lucruri:

1. Totdeauna lucrul tău, să-l începi cu Dumnezeu, zice proverbul, adecă: Celce voeşte a se căsătorì, când merge la peţit, cum se zice, să nu-şi pună căciula pe urechie arătându-se mândru şi fudul, ci înainte de a plecà să se roage lui Dumnezeu, ca să-l povăţuiască la acest pas însemnat, să-l îndrepte la o soţie credincioasă; iar fata asemenea să se roage să-i dea Dumnezeu un soţ bun. Aceasta să o facă întâi.

2. La ospăţul de nuntă să roage şi să poftească nupturienţii şi pe D-l Christos să ia parte în chip nevăzut şi a

3. Să-l roage, ca şi după ospăţ să nu-i părăsască, ci să petreacă împreună cu dânşii, să-i povăţuiască pe calea cea bună.

Văzând Sf. Ioan Crisostom multele năcazuri şi nevoi ce bântuie şi copleşesc omenimea şi multele fărădelegi care aduc perzare sufletelor, a zis: că pentru tămăduirea acestui rău trebue întâiu să se curețe isvorul din care se premeneşte, societatea omenească, adecă, căsătoria, deoarece nenorocirea multor familii vine deacolo, că căsătoria acelora a fost lipsită de darul lui Dumnezeu şi de binecuvântarea sa.

Este în interesul celor căsătoriţi ca Dumnezeu să fie cu ei în decursul vieţii lor, să-i povăţuiască.

Deci lăsaţi, iubiţilor, care sunteţi sau voiţi să vă căsătoriţi să vă spun, că ce să faceţi ca D-l Cristos să fie cu voi, să vă dăruiască din bunătăţile sale să fiţi îndestulaţi şi fericiţi în lumea aceasta, asigurându-vă şi fericirea cea vecinică.

Să faceţi ceea ce am zis mai sus, adecă: când porniţi la pasul acesta, să vă rugaţi lui Dumnezeu, să vă spovediţi şi cuminecaţi înainte de căsătorie, şi atunci Domnul Cristos este cu voi. Să-l rugaţi să fie oaspele vostru precum a fost în Cana Galileii. Să-l rugaţi să petreacă în sălaşul vostru, in inima voastră şi după căsătorie, să vă ferească de toate relele.

Mă veţi întrebà, cum şi ce să faceţi mai departe, ca D-l Cristos să ia parte cu voi la ospăţul vostru. Să faceţi aşa: Dupăce v'aţi mărturisit şi cuminecat, mirele şi mireasa să duceţi viaţă cinstită şi curată, să nu vă pângăriţi înainte de cununie, atunci, şi numai atunci, prin cununile ce vi să pun pe cap veţi primì binecuvântarea lui Dumnezeu şi D-l Cristos va petrece cu voi în chip nevăzut.

Atunci îi va logodì, cum zice Ap. Pavel, unui bărbat o fecioară curată. Dacă însă tinerii au dus viaţă demoralizată, necurată, înainte de căsătorie, la unii ca aceia D-l Cristos nu ia parte, fiind spurcaţi.

Dacă o fată în primăvara vieţii ei trăieşte în desmerdare şi prin frumseţea ce i-a dat Dumnezeu atrage pe unii de să împiedecă de ea, şi cad în păcate, la ospăţul unei ca aceea nu va luà Cristos parte, fiind că nu sufere necurăţia. Căsătoria fiind o taină sfântă, cei ce o primesc să se apropie de ea cu suflet curat; iară nu pângăriţi, înaintaşii, bătrânii noştrii ţineau tare la virtutea aceasta.

Multe nenorociri se trag din căsătorii rele, căci cum se fac în ziua de astăzi o parte din căsătorii?

Vedem că mulţi nu caută la persoana cu care vreau să se împreune, ca să aibă însuşiri bune, să fie înţeleaptă, morală, religioasă, blândă şi cu frica lui Dumnezeu.

Astăzi cei mai mulţi se uită după avere, să aibă moşie, curte, bani, apoi să fie şi frumoasă. Apoi frumseţea ştiţi cu toţi că nu ţine mult, ca şi o floare se vestejeşte. Şi averea, dacă nu e înţeles bun între cei căsătoriţi, o risipesc unul într'o parte, altul într'alta, sau şi dacă nu o risipesc nu au nici o hasnă de ea, fiindcă le lipseşte fericirea casnică.

Un bătrân din vechime a zis: «Cu căsătoria se întâmplă ca cu bătrâneţele, tot omul doreşte să trăiască, să ajungă la bătrâneţe, că nime nu ar voì să moară când e tinăr, şi apoi când ajunge de-i bătrân, geme, să vaietă aci de una, aci de alta, ba de toate neputinţele, şi bucuros le-ar schimbà, să se scape de ele, să mai fie cum a fost mai nainte».

Aşa gem mulţi şi sub jugul căsătoriei nefericite şi ar vreà să se scuture de el. Fiind actul căsătoriei de mare însemnătate, toţi îl încep cu veselie, cu muzică şi jocuri, dar mulţi sfârşesc cu tânguiri.

De câteori se întâmplă la căsătorie, că bărbatul, în speranţă că îşi ia o soţie cu care să fie fericit, i-se întâmplă tocmai din contră. Crede că-şi aduce în casă o econoamă bună, grijitoare, o albină hărnicuţă, dar vede în urmă că şi-a adus o găină risipitoare, care chieltueşte munca lui pe mândrii şi alte mirozenii prin care-l aduce la sărăcie. Crede că-şi aduce în casă un înger blând, cum zice un proverb: Crede că ia pe Stana, dar a luat pe Satana. Apoi în sf. Scriptură la Sirah zice: «Că mai bine să trăieşti la un loc cu leu şi cu bălaur decât cu o muiere rea».

Dar se întâmplă şi lucru întors: Un tată crede că-şi mărită fata bine, o dă în mânile unui ginere cinstit şi de omenie, se pomeneşte însă, că o a dat în mâna unui tiran, slut şi beţiv, care o bate şi o chinueşte, care nu se îngrijeşte de ea şi de copii, ca să-i crească cum se cuvine.

De acì se încep apoi certele, procesele care aduc sărăcia şi alte urmări triste pe capul lor; că unde întră ceartă în casă, de acolo norocul iasă, zice proverbul. Căsătoriile care se fac fără ajutorul şi binecuvântarea lui Dumnezeu, peste acele are diavolul putere, şi apoi el nu face nici un bine între oameni.

In Sf. Scriptură, în cartea lui Tovie este o istorie, din care cei ce se căsătoresc ar puteà luà o învăţătură folositoare. (Aici spune cine a fost Tovie cum a orbit şi sărăcit, şi a trimis pe fiul său la un prietin (neam al său) pe care l-a fost împrumutat cu neşte bani).

Şi când a voit Tovie să plece la Raguil, tatăl său Tovit s'a rugat lui Dumnezeu ca să-i rânduiască fiului său un om bun, ca să meargă cu el, căci aveà să meargă cale departe, şi cercând Tovie de un atare om, a întâlnit pe unul care s'a legat că ştie drumul şi că va merge cu el la locul hotărît, şi venind la tatăl său cu omul necunoscut, l-a întrebat Tovit: «Cine eşti omule, şi din ce neam te tragi»? Acela ia răspuns: «Eu sunt Azarie fiul lui Helchie», şi a zis Tovit: «Ştiu eu pe tatăl tău, fiule, din neam bun te tragi». S'a togmit cu el, şi au plecat la drum.

Acest Azarie însă a fost Arhanghelul Rafail, pe care Dumnezeu l-a trimis ca să însoţească pe Tovie în călătoria sa, el însă credeà că este numai un om bun, călăuz. Aci spune după cartea lui Tovie, că ce au păţit pe drum în călătorie, cum au luat fierea şi ficatul dela un peşte şi ce au făcut cu ele. Ajungând în Midia la Raguil au fost bine primiţi de acesta şi de Sara, fata lui.

Azarie a sfătuit pe Tovie să ceară pe Sara de soție. Ințelegând însă Tovie cum-că pe Sara o au fost pețit 7 tineri mai nainte de el, și cum-că pe toți aceia i-a omorît un drac care iubeà pe Sara, i-a omorît în noaptea cea dintâi, când au întrat la ea în cămara de nuntă. Astfel Tovie se temeà să nu-i umble și lui așa.

Azarie însă l'a sfătuit să o ia de soție că va fi fericit, de dracul care a omorît pe cei 7 tineri bărbați ce voiră să ia de soție pe Sara, să nu aibă frică, că Dumnezeu îl va păzì, să facă numai ceea ce-i spune el.

Tovie a ascultat de sfatul lui Azarie, a luat pe Sara. După ospăț, întrând Tovie în cămara de nuntă la Sara, a făcut așa, cum l-a sfătuit Azarie (ingerul Rafail). A afumat cămara cu fum dela fierea și ficatul ce-l luase dela pește când a venit aci, pe care mirosându-l dracul a fugit și nu s'au mai întors în veci la Sara.

Tovie însă în sara cea dintâi s'a sculat din pat și a zis cătră Sara: Scoală Sara dragă, să ne rugăm lui Dumnezeu, ca să se milostivească spre noi, și să ne păzască de tot răul.

Și a început Tovie a se rugà așa: Bine ești cuvântat Dumnezeul părinților noștri, și bine este cuvântat Numele tău cel sfânt și mărit în veci.

Bine să te cuvinteze ceriurile și toate lucrurile tale. Tu ai făcut pe Adam și ia-i dat lui ajutor pe Eva. Din aceștia s'au făcut sămânța oamenilor.

Tu ai zis: Nu este bine să fie omul singur pe pământ, să-i facem un ajutor asemenea lui. Și acuma Doamne, nu pentru curvie iau eu pe Sara mea aceasta. Te rog Doamne milostivește-te spre mine ca să îmbătrânesc împreună cu ea, și Sara încă s'a rugat împreună cu el și au zis Amin!

Peste noapte Raguil a pus de au săpat groapă, cugetând că și pe Tovie îl va fi omorît dracul cel ce a omorît pe cei 7 de mai nainte, dar întrând dimineața în cămară a aflat pe Tovie viu și vesel împreună cu Sara, și a mulțămit lui Dumnezeu și a binecuvântat Raguil pe fii săi Tovie și Sara, le-a dat zestrea zicând cătră Sara: Să cinstești pe socrii tăi, căci aceia îți sunt acum părinții tăi.

Dacă cei ce doresc să se căsătorească vor luà învățătură din istoria aceasta și vor cere ajutorul lui Dumnezeu la pasul acesta, Dumnezeu i-va povățuì ca pe Tovie și se vor fericì. Căsătoria o asemănà Ap. Pavel cu D-l Christos și biserica. D-l Christos a întemeiat biserica, al cărei cap este, și o a sfințit, așa și omul, lăsând pe tatăl și pe mama sa, se lipește de soția sa, făcându-să un trup. Și pe cum biserica se pleacă lui Christos, așa și muierile să se plece bărbaților lor ca D-lui; și bărbații sunt datori să-și iubească muierile sale precum și Christos a iubit biserica sa.

Dacă cei căsătoriți nu vor ținea jurământul și legătura cu care s'au legat înaintea lui Dumnezeu în Sf. biserică — cu unii ca aceia D-l Christos

nu va petrece împreună. De aceea sfătuieşte Ap. Pavel întâi pe bărbaţi zicându-le: «Dacă voiţi ca Christos să petreacă cu voi în călătoria vieţii voastre pe pământ, să vă ajute, să vă uşureze greutăţile şi năcazurile voastre familiare: omeniţi-vă şi cinstiţi-vă muierile voastre.

Aţi auzit că Dumnezeu nu a făcut pe Eva, muierea cea dintâi, din picioarele bărbatului ca să o despreţuiască, ci din coasta lui, aproape de inimă, ca astfel să o iubească ca pe sine însuşi. Să aibă iubire creştinească cătră dânsa, şi când este bolnavă şi năcăjită, să o cruţe de poveri, şi să o mângâie în durerile ei, şi dacă greşeşte ceva, să o îndrepte cu bine, iară nu cu sudalme, batjocuri şi bătăi.

Dacă un bărbat a nimerit însă o soţie tinără, mai neînvăţată, cum poate a fost şi el numai atâta vrednic, trebue să o povăţuiască cu duhul blândeţelor, să o înveţe cu bine ceeace nu ştie, să nu o facă de ruşine înaintea străinilor.

Dupăce ap. Pavel a sfătuit pe bărbaţi cum să se poarte faţă de soţiile lor, se întoarce şi cătră femei, şi le învaţă şi pe ele cum să fie, adecă blânde, ascultătoare, grijitoare, morale, econoame bune, înţelepte, nu mândre şi prăpăditoare, şi să fie supuse bărbaţilor lor.

Ştiu eu, că muierilor nu le prea place porunca aceasta, ca să fie totdeauna supuse bărbaţilor.

Pentruce a lăsat Dumnezeu ca să fie muierea supusă? — Un bătrân zice:

Poate pentru aceea, că Dumnezeu a văzut că muierea Eva a îndemnat întâi pe bărbatul ei Adam ca să calce porunca lui Dumnezeu, pentru aceea Dumnezeu ca pedeapsă o a supus bărbatului.

Deci femeile sunt datoare a se supune acestei pedepse cu blândeţe şi răbdare, pentru care supunere Dumnezeu le răsplăteşte, că şi pe ele le înalţă la o vrednicie mare, zicând: că muierea înţeleaptă este cununa bărbatului, şi cine are noroc să capete o muiere înţeleaptă şi muncitoare, aceasta este mai scumpă ca aurul cel de mult preţ.

Deci fetele să se silească, să se întreacă între sine cu hărnicia şi purtări bune, ca să poată fi şi ele la timpul său cununa bărbaţilor şi preţuite.[1]

Ioachim Părău,
preot gr.-or.

---

[1] Am făcut loc acestei predici, pentru însuşirile ei apropiate de modul de gândire al poporului. *N. R.*

CUVÂNT DESPRE MUNCĂ.[1]

„Munca este fericire și fericirea este muncă“.

Fraților Creștini!

Viața noastră pământească e țesută și purtată de tot felul de doriri: Unii doresc să-și vadă copilașii răsăriți, alții să și-i vadă isprăviți în învățătura cărții, sau în vre-una din diferitele meserii și negoțuri, alții iarăș să-i vadă căsătoriți, așezați în casele și căminurile lor, la rosturile lor. Tot asemenea unii doresc să ajungă la anumite țânte, ca: la vre-o slujbă înaltă și plăcută, la vre-un loc de seamă și de cinste în societatea omenească, la vre-o gospodărie întinsă, bogată și frumoasă; alții iarăș doresc să ajungă anumite zile și ani în viață, s'ajungă coroana zilelor bătrâne, ca să-și vadă vre-una sau alta din multele nădejdi, nizuințe și doriri împlinite!

Și nu e pământean, nu e om, fie mare stăpânitor, fie smerit supus, fie bogat sau sărac, stăpân sau slugă, fie tinăr sau bătrân, ca să nu fie purtat în calea vieții de una sau alta din multele doriri. Fericit acela care ajunge să vadă măcar în parte împlinirea lor. În nădejdea împlinirii, pe nesimțite, fără a luà seamă «zilele aleargă și trec, numărul anilor se împlinește».

E povestea vieţuirii noastre, al cărei fir îl deapănă zilele și anii, pe ghemul mare și tainic al lumii acesteia. Căci după computul creștinesc, care numără anii dela nașterea lui Christos, iată-ne ajunși cu ziua de ieri să încheiem bilanțul alor 1910 de ani. Și astăzi în lanțul nesfârșit al vremii din nou ne găsim în fața unui început, în fața inaugurării unui *nou an.* Cum va fi el: *bun sau rău, mănos sau sărăcăcios, milostiv sau răpitor;* ce ne va aduce: *bucurie sau întristare, liniște sau furtună, pace sau răsbunare;* cuprinde-va în sânul său, în zilele și ceasurile lui, *împlinirea multelor și deosebitelor noastre dorinți* — nu știm. Despre cei trecuți, cetind slova istoriei, putem spune cum au fost. Deasemenea putem spune despre anul trecut 1910, că afară de unele revărsări de ape mari, furtunoase și pustiitoare, cari în scurtă vreme au înecat și nimicit nădejdea de roadă a unui colț de țară, aproape pe de-a 'ntregul românesc, afară de unele înfrângeri naționale, pentru noi destul de mari și însemnate, suferite în zilele alegerilor de deputați dietali, afară de cometa, de steaua Halley, despre care se iscase tot felul de povești, între cari și aceea că nu va mai îngăduì să ajungem anul 1911; — ba rămânând numai în casa noastră, în comuna Săliște și comitatul nostru, aducând mulțămită Tatălui ceresc, putem spune, că anul 1910 a fost destul de bun, mănos și liniștit.

Cum va fi însă anul ce-l incepem, anul 1911, ce va ascunde în sânul său, înțelepciunea și iscusința omenească, deși destul de înaintată, nu poate să prevadă mult. Chiar această taină, pe care o ascunde anul în care am întrat, îndeamnă pe prietini și cunoscuți, pe toți doritorii de bine a se felicità,

[1] Rostit în ziua de Anul nou, în biserica cea mare din Săliște.

a-şi dorì prin graiu viu sau în scris: «An nou fericit!» Ce şi cât se poate ajunge însă prin astfel de îndemnări şi urări de bine, e aproape de mintea şi cugetul fiecăruia. Pentrucă noi deşi ne urăm fericire, împlinirea ei nu atârnă dela ce-i doritor, ci pe lângă ajutorul şi scutul ceresc, atârnă dela fiecare om, dela el însuş. Noi suntem în cea mai mare parte pricinuitorii fericirii sau nefericirii noastre.

Întemeiat pe acest adevăr, iată, cu toată neştiinţă viitorului, avem o putere, care să ne slujască de temelie oricărei fericiri, care să-l poată face pe om ca să-şi asigure atât fericirea pământească cât şi pe cea cerească. Şi această doftorie, această comoară a fericirii e *puterea muncii săvârşite în duhul evangheliei creştine*. Înţelepţii vremilor vechi şi noue spun cu glas înalt, că «Munca este misiunea omului pe pământ... Munca este evanghelia viitorului» (Carlyle), că «fără muncă nu putem aveà pe pământ nici fericire, nici mulţămire», că «munca este fericire şi fericirea este muncă» (20 cuvântări de Dr. Const. Chiricescu şi Economul C. Nazarie p. 99).

Fraţilor! despre o muncă trează şi conştie, despre o muncă mare ne vorbeşte şi orânduirea întregei lumi văzute şi nevăzute. Căci de străbatem câtuş de puţin alcătuirea ei, vedem că munceşte soarele, munceşte luna şi pământul prin mişcarea lor continuă şi fără popas; mulţimea de dobitoace aleargă dintr'o parte într'alta după adăpost şi hrană; paserile sboară, — şi până şi cea mai mică vietate se mişcă, se zbate după hrana zilei.

Ba nici chiar frumseţa, bogăţia şi fericirea curată a raiului n'a fost scutită de muncă, căci prima păreche de oameni a fost aşezată în raiu de stăpânul raiului cu «îndatorirea de a-l lucrà şi de a-l păzì». Din început deci omul a fost îndatorat la muncă şi «dela această îndatorire atârnă şi viaţa şi fericirea lui».

Deasemenea sf. Ioan Evanghelistul vorbind despre îngeri, spune, că: «Odihnă n'au ziua şi noaptea zicând: Sf. Sf. Sf. Dumnezeu atotţiitorul, cel ce erà şi cel ce este şi cel ce vine» (apoc. IV. 8). Deci dacă îngerii, că sunt îngeri şi n'au odihnă ziua şi noaptea, ce să mai zicem despre noi oamenii altceva, decât că viaţa este muncă pentru noi şi munca este viaţă» (op. citat p. 98). «Dumnezeu a făcut pe om pentru muncă, zice sf. Ioan Gură de Aur, şi spre săvârşirea ei, i-a dat mădulările trebuincioase».

Dumnezeiasca învăţătură cuprinsă în slova Bibliei deasemenea ne învaţă, că numai munca condusă de legile ei, munca cinstită, pacinică şi dreaptă, poate da omului fericirea pământească şi cerească. Căci zice dumnezeescul Pavel: «Nici în dar n'am mâncat pâne, ci întru osteneală şi muncă noaptea şi ziua lucrând ca să nu împovorăm pe cineva (II. Tes. III. 8). Iar întralt loc zice: «Cel ce nu lucrează să nu mânânce». «Lucrează şi te roagă, zice înţeleptul, căci lucrul şi rugăciunea fac pe om avut şi fericit».

La muncă strădalnică ne povăţueşte deci cerul cu îngerii, cu luminătorii lui, ne mână pământul cu firea lui şi cu învăţaţii, cari au pătruns această fire, căci aşa vom găsì fericirea. Şi nu fără drept nici fără chib-

zuință. Dacă ne coborîm în trecutul îndepărtat, de începem cu facerea și venim până în zilele noastre, schimbările mari, ce s'au făcut în toate ale lumii ne vor fi mărturii, că dacă s'a ajuns la atâta perfecționare, la înaintare și propășire în toți ramii de învățătură, industrie și economie, dacă am ajuns să se pună stăpânire pe valurile mării, peste oceanele întinse, dacă s'au iscodit tot felul de unelte și mașini menite să desăvârșască munca, să ușureze povara ei, dacă azi putem străbate în depărtări mari în vreme scurtă, să vorbim cu cei de departe și să ne înțelegem ca de-aproape, ba dacă s'a ajuns în zilele noastre să se cucerească împărăția văzduhului prin baloane și mașini de sburat, toate aceste numai prin muncă neobosită și stăruitoare s'au ajuns.

Spre o adeverire a însemnătății muncii n'avem însă nevoie să ne coborîm cu gândul în depărtări prea mari. Să rămânem numai la noi. Să străbatem numai trecutul comunei noastre și să ne dăm seama ce a fost numai cu 50—60 de ani înainte și ce este astăzi! Să ne amintim de oameni, de cunoscuții noștri, să vedem ce au fost ei și ce sunt mulți din ei astăzi. Întru ale comunei ca și în ale oamenilor vom găsì schimbări mari, prefaceri multe și plămădiri nouă. Schimbarea comunei până la fața ei de azi s'a făcut prin munca dornică de înaintare a moșilor și părinților noștri, ridicarea ori căderea cunoscuților prin stăruința în muncă ori trândăvia lor s'a făcut. Cu un cuvânt, fraților, toată schimbarea bună sau rea, prielnică sau neprielnică, fericită sau nefericită, toată prefacerea și renașterile în viața omului, a familiei, a societății, în viața unui neam s'a făcut și se va face în partea cea mai mare prin muncă.

Fie omul cel mai cuminte, aibă el iscusința învățăturii înalte, meșteșugul economiei rodnice, al oricărei meserii bune, fie înzestrat de sus cu întreg numărul talanților, de nu se va îndeletnicì cu muncă sârguincioasă în ocupațiunea sa, de nu va ținea seamă de cursul vremii nu-și va puteà găsì mângăierea și fericirea dorită, și nu va puteà merge înainte. Asemenea omului singuratic se va întâmplà societăților mici și mari, se va întâmplà neamurilor, al căror conducători nu vor ține seamă de felul muncii, ce săvârșesc în sânul poporului, înlăuntrul instituțiunilor lui, în biserică și școală, în celelalte societăți alcătuite pentru luminarea și propășirea lui.

«Numai prin muncă și luptă neîntreruptă au ajuns popoarele și statele de azi să fie mari, puternice și înfloritoare; iar toate acelea neamuri de oameni, cari au trăit într'un somn de iarnă, cari prin urmare nu au lucrat, nici nu s'au luptat pentru sine sau pentru o țântă oarecare, acelea au rămas întru întunerecul neștiinței și în somnul morții și în curând sau mai târziu s'au șters de pe fața pământului». (Preotul C. Vasilescu, Albina anul II, Nr. 14—15, p. 426).

Fraților! În marginile unui cuvânt de amvon, pe lângă o scurtă caracterizare a vieții noastre, am arătat puterea de a fericì, a muncii. Pe scurt am cuprins acest lucru, dar de aș fi vorbit cât de pe larg, de aș fi arătat părerile tuturor oamenilor de seamă, tot la acelaș rezultat aș fi ajuns, că:

munca cinstită, însoţită de cuvenita cruţare, e acea comoară nesecată, acea putere minunată, care face pe om creştin bun, vrednic şi ales, om conştiu de menirea vieţii sale pe pământ, om care nu cunoaşte lipsa şi suferinţa, om care-şi duce traiul uşor, şi poartă greutăţile zilei şi sarcinile societăţii cu dragoste, om liniştit şi împăcat cu viaţa pământească, — *om fericit.*

Prin nimic deci nu vom puteà începe anul nou mai bine, nu ne vom puteà apropià cu siguranţă de împlinirea multelor şi deosebitelor doriri omeneşti; prin nimic nu ne vom puteà asigurà o fericire mai curată şi hotărîtă în marginile anului 1911, şi a celor, de cari din orânduiala cerească ne vom mai împărtăşì, decât prin o muncă cinstită, conştie şi stăruitoare în toate ocupaţiunile şi lucrările noastre, pentrucă «Munca este fericire şi fericirea muncă» acum şi în totdeauna. Amin.

Ioan Popa,
preot.

CUVANTARE

rostită cu ocaziunea unei conferinţe preoţeşti, cătră preoţi.

«Întru ale sale a venit şi ai săi pe dânsul nu l'au primit». (Ioan I, 11).

Nu l'au primit, pentrucă nu l-au cunoscut, [1] căci dacă stăpânitorii veacului aceluia cunoşteau pe Domnul măririi, nu l-ar fi răstignit.[2]

Însă dânşii puteau şi trebuiau să-l cunoască, dacă ar fi voit şi ar fi umblat să-l cunoască!

Ba Mântuitorul însuşi le-a spus-o cine e, şi ei totuş nu l-au cunoscut, pentrucă nu i-au crezut. Nu puteau să crează Aceluia, pe care ar fi trebuit să-l primească, să-l cunoască şi să i-se supună. «De nu aş fi venit şi nu le-aş fi vorbit, păcat n'ar aveà; dar acum nu au cuvânt de îndreptare pentru păcatul lor».[3]

Dacă apoi n'au putut da crezământ cuvintelor lui Iisus, ar fi trebuit să crează cel puţin faptelor lui,[4] minunilor, ce le făceà de faţa oamenilor în repeţite rânduri şi în diferite locuri şi timpuri.

Dară ei n'au voit odată cu capul să creadă pe acela, pe care nu-l pot cunoaşte, şi iarăşi: nu voiră să cunoască, să cuprinză pe unul ce nu-l pot crede, nu-l pot primì, devremece din samă afară îl urăsc şi-l hulesc.

Iată cum, unora ca acestora, din capul locului li-e tăiată toată apa la ori şi ce fel de desvinovăţire: «De nu aş fi făcut lucruri întru ei, care nimenea altul nu a făcut, păcat nu ar aveà, iară acum au şi văzut şi m'au urât şi pe mine şi pe Tatăl meu».[5]

---

[1] Ioan I. 5. 10. (Luca XXIII. 34; Fapt. III., 17.)
[2] I. Cor. II. 8.
[3] Ioan XV. 21, 22.
[4] Ioan X. 37, 38.
[5] Ioan XV. 24.

Ura nedumerită e aşa dară: besna, întunerecul acela gros, despre care ne spune sfânta evangelie din ziua Paştelui, că e pricina la aceea, că lumea mare, nici chiar până azi, nu a primit şi nu a văzut lumină mare, lumina lui Christos, care luminează pe tot omul ce vine. In lume a fost, este şi vecinic va fi această lumină; lumea prin ea s'a făcut şi fără de dânsa nimic nu s'a făcut ce s'a făcut,[1] cu toate acestea *lumea pe ea nu o a cunoscut*, întunerecul nu o a cuprins.[2]

Tot acea ură, care înainte de asta aproape cu două mii de ani, au orbit aşa de greu pe poporul ales, de nu şi-au cunoscut pe Rescumpărătorul său, zic tot această ură, dirigueşte până astăzi voinţele oamenilor şi tulbură minţile popoarelor până într'atâta, că două din trei părţi a omenimii, nu cunoaşte baia naşterii de a doua, nu se închină la Dumnezeul cel adevărat.

Ce am făcut dară noi preoţii de 2000 de ani încoace? mă întreb eu cu dreptul.

Cifrele seci ale statisticei comparative dovedesc, că mai mult de 69% a făpturilor,[3] cari poartă chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, se închină la chipuri cioplite, au alţi Dumnezei străini.

Din cam 1490 milioane a omenimii, creştinii toţi la olaltă sunt vre-o 470 milioane. Dintre păgâni, legea Chinezilor, ei *fii cerîului,* — cum se numesc ei de ei, — sunt mult mai număroşi, ca toţi creştinii laolaltă.

In adevăr ura aceasta, care odinioară a orbit pe jidovi şi care azi înstrăinează pe păgâni dela cunoaşterea unui Dumnezeu adevărat, stăpâneşte sufletele şi tulbură conştiinţele creştinilor botezaţi, până într'atâta, că aceşti creştini, fii ai botezului şi ai luminei, nu se pot suferì unii pe alţii, nu pot încape în largul staul, în marele sion comun, ocârmuit de un singur arhipăstor,[4] care e Mântuitorul nostru, spre marele lor folos sufletesc şi lumesc şi spre slava şi voia sfântă a lui Dumnezeu.

«Ura scorneşte sfada» zice sf. scriptură,[5] şi noi creştinii, dar mai vârtos clerul, ne sfădim şi hulim tot mereu, cugetând în orbia noastră, că prin aceasta slujim adevărului, pe când în faptă tot mai rău întărîtăm pe idololatrii, împotriva noastră şi împotriva lui Dumnezeu, indirecte îngreunându-le tot mai tare, căutarea şi aflarea adevărului şi în urmare cu vinovăţie mare, întârziindu-le botezul.

---

[1] Ioan I. 10. (Colos I. 16; Evrei I, 2. Efez. IV. 6.

[2] Ioan I, 3—10.

[3] Datele statistice le-am combinat din: «*Rev. Teolog.*» Sibiiu 1909 nr. 1, pag. 60 şi 62. Dr. Dim. *Radu* «Onor. Sionului rom.» Baia mare pag. 18, col. II. *Un creştin ortodox român* «Cercetări asupra schizmei». Bucureşti 1886 pag. 43—44. Dr. Stefan *Pop* «La unirea biser. rom.» Timişoara 1903 pag. 8 col II. Vas. *Pocitan* «Comp. de drept bis.» Buc. 1898 pg. 360 nota 2. Eusevie *Popovici* «Istor. biser.» Buc. 1903 vol. II. pag. 524—526. *Păstorul Ortodox* Piteşti 1909 nr. 11 şi anul 1910 nr. 5 pag. 270—271. Foaia «Unirea» Blaj 1910 nr. 27 pag. 270—271.

[4] Ioan X. 16.

[5] Pl. Sol. X. 12.

Cum să şi poată ei crede, că creştinismul acesta, atât de sfăşiat, cum îl prezentăm noi, religiunea aceasta atât de harţăgoasă, teologia aceasta atât de intolerantă şi capţioasă, evangelia aceasta aşa de fără iubire, cum de fapt am schimbat-o şi denaturat-o noi în cursul vremilor, poate fi şi trebue să fie sinteza tuturor adevărurilor dumnezeeşti?!

Cei nebotezaţi, nu iubesc şi deci nu cunosc pe Dumnezeu, iară noi cei regeneraţi prin apa botezului, nu iubim şi nu cunoaştem pe deaproapele nostru.

In vreme ce însă ne deosebim atât de isbitor în raportul în care ar trebuì să fim cât se poate mai strâns împreunaţi, din contră ne unim în o altă însuşire, în care împreunarea e justă numai până la un anumit grad.

Ei şi noi adecă, ne iubim pe noi înşine mai presus de toate. Astfel apoi în ultima analiză, sub o privinţă oarecare, s'ar puteà chiar şi zice, că noi: «ne-am ales preoţie împărătească. naţiune sfântă, popor căştigat»,[1] nu suntem mai buni ca etnicii, şi invers, ei fii întunerecului,[2] la rândul lor, cu nimica nu sunt mai răi ca creştinii, fii botezului.

In privinţa aceasta, sf. apostol şi evangelist Ioan, fără pic de cruţare, iată cum ne dă gata în epistola sa primă: «De zice cineva, că iubeşte pe Dumnezeu, iar pe deaproapele său urăşte, mincinos este; căci celce nu iubeşte pe deaproapele său, pe carele îl vede, cum poate iubì pe Dumnezeu, pe carele nu-l vede».[3]

Bine se ştie apoi, cumcă legea cea mai mare şi cea dintâi este:

«Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău şi din toată virtutea ta şi din tot cugetul tău şi pe deaproapele tău ca însuţi pe tine».[4]

Partea primă din aceasta poruncă capitală, în care dealtmintrelea se cuprinde toată legea şi profeţii,[5] e călcată în picioare făţis şi cu oarecare sistem de veacuri deja, de către păgâni; partea a doua o călcăm cu uşurinţă condamnabilă de 2000 de ani încoace noi creştinii; ce priveşte apoi partea din urmă a poruncii, o nesocotim pe întrecute şi unii şi alţii, fiind deopotrivă robiţi de acelaş exces al cultivării unui amor propriu neorânduit, sau mai bine zis, rău orânduit.

Să ne rugăm la Dumnezeu, fraţilor, şi să şi lucrăm la rândul nostru din răsputeri ca să reprimăm, sau măcar să reducem la minimul posibil acest afect, în noi şi în etnici; noi atunci îi vom iubì şi cunoaşte pe ei şi ei vor iubì şi crede în Dumnezeu şi crezând îl vor cunoaşte, căci scris este: «Cine nu iubeşte n'a cunoscut pe Dumnezeu, pentrucă Dumnezeu dragoste este».[6]

---

[1] I. Petru II. 9.
[2] I. Tes. V. 5.
[3] I. Ioan IV. 20.
[4] Luca X. 27; (Marcu XII 30, 30; Ioan XIII. 34; XV 12; Matei XIX 19; XXII 37–40; Iacob II 8; I Petru IV. 8; Evrei XIII 1; Efez. V. 2; Gal V. 14; Rom. XIII 8—10; I Ioan IV. 7, 11, 12, 19 21; V 1 3;.
[5] Mat. VII 12; XV, 10; Rom. XIII 8. 10; Petru IV. 8; I Ioan V 23; II; Ioan I. 6.
[6] I Ioan IV 7—8, 16.

Cu cât apoi aceasta dragoste de Dumnezeu şi de aproapele este mai învăpăiată în noi şi în deaproapele nostru, cu atât va fi şi cunoştinţa noastră de Dumnezeu mai temeinică.

Între toţi evangeliştii Ioan a iubit mai tare pe Iisus,[1] drept ce şi fù răsplătit cu aceea, că dânsului i-s'a dat a cunoaşte şi a propovedui mai adânc despre dumnezeirea lui Iisus.

Pe când ceialalţi trei soţi de condeiu, descriu mai pe larg, ori mai pe scurt omenimea, vieaţa pământească a Domnului nostru Iisus Christos, el, Ioan, vulturul evangeliştilor, se urcă la înălţimi ameţitoare şi de acolo din regiunile senine, ca un alt Prometeu, coboară schinteile dumnezeirii, focul iubirii, din cari apoi îşi zămislì hrizovul dumnezeirii şi manifestul iubirii.

El e cat'exochen teologul lui Iisus, pe vreme ce soţii îi sunt numai antropologii aceluia.

Cum dintre învăţăcei nimenea nu a iubit şi nu a fost aşa de iubit de Iisus, tot astfel nu este altul între ei, care să fi evangelizat cu atâta mândreţe şi cu atâta căldură despre iubire; baza religiunii şi condiţia *sine qua non* a mântuirii noastre. Zice adecă sf. Pavel, apostolul neamurilor, că: «Ochiul n'a văzut, urechea n'a auzit şi la inima omului nu s'a suit, care a gătit Dumnezeu celor ce-l iubesc pe dânsul».[2]

Despre acestea şi despre altele asemenea acestora a scris Ioan în evangelie şi în apocalips.

Fraţilor, să ne ostenim a imità după putinţele noastre pe sfântul Ioan în iubirea de Dumnezeu şi în iubirea de aproapele nostru, şi atunci ca şi el, de sigur şi noi, fireşte că numai amăsurat chemării noastre, vom cunoaşte mai deaproape pe Dumnezeu şi cunoscându-l mai bine, îl vom iubì mai înflăcărat.

Nu aş puteà mai cu demnitate încheià această modestă exhortaţie despre iubire, decât împrumutând iarăşi numai perle de iubire dela magistrul iubirii.

Iată-le: «Nimenea nici odată nu a văzut pe Dumnezeu..... unul născut fiiul său, carele este în sânul Tatălui acela a spus[3].... De iubim unul pe altul, Dumnezeu rămâne în noi, şi iubirea lui este deplină în noi...... Aşa dară noi să iubim pe Dumnezeu, pentrucă el întâi ne-a iubit pe noi».[4] Amin. **_Gruia._**

---

[1] Ioan XIII 23—25; XIX 26.
[2] I Cor. II 9; (Isaia LXIV 4—5).
[3] Ioan I, 18; (I Timot. VI, 16.)
[4] I Ioan IV: 10, 12 şi 19.

CUVÂNT LA DUMINECA 27. DUPĂ RUSALII.[1]

«*Şi se ruşinau toţi ceice sta împotriva lui*».
Luca XIII, 17.

«*Nouă ne este de folos a fi dojeniţi.*»

Cine laudă toate fără osebire, atât faptele noastre cele vrednice de ocară, cât şi pe cele vrednice de laudă, acela nu este prietin, ci un amăgitor sau batjocoritor. Aceea arată pe prietenul cel adevărat, când cineva laudă ceeace este de lăudat, dar de pe altă parte ocăreşte şi greşalele şi păcătuirile. Şi ca să vedeţi, că acela, carele toate le laudă şi toate le proslăveşte, nu este prietin, ci un amăgitor, ascultaţi, ce grăeşte Dumnezeu la prorocul Isaia, când zice: «poporul meu, cei ce vă fericesc, vă înşală pre voi, şi cărarea picioarelor voastre o strică». (Is. III, 12). Pe un vrăjmaş nu-l putem suferì, chiar când ne laudă, iară pe un prietin îl îmbrăţoşăm, chiar şi când ne dojeneşte. Acela ne este protivnic, chiar şi când ne sărută, iară acesta ne este plăcut, chiar şi când ne răneşte. Sărutarea vrăjmaşului este foarte bănuitoare, iară rana, ce ne face un prietin, purcede dela îngrijirea lui cea pentru noi. Pentru aceea zice înţeleptul Solomon: «mai bune sunt ranele prietinului, decât sărutările cele făţarnice ale vrăjmaşului» (Pild. XXVII, 6). Cum zici tu? Aşa, ranele zice el, sunt mai bune, ca semne ale prieteniei, căci el nu se uită la ceeace se face, ci la inima şi gândurile oamenilor, dela cari vine rănirea, sau sărutarea. D. p. Iuda a sărutat pre Domnul, dar sărutarea lui erà plină de vindere, gura sa plină de otravă, limba sa plină de răutate. Dimpotrivă, Pavel a rănit pre amestecătorul de sânge cel dela Corint, dar tocma prin aceea l-a mântuit. Tu întrebi: cum l-a rănit? Prin aceea, că l-a predat Satanei, şi l-a izgonit dela biserică. El scrie aşa: «Să daţi pe unul ca acela Satanii spre chinuirea trupului». Pentruce? «Pentru ca sufletul să se mântuiască în ziua Domnului» (I. Cor. V. 5). Văzut-ai acum ranele cele ce mântuesc, şi sărutarea cea plină de vindere? Tu recunoşti acum încă şi aceea, că întru adevăr ranele, ce le pricinueşte prietinul, sunt mai bune, decât sărutarea cea făţarnică a vrăjmaşului. Aceasta însă se întâmplă nu numai la oameni, ci încă şi în privire cătră Dumnezeu şi cătră Satana. Acela este prietenul nostru, acesta protivnicul nostru; acela mântuitorul şi îngrijitorul nostru, acesta amăgitorul şi duşmanul nostru. Dar tocma Satana a sărutat odinioară pre om şi Dumnezeu l-a rănit odinioară. Tu întrebi, cum Satana l-a sărutat, cum Dumnezeu l-a rănit? Satana a zis: «Veţi fi ca Dumnezeu»; (Fac. III. 5). Aceasta erà o sărutare. Iară Dumnezeu a zis: «Pământ eşti, şi în pământ te vei întoarce» (Facer. III, 19). Deci cine ne-a folosit mai mult, celce a zis: «Veţi fi ca Dumnezeu», sau cel ce a zis: «pământ eşti, şi în pământ te vei întoarce»? Acest din urmă ne-a ameninţat cu moartea, acela, Satana, ne-a făgăduit nemurirea. Dar tocma

[1] Din cele «*Şesezeci şi patru cuvinte sau predice*» ale sf. Ioan Gură de aur, traducere de episcopul de Roman *Melchisedec*.

el, carele ne-a făgăduit nemurirea, ne-a scos afară din raiu. Dinpotrivă, celce ne-a amenințat cu moartea, ne-a deschis ceriul. Vedeți, că loviturile prietenului sunt mai bune, decât sărutările vrăjmașului? De aceea trebue să mulțămim prietenilor cari ne dojenesc. Aibă ei drept sau nu aibă, ei totdeauna fac aceasta, pentru-ca să ne îmbunătățească, nu ca să ne vateme. Vrăjmașii dinpotrivă, chiar și când cu dreptul ne ocăresc, fac aceasta nu spre a ne face mai buni, ci spre a ne defăimà. Mai departe, când prietenii ne laudă, ei prin aceasta voiesc a mai sporì râvna noastră; iară vrăjmașii ne laudă cu scop, ca cu atâta mai lesne să ne ducă la cădere. Insă ori dela cine ar venì ocara, ea este pururea de mare folos, dacă cineva poate să o sufere și nu se întărîtă prin ea. «Cel ce urăște certarea zice înțeleptul Solomon, este fără de minte». (Pild. XII, 1). El nu zice: «Cine nu poate suferì certarea aceasta sau cealaltă», ci zice cu totul obștește: «cel ce urăște certarea». Când prietinul tău te ceartă cu dreptul, îndreaptă-ți greșala ta. Iară dacă el te-a certat fără temeiu, laudă buna lui voință, aprobă scopul lui și mulțămește prieteniei lui, căci certarea lui a purces numai din dragostea lui cea mare către tine. Așadar să nu ne scârbim, când cineva ne ceartă. Căci ar fi de cel mai mare folos pentru vieața noastră, dacă noi pe de-oparte pururea am certà cu sinceritate greșalele celor de aproape ai noștri, iară pe de altă parte dacă și noi am ascultà cu bucurie certarea, ce se atinge de noi. Ceeace este doftoria pentru rane, aceea certarea pentru greșalele noastre. Precum este fără de minte cel-ce lapădă doftoria, așa este fără de minte și acela, carele nu voiește să primească nici o certare.

Dar mulți, când sufer certare, se întărîtă, căci gândesc și zic întru sine: «eu sunt atât de chibzuitor și priceput, trebue eu să sufer niște astfel de imputări dela acest om?» Ei nu gândesc, că tocmai cu aceste cuvinte își dau mărturie de cea mai mare lipsă de minte. Sfânta Scriptură zice: «Văzut-am om, căruia s'a părut întru sine a fi înțelept, însă mai multă nădejde a avut cel nebun, decât acesta» (Pild. XXVI, 12). Tocmai de aceea zice încă și Sfântul Apostol Pavel: «nu fiți înțelepți întru voi înșivă» (Rom. XII, 16). Ori cât de înțelept ai fi, oricât de mare pricepere ai aveà, totuși ești om și ai trebuință de sfat, și numai despre dânsul zice apostolul: «Cine a cunoscut gândul Domnului?» sau «cine s'a făcut lui sfetnic?» (Rom. XI, 34). Noi oamenii însă, de am fi de o mie de ori mai înțelepți, totuși încă de o mie de ori am merità certare și stricăciunea firei noastre pururea se arată. Înțeleptul Sirach zice: «Nu pot toate să fie între oameni». Pentru ce? «pentrucă nu este nemuritor fiiul omului. Ce este mai luminos decât soarele», zice el mai departe, «și totuși el se întunecă?» (Sirach. XVII. 25, 26). Precum și această strălucită lumină și razele cele luminoase uneori se întunecă, așa și priceperea noastră, chiar când se pare a scânteià în toată strălucirea sa cea de ameazăzi, se întunecă prin neajungere. Adeseori se întâmplă, că un înțelept nu vede ceeace trebuià să vadă, că dimpotrivă un altul, carele mult mai jos stă, mai repede bagă de samă

aceea. Şi aceasta se întâmplă, pentruca cel înţelept să nu se mândrească, iară cel mai neînsemnat să nu se creadă nenorocit. Aşa dar este o mare faptă bună, un mare bine, când cineva poate suferì certarea, precum pe de altă parte este un folos slăvit, a puteà certà pe fraţii săi într'un chip drept şi plin de dragoste, căci aceasta este una dintre cele mai însemnate datorinţi, ce noi avem către aproapele nostru.

Vrei să ştii, că ori cât de înţelept şi de priceput, şi ori cât de îmbunătăţit ai fi tu, totuşi de-apururea ai trebuinţă de un sfetnic şi de un prieten, care să te îndrepteze şi să te dojenească, apoi ascultă o istorie din vechiul Testament. Nimeni nu se puteà asemănà cu Moisi. El erà, zice Sf. Scriptură «om blând foarte, mai mult decât toţi oamenii cei ce sunt pe pământ» (Num. XII, 3), erà prieten al lui Dumnezeu, erà foarte procopsit în ştiinţele lumeşti şi pe lângă aceea plin de înţelepciunea cea duhovnicească, ba încă, precum se zice în Faptele Apostolilor, el erà «învăţat întru toată înţelepciunea Egiptenilor» (Fapt. VII, 22). Vezi, cât erà el de înţelept întru toate lucrurile? Şi istoria Apostolilor zice despre dânsul mai departe: «Şi erà puternic în cuvinte şi fapte», (tot acolo). Mai ascultă încă şi o altă mărturie despre aceasta. Sfânta Scriptură zice despre Moise: «Şi mai mult nici nu s'a sculat proroc în Israil, ca Moise, cu carele să fi vorbit Dumnezeu faţă către faţă» (Ad. I. XXXIV. 10). Ce dovadă mai mare poţi să doreşti tu despre însemnătatea lui? El erà aşa de bine învăţat, atât întru înţelepciunea Egiptenilor, cât şi întru înţelepciunea poporului lui Dumnezeu, era puternic în cuvânt şi în faptă şi domneà preste făptură, căci el erà pieten al stăpânului tuturor făpturilor. El a scos din Egipet un popor aşa de mare, a despărţit marea şi iarăşi o a împreunat. Atunci s'a văzut o minune neauzită. Atunci pentru întâia dată a văzut soarele, cum marea nu se pluteà cu corabia, ci se păşeà cu picioarele uscate. Nu corăbii şi vâsle se vedeau acum în mare, ci cai şi trăsuri. Şi cu toate acestea înţeleptul acesta, Moise cel puternic în cuvânt şi în faptă, acest prieten al lui Dumnezeu, acest domnitor al firei, acest mare făcător de minuni, nu bagă de seamă un lucru, pe care însă foarte mulţi oameni îl văd. Socrul său, un om străin şi foarte mic în asemănare cu dânsul, a văzut aceasta, şi i-a întors luare amintea la ceeace el scăpase din vedere. Ce erà oare aceasta? Luaţi aminte, ca să cunoaşteţi, că fiecare om are trebuinţă de sfat, chiar de ar fi aşa de însemnat ca Moise, şi că adeseori ceeace nu o văd oamenii cei mari şi vrednici de mirare, de multeori se bagă seamă de cei neînsemnaţi şi mici. Adecă, dupăce Moise eşise din Egipet şi se oprise în pustie, îl împresurau cei şase sute mii de oameni, şi Moise singur trebuià să pună la cale toate jeluirile şi certele ce se iscau între dânşii. Aceasta văzând-o socrul său Iothor, şi măcar că el altminterea erà un om neiscusit, neştiutor de legi şi de tocmelile statului, totuşi a băgat de seamă, că aici Moise face o greşeală, şi a îndreptat pe Moise cel atât de dibaci şi înţelept, pe prietenul lui Dumnezeu. El a zis către dânsul: «Pentruce şezi tu singur, şi tot poporul stă înaintea ta de dimi-

neaţa până seara? Nu faci bine lucrul acesta. Cu stricare te vei strică, şi tu şi tot poporul acesta, carele este cu tine. Greu este ţie lucrul acesta, nu-l vei puteà face tu singur» (Eşir. XVIII. 14—19). El a însoţit sfatul său de o dojană. Moise însă nu s'a supărat de aceasta, ci acest bărbat înţelept şi dibaci, acest prieten al lui Dumnezeu, acest domnitor peste miriade, a primit povaţa prietineşte. Nici mulţimea minunilor, ce săvârşise el, nici mărimea puterei sale nu l'au îngâmfat, şi el nu s'a ruşinat, că a primit povaţa în faţa a tot poporului. Mai vârtos gândeà el, că de ar fi făcut încă pe atâtea minuni, totuşi el pururea poartă în sine firea omenească cea stricăcioasă căreia atât de multe lucruri îi rămân necunoscute. De aceea a primit el aşa de bine sfatul şi dojana lui Iothor. Dimpotrivă mulţi voesc a se lipsì de folosul, ce l'ar aduce un sfat bun, numai ca să nu se pară, că ei ar aveà trebuinţă de sfatul cuiva. Ei voiesc mai bucuroşi a rămâneà întru neştiinţă, decât a învăţà ceva dela alţii, şi nu socotesc, că nu învăţarea dela alţii, ci neştiinţa este ruşine. De asemenea nu trebue să ne ruşinăm, când suntem dojeniţi, ci numai atunci să ne ruşinăm, când nu părăsim greşalele noastre. Un om mare şi înţelept poate totuşi să greşească întru un punct, în carele nimereşte altul mai mic. Moise ştieà aceasta, şi de aceea a primit el cu atâta bunăvoinţă sfaturile acele. Acest sfat se cuprindeà într'aceea, că Iothor a zis: «alege ţie bărbaţi puternici, şi îi pune mai mari preste mie, şi mai mari preste sută, şi mai mari preste cincizeci, şi mai mari preste zece, şi să judece poporul în tot ceasul; iară lucrul cel mare să-l aducă la tine, iară judeţele cele mici să le judece ei» (Eşir. XVIII. 21—22). Moise a ascultat acest sfat fără a se ruşinà şi a roşì, nu l'a jignit că supuşii lui erau martori la dojana, ce primise, şi n'a zis întru sine: Supuşii mei mă vor nesocotì, văzând că eu, povăţuitorul lor, trebue să învăţ dela altul, ce este de făcut. Mai vârtos el a ascultat acest sfat şi l'a împlinit, şi pentru aceea nu s'a ruşinat nici de oamenii de pe vremea lui, nici de urmaşi. Ba încă el însuşi, ca cum ar fi fost aceasta pentru dânsul o mare cinste, prin cărţile sale şi prin însemnările sale cele scrise a făcut cunoscut tuturor oamenilor din toate timpurile până la venirea lui Christos în ziua cea de pe urmă, adecă la toată lumea, că el nu a văzut drept, şi a învăţat dela socrul său, ce trebuia să facă. Noi, dimpotrivă, ne supărăm şi ne tulburăm, când cineva ne ceartă numai în faţa unui singur om, şi ni-se pare că ne-ar fi luat vieaţa. Dar Moisi nu făceà aşa. Măcar că mii şi iarăşi mii au auzit şi au văzut, cum el fu certat totuşi el nu s'a ruşinat, ba încă nu s'a ruşinat nici de miriadele, care au trăit după aceea, şi vor trăì până la sfârşitul lumii, ci propovedueşte la toţi în fiecare zi greşala sa prin sf. Scriptură. Dar pentruce oare ne-a însemnat el aceasta prin scrisoare? Pentruca să ne înveţe, că noi nici odată nu trebue să gândim despre noi lucruri mari, chiar de am fi mai înţelepţi decât toţi, şi că nu trebue să dispreţuim sfatul vreunuia din cei de aproape ai noştri, fie acela mai dejos decât toţi. Dacă cineva îţi dă un sfat bun, primeşte-l, chiar de ţi-l'ar fi dat sluga ta. Dacă cineva îţi dă un sfat rău,

nu-l urmà, fie acest sfetnic cel mai însemnat om din lume. Căci nu trebue a căutà la rangul sfetnicului, ci la firea şi însuşirea a însuşi sfatului. Aşa dar Moisi a însemnat acea intâmplare, pentruca să ne înveţe, că cineva nu trebue să se ruşineze de dojană, chiar dacă toată lumea ar fi de faţă la ea.

Intru adevăr, nu este puţină laudă, nu este o slavă mică, şi nu este un slab semn de înţelepciune, când cineva poate suferì certarea cu mărime de suflet. Moise fie deci modelul nostru, căruia să-i răvnim întru aceasta! Amin.

IUBILEUL SEMINARULUI «ANDREIAN».

Serbarea seminarului «Andreian», aranjată cu ocazia împlinirii alor o sută de ani dela înfiinţarea lui, s'a ţinut în 15/28 Septemvrie c. în cadre modeste, dar cu demnitate şi însufleţire. La reuşita acestei serbări a contribuit mult prezenţa unora dintre foştii elevi ai seminarului, dignitari bisericeşti, preoţi şi învăţători, cari din apropiere şi depărtare au grăbit să participe la bucuria acelei «*alma mater*» a lor, la al cărei sân şi-au primit ştiinţa şi cultura de lipsă ca să devină devotaţi povăţuitori ai poporului nostru pe cărarea legii strămoşeşti şi a culturii naţionale.

Cu o zi înainte de serbare, elevii seminariali, prin rostul aleşilor lor G. Vermeşan (c. III. teol.) şi G. Clinciu (c. IV. ped) şi-au arătat sentimentele de recunoştinţă faţă de P. Cuvioşia Sa părintele director *Dr. Eus. R. Roşca,* predându-i un portret al P. C. Sale, lucrat de pictorul Albescu. P. Cuvioşia Sa mulţumind elevilor pentru acest semn de recunoştinţă, a spus între altele, că totdeauna s'a nizuit să-i crească în spirit moral, ca să devină slujitori plini de cinste şi demnitate ai bisericii şi neamului.

In ziua jubilară s'a săvârşit sf. liturghie în biserica catedrală, oficiind însuş Inalt Prea Sfinţia Sa părintele Arhiepiscop şi Mitropolit al nostru *Ioan,* cu asistenţa P. C. Lor *Dr. Il. Puşcariu* arhimandrit şi vicar arhiep. şi *Dr. Eus. R. Roşca,* directorul seminarial şi a câtorva asesori consistoriali. La sfârşitul liturghiei s'a făcut parastas pentru arhiereii şi profesorii seminarului, trecuţi la cele vecinice. La liturghie răspunsurile le-a dat cu multă măiestrie artistică corul mixt al catedralei, iar la parastas un cor compus din actuali şi foşti elevi ai seminarului a executat duioasele cântări funebrale armonizate de fericitul *D. Cunţan.*

La orele 11 şi $^{1}/_{2}$ a avut loc în sala festivă a «Muzeului Asociaţiunii» *un matineu,* la care a luat parte un număros şi ales public, în frunte cu Inalt Preasfinţia Sa părintele Arhiepiscop şi Mitropolit *Ioan.* «Matineul» a fost deschis prin directorul seminarului, care a rostit următoarea vorbire:

Escelenția Voastră! Inalt Preasfințite Dle Arhiepiscop și Mitropolit!
Onorat public!

Călătorul se oprește din când în când pentru puțin repaus, și făcându-și seamă cu neajunsurile întimpinate, pe baza experiențelor, își statorește un plan și mai bun pentru calea ce are a o percurge spre a ajunge la ținta și idealul ce urmărește.

După suferinți și greutăți fără sfârșit, ce veacuri dearândul am îndurat pentru realizarea idealelor noastre culturale-naționale, iată-ne ajunși la momente de popas, ca făcându-ne seamă cu peripețiile și neajunsurile întimpinate în trecut, cu mulțumire sufletească să putem constată succesele realizate, — și noauă, generațiunei de astăzi și celor viitoare este rezervat, ca pe diferite terene, din ce în ce tot mai mult să avem parte de astfel de momente de elevare sufletească.

De astădată suntem ajunși la un punct culminant din existența institutului teologic-pedagogic, care a fost și este cea mai însemnată instituțiune culturală a bisericei noastre strămoșești din arhidieceză, împlinindu-se 100 de ani dela înființarea lui

Greutățile împreunate cu înființarea lui; fasele de organizare și desvoltare, astăzi sunt făcute evidente în mod amănunțit, și când îl vedem trecut biruitor peste un veac, solid și bine închegat, cu forțe puternice de resistență pentru alte veacuri înainte, nici că voiu atinge peripețiile trecutului.

Fapt este, că soartea bisericei noastre din arhidieceză a fos strâns legată de puterea de viață a acestui institut, pentru aceea vedem, că marele regenerator al bisericii noastre ortodoxe române, în veci neuitatul arhiepiscop-mitropolit *Andreiu,* cu tărie și încordare a muncit, ca acestui institut să-i dee o desvoltare solidă și viguroasă, convins fiind, că tăria temeliei noastre culturale naționale au să o formeze apostolii neamului: preoții și învățătorii, în măsura, în care pot fi provăzuți cu hrană sufletească la sinul cald și dătător de viață al bisericei, și de această convingere au fost conduși și fericiții lui urmași din trecut, precum este condus și prea vrednicul său urmaș de astăzi.

Miile de făclii apriuse cu lumina cunoștinței în acest focular, au împrăștiat întunerecul ce ca o ceață grea s'a pus pe ochii sufletului credincioșilor bisericei noastre, și rând pe rând și colțurile cele mai întunecate și-au primit lumina binefăcătoare: *pentru deșteptarea conștiinței de demnitate, pentru desvoltarea puterii de resistență și pentru câștigarea de încredere în un viitor mai bun.*

Ba voiu susțineà fără hesitare, că acestui institut este a se datorì în cea mai mare parte progresul cultural al fiilor bisericei noastre din arhidieceză, pentrucă în efectul lucrărilor sale este a se căutà izvorul celor mai multe instituțiuni culturale, deoarece întocmai ca o mamă bună, s'a lipsit pe sine și a dat hrană îmbelșugată unde numai s'a simțit trebuința, bucurându-se de prosperarea celor adăpostiți cu iubirea sa.

Pentrucă mă întreb, că sutele de şcoale, bisericile solide, nu arareori pompoase, menite a susţineà tăria credinţei în legea strămoşească, astăzi, cele multe fonduri cu scopuri culturale şi de binefacere, oare nu sunt a se datorì în cea mai mare parte iniţiativei şi sprijinului cu capitalul intelectual şi material al preoţilor şi învăţătorilor eşiţi din acest institut?

Astăzi este dată posibilitatea a privì în oglinda fidelă a trecutului acestui institut, şi faţă de orice perhorescări tendenţioase se poate constatà, că tot ce a avut arhidieceza mai bun ca intelect, în cea mai mare parte în cadrul acestui institut şi-a desvoltat forţele şi a îndeplinit muncă stăruitoare şi plină de abnegaţiune, cu înrâurirea cea mai binefăcătoare, ispirându-se de devotaţiune către neam şi biserică, şi însufleţindu-se de nobilul impuls, că lucră în ogorul desţelenit de marele Andreiu, al cărui falnic nume îl poartă acest institut.

Stăpâniţi de convingerea, că mari şi bune servicii a prestat bisericei şi neamului acest institut în decurs de un veac; cu recunoştinţă amintindu-ne memoria vrednicilor nostri înaintaşi; avându-i de pildă în devotament şi abnegaţiune, cum este a se lucrà desinteresat pentru binele obştesc: muncitorii de astăzi din acest focular, corpul profesoral, s'a văzut îndemnat, ca şi în această formă să dee expresiune însemnătăţii momentului, când trecem pragul în *veacul al doilea*, ca mulţămirea noastră sufletească la împlinirea primului centenar cu mândrie să fie transpusă urmaşilor şi să le dăm pildă de nobilă emulare.

Mulţămiţi în sufletele noastre, profesori şi elevi, pentru atenţiunea de care ne-aţi învrednicit prin participarea număroasă la această serbare, şi în deosebi mulţămind Escelenţiei Voastre I. P. S. D. Arhiepiscop şi Mitropolit, că ne-aţi învrednicit şi de astădată de părinteasca binevoitoare atenţiune, — festivitatea jubilară, arangiată de corpul profesoral la împlinirea primului centenar dela înfiinţarea institutului, o declar de deschisă.»

După această vorbire, care a fost acoperită cu aplauze îndelungate, un puternic cor compus din foşti şi actuali elevi, a cântat *Imnul festiv*, o poetică inspiraţie ocazională a părintelui protopop *I. Teculescu*, a cărei muzică admirabilă se datoreşte profesorului *I. Popovici*. Execuţia n'a lăsat nimic de dorit.

A urmat apoi o frumoasă disertaţie despre «*Insemnătatea culturală a seminarului Andreian*», lucrată documentat de profesorul *Dr. A. Crăciunescu*. In colori vii a zugrăvit autorul fazele de desvoltare ale seminarului, dela înfiinţarea sa şi până în zilele noastre, lăsând să treacă pe dinaintea ochilor noştri sufleteşti figurile acelor bărbaţi, prin a căror muncă plină de abnegaţie, seminarul a avut un rol precumpănitor în viaţa culturală a bisericei şi poporului nostru. Conferenţiarul a fost viu aplaudat.

Punctul ultim din programul serbărei a fost cântarea «*Mănăstirea Putna*», legendă de *D. Bolintineanu*, muzica de *Vorobchievici* executată frumos de corul seminarial, cu concursul părintelui *Oct. Mureşan*.

De încheiere, Inalt Prea Sfinţia Sa părintele Arhiepiscop şi Mitropolit *Ioan*, a adresat tinerimei câteva poveţe practice, scoase din experienţe îndelungate şi spuse din inimă părintească. Mulţumind lui Dumnezeu că l-a învrednicit să ajungă să serbeze împlinirea alor o sută de ani dela înfiinţarea seminarului, al cărui elev a fost şi I. P. S. Sa, îndeamnă pe elevi să fie recunoscători faţă de binefăcătorii lor şi să se năzuiască a săvârşi şi ei fapte meritoase, pentrucă dintre toate bucuriile lumii, numai faptele bune trăesc şi după moartea omului şi povestesc urmaşilor despre vrednicia celor ce le-a săvârşit. Poveţele întreţesute cu exemple din viaţă au făcut adâncă impresie asupra ascultătorilor şi au fost urmate de îndelungate aplauze.

Astfel a decurs serbarea centenarului seminarului «Andreian», căruia bunul Dumnezeu să-i hărăzească darul de a creşte şi în viitor preoţi şi învăţători stăpâniţi de adânci convingeri creştineşti şi cu toată dragostea faţă de biserica şi cultura naţională a poporului nostru!

Nicodim.

MIŞCAREA LITERARĂ.

Monografia institutului seminarial pedagogic-teologic «Andreian» al arhidiecezei gr.-or. române din Transilvania, de *Dr. Eusebiu R. Roşca*, directorul seminarului. Sibiiu 1911, pag. 326. Preţul cor. 3.50, broşat. Ambii directori, pe cari i-a avut seminarul «Andreian» dela Şaguna încoace, ni-au dat câte o monografie a acestui institut condus de dânşii. Fostul director *Ioan Hannia*, a publicat un istoric mai scurt în cea dintâi programă a seminarului, ce a apărut în anul 1885. Actualul director P. Cuvioşia Sa părintele protosinghel *Dr. Eusebiu R. Roşca*, ni-a dat scrierea cu titlul de mai sus, cu ocazia împlinirii alor o sută de ani dela întemeierea seminarului «Andreian». Cuprinsul acestei lucrări ne înfăţişează, pe baza documentelor găsite în arhiva consistorului arhidiecezan şi a seminarului, trecutul de un veac şi starea de astăzi a acestei şcoale, cea mai înaltă din arhidieceza noastră. In primul capitol, autorul tratează înfiinţarea institutului şi organizarea lui din ce în ce mai desăvârşită şi mai corespunzătoare cerinţelor timpurilor şi trebuinţelor culturale ale bisericii noastre. Din aceste expuneri, ne câştigăm convingerea, că adevăratul organizator al seminarului nostru este fericitul mitropolit Şaguna, care a făcut tot ce i-a stat în putinţă, ca să înzestreze şcoala chemată să facă educaţia preoţilor şi a învăţătorilor noştri, cu toate cele de lipsă, de aceea această şcoală cu dreptul poartă numele marelui arhiereu. Capitolul al doilea al lucrării se ocupă de instrucţiune, arătând când au fost introduse pe rând singuraticele obiecte de învăţământ şi alte mijloace şi măsuri chemate a aduce îmbunătăţiri în instrucţiune. Al treilea capitol ne dă biografiile tuturor acelor bărbaţi, cari ca directori, profesori, spirituali etc. au desvoltat acti-

vitate la seminar. Al patrulea capitol conţine consemnarea tuturor elevilor din secţia teologică şi pedagogică, cari şi-au făcut studiile la seminarul nostru, începând cu anul şcolar 1849—50. Celealalte capitole, de toate XII, tratează despre bibliotecă, despre edificiul seminarial, despre internat, fonduri, donaţiuni, stipendii, anuare şi despre uniforma, pe care odinioară o purtau elevii seminarului, dar care astăzi nu mai este cerută, în paguba multor interese de ordin financiar şi moral-educativ. La sfârşit, ca anexe, se dau toate regulamentele, statutele şi normativele vechi şi cele ce sunt şi astăzi în vigoare pentru seminar. Aşa cum ni-se prezintă, Monografia lucrată de P. Cuvioşia Sa părintele Dr. Eus. R. Roşca este o contribuţie de valoare la istoria noastră culturală. O recomandăm tuturor, dar mai ales foştilor elevi ai seminarului «Andreian», astăzi preoţi şi învăţători.
Nicanor.

*

Dr. Lazar Iacob, prof. semin.: ***Căsătoria a doua a preoţilor.*** Chestiune de drept canonic. Arad 1911. Tiparul tipografiei diecezane. 48 pagini. Preţul 1 coroană.

Chestiunea căsătoriei a doua a preoţilor a ajuns la ordinea zilei dela al şaselea sinod ecumenic încoace. Acest sinod prin canonul al 6-lea a declarat hirotonia ca pedecă pentru căsătorie, pentru biserica întreagă. De atunci şi până azi preoţimea din diferite părţi a încercat neîntrerupt a-şi revindecă dreptul căsătoriei a doua. Pe cale legală mai întâi preoţimea rusească a încercat să schimbe dispoziţia canonului al 6-lea al sinodului trulan, în veacul al 17-lea şi al 18-lea. De asemenea şi preoţii din patriarhatul Constantinopolei au făcut o pornire în direcţia aceasta în veacul al XVIII-lea. Pe la 1879 se mişcă clerul din Transilvania şi Ungaria, iar pe la 1884 clerul din regat. Până acì nu s'a ajuns nici un rezultat, dar lupta s'a continuat mai departe.

In anul 1907 preoţimea sârbă din mitropolia Carlovitului adresează congresului şi prin acesta sinodului episcopesc al mitropoliei sârbeşti cu sediul în Carloviţ, o petiţie subscrisă de 500 preoţi, atât văduvi cât şi căsătoriţi, pentru de a se permite căsătoria a doua. Această mişcare a produs discuţiuni largi şi a îndemnat pe renumitul canonist Dr. Nicodim Milaş, episcop al Dalmaţiei, să trateze chestiunea căsătoriei a doua a preoţilor într'un studiu, mai ales că şi «o persoană cu autoritate din străinătate» i-a cerut părerea.

Studiul canonistului Dr. Milaş, care admite căsătoria a doua a preoţilor, s'a tradus în româneşte sub titlul: «Hirotonia ca pedecă pentru căsătorie» în 1907 de S. Dragomir, în «Revista Teologică», de unde s'a retipărit în broşură separată.

Şi cum astfel chestiunea a ajuns într'o fază nouă, fericitul *Dr. Vasile Găină* a aflat de necesar şi oportun «ca să se pronunţe şi teologii români într'o afacere de o importanţă atât de generală» şi a publicat nu după multă vreme dela apariţia broşurei P. S. Sale episcopului Dr. Milaş,

o broşură întitulată: «Admisibilitatea căsătoriei a doua a preoţilor din punct de vedere dogmatic, canonic şi practic», Cernăuţ 1907, în care se declară aderent al admisibilităţii recăsătorirei preoţilor. Nu mult după aceasta scrie şi advocatul Mariu Theodorian o broşură: «Recăsătoria preoţilor». Incercare. Bucureşti 1907. Acesta nu admite căsătoria a doua a preoţilor şi se grăbeşte a-şi tipărì cele 47 de pagini din motivul, cumcă lucrarea fericitului Găină e greşită şi nu voieşte ca în urma laudelor cu care i-a vestit apariţia organul vienez «Neue Freie Presse», să se lăţească tot mai mult în publicul cetitor.

Tot în anul 1907 publică şi profesorul dela facultatea teologică din Cernăuţ, *Dr. Emilian Voiutschi* o broşură de 46 pagini, pe care o întitulează: «Despre recăsătorirea preoţilor». Profesorul Dr. Voiutschi încă e contrar al admisibilităţii căsătoriei a doua a preoţilor şi se încearcă a răsturnà argumentele aduse de canonistul Dr. Milaş în favorul căsătoriei a doua.

In acest stadiu a ajuns chestiunea până în 1907. De atunci până bine de curând, la noi numai în discuţii private şi în mod sporadic în publicistică s'a mai discutat această chestiune. Cu câteva luni înainte de aceasta, a apărut însă şi o broşură a profesorului seminarial *Dr. Lazar Iacob* dela Arad cu titlul: «Căsătoria a doua a preoţilor». Chestiune de drept canonic. Arad 1911.

Autorul acestei broşuri militează pe lângă părerile renumitului canonist Dr. Milaş şi ale răposatului Dr. Găină. Impărţindu-şi studiul în 3 părţi, relevează:

1. Invăţătura sfintei Scripturi cu privire la căsătoria preoţilor. 2. Legislaţiunea bisericească, şi 3. invoacă motivele practice pentru admisibilitatea căsătoriei a doua a preoţilor.

Se provoacă la unele locuri înşirate de Milaş şi Găină ale sfintei Scripturi, aşa la I. Tim. 3, 1—7, Efeseni 5, 23—25, 31, 32 şi arată că acelea nu pot fi aduse ca argumente în favorul căsătoriei a doua a preoţilor. Aceasta o face aşa, că aduce locuri paralele, spre pildă dela I. Cor. 7, 1—6, Romani 7, 2—3, etc. din cari reiese că nu este a se purcede cu rigorism în contra admiterii căsătoriei a doua; trece apoi la partea a doua, unde pune pond deosebit pe un argument ignorat cu totul de contrarii căsătoriei a doua. Argumentul şi-l formează pornind dela o constatare a episcopului Milaş.

Acesta observă, că e de mai mare însemnătate chestiunea căsătoriei episcopilor, decât întrebarea despre căsătoria preoţilor văduvi, pentrucă cea dintâi îşi are temeiurile sale în dreptul dumnezeesc, pe câtă vreme cea de-a doua e normată numai prin legi bisericeşti.

Luând ca bază această constatare, autorul întreabă: «cum a putut oprì sinodul (trulan la 691, în canonnul al 12-lea), căsătoria episcopilor, cari după cuvintele apostolului Pavel au drept la ea?» (adecă cuvintele dela I. Timotei cap. III, că «episcopul să fie bărbatul unei femei», μιᾶς

γυναικὸς ἄνδρα) şi pretinde apoi că li-s'ar puteà permite şi preoţilor văduvi căsătoria a doua, ceeace, crede autorul, n'ar alterà nici o slovă a Sf. Scripturi şi a Sf. Tradiţiuni, precum nici canonul al 12-lea al sinodului trulan prin care s'a oprit căsătoria episcopilor, n'a schimbat cuvintele Dlui. După acest argument mai invocând încă şi altele, autorul e de părerea, că referinţele vieţii practice pretind o schimbare a opreliştei căsătoriei a doua şi sfârşeşte cu expunerea unor modalităţi ale schimbării canonului prin care hirotonia s'a declarat de piedecă pentru căsătorie.

Broşura, în felul cum ni-se prezintă, apără cu claritate părerile profesorului Dr. Găină. Autorul remarcă şi pe Mariu Theodorian, ca pe unul care cu îndrăzneala omului necompetent a declarat de lipsită de credinţă şi ştiinţă lucrarea fericitului Găină.

Făcând deci o ochire asupra broşurilor apărute la noi cu privire la chestiunea aceasta, observăm că cea de faţă contribue şi ea la o înţelegere mai temeinică a acelei întrebări. Fără îndoială e un studiu destul de aprofundat şi trebue să-i primim cu bucurie apariţia, căci îmbogăţeşte literatura noastră teologică şi a apărut chiar acum când se discută şi în cercurile înalte bisericeşti chestiunea. ***Gh. Comşa.***

*

Dinastia lui Radu Negru Vodă în Ungro-Vlahia (Valahia mare) şi dinastia Basarabilor în Oltenia (Valahia-mică) şi Valahia-mare, *de Dr. Atanasie M. Marienescu,* membru al Academiei române. Extras din Analele Academiei române. Bucureşti 1911. Preţul 1 leu. Venerabilul nostru academician, după discursul *Negru Vodă şi epoca lui* ţinut la Academie în 1909, şi după al doilea discurs *Ţara Severinului (sau Oltenia)* ţinut în 1910, ne dă în acest valoros studiu istoric, istoria veche a celor mai vechi dinastii româneşti. E o lucrare săvârşită pe baza unui amănunţit studiu de documente, pe care autorul (trecut de 80 de ani) l-a făcut — cum ne spune — cu energia şi voia din tinereţe. Ne plecăm cu respect în faţa muncii prin care dl Dr. Atanasie M. Marienescu ne înfăţişează în mod ştienţific trecutul îndepărtat al neamului nostru.

*

Tulburările bisericeşti şi politicianismul, de *N. Iorga.* Vălenii de munte, 1911. Conţine frumosul discurs pe care l-a ţinut dl N. Iorga în cameră în contra legii sinodale care a provocat regretabilul conflict în biserica ortodoxă din România, precum şi o serie de articole publicate tot în chestia bisericească între anii 1909—1911. Ideile dlui N. Iorga în chestia bisericească le-am înfăţişat în articolul prim din numărul 10—11 din acest an al revistei noastre, dar pentru-ca să le cunoască cetitorii în întregime din izvorul lor autentic, le recomandăm să-şi comande această scriere, din care se vor orientà bine asupra chestiei bisericeşti din Regat, care n'a încetat să agite spiritele. Preţul 75 bani.

*

Publicul nostru și teatrul. Conferință publică cetită în a doua ședință a «Societății pentru fond de teatru român», în Blaj, în ziua de 17/30 August 1911, de *Dr. Horia Petra Petrescu.* E o inteligentă expunere a problemelor teatrului la noi. Se cetește cu multă plăcere.

Din «***Biblioteca pentru toți***» am primit Nr. 669: *O pagină din viața românească sub Moruzi și Ipsilanti.* Scrisori. Traducere de Al. D. Sturdza, și Nr. 588: *Fecioara dela Argeș,* de D. Caselli.

CRONICĂ BISERICEASCĂ-CULTURALĂ.

Cătră cetitori. *Cerem scuze iubiților noștri cetitori pentru lunga întârziere cu care a apărut acest fascicol al revistei noastre. Pentru întârziere, credem că compensăm pe cetitori în măsură deplină prin bogăția materialului publicat. Urmând și noi obiceiului altor publicații de felul revistei noastre, pentru timpul de vacanță dela 15 Iulie — 1 August n'am scos revista. In schimb vom da cetitorilor, numărul 2 din „Biblioteca bunului păstor“, care va conține o foarte instructivă disertație de cuprins pastoral, despre:* «Clerul și chestiunea alcoolismului». *In viitor, revista va apăreà mai regulat, dupăce s'au sporit forțele grupate mai de aproape în jurul ei, prin noii profesori instituiți cu începutul acestui an la seminarul nostru „Andreian“.*

Dar, pentruca revista să-și poată îndeplinì chemarea ei, are lipsă de sprijinul cetitorilor, de aceea rugăm pe onorații abonați cari sunt în restanță cu abonamentul, să binevoiască a-l achità. In numărul 10–11 pusesem în corpul revistei un mandat poștal pentru scopul acesta. Tipărind fiecare număr al revistei în tot decursul acestui an în 1700 exemplare, cheltuielile sunt foarte mari, iar abonamentele încasate nici pe departe nu ajung pentru acoperirea lor. Rugăm pe abonații cari n'au achitat încă costul abonamentului să binevoiască a luà în considerare acest lucru și să nu ne expuie și la deficit, în schimbul muncei ce am prestat-o. *Dela aceia, cari nu vor achità abonamentul în decurs de 2 săptămâni dela apariția acestui număr, vom face încassările prin postă,* cum obicinuesc și alte reviste și ziare. Noi sperăm însă, că cetitorii noștri ne vor scutì de cheltuielile impreunate cu acest fel de încassare a abonamentelor. *Redacția.*

Un catihet catolic — despre biserica sa. Catihetul catolic Ébert András publică sub titlul: «Krisztus vagy Roma?» o broșură de 42 pagini, în care arată că aderenții papismului n'au rămas credincioși cuvintelor din sf. Scriptură: «Acesta este fiul meu cel iubit, pe acesta să-l ascultați» (Matei cap XVII). Mântuitorul nostru Isus Hristos a zis, că El e lumina lumii și cel ce va merge după dânsul va aveà lumina vieții. Insă numai spre lumina vieții nu duce creștinismul apusean, deoarece prin multe măsuri luate de Sf. Scaun s'au zădărnicit ori-ce așteptări spre aceasta. O astfel de măsură a luat scaunul papal prin jurământul antimodernist. Prin jurământul acesta Roma a îngropat cu desăvârșire libertatea conștiinței. Mântuitorul lumii a propoveduit adevărul mare și sfânt, că toți suntem fii ai aceluiași Tată ceresc și nici un fiu nu poate conturbà pe celălalt în raportul cu părintele său. Și cu toate acestea Pius al X-lea în jurământul impus nu permite ca cineva, fie chiar și în lucruri neesențiale, să aibă păreri contrare Romei. Jurământul acesta împiedecă orice propășire, orice înaintare în cultură. Pentrucă în cazul când toate deciziunile și enunțările Romei trebuesc primite cu supunere oarbă ca și când ele ar fi provăzute cu pecetea supranaturalului, atunci e evident că oamenii științei și preoții nu pot păși pe față ca să apere adevărul, ci trebue să apară ca niște supuși, cari răspândesc lucrurile primite, fără a aveà dreptul de a le supune cercetărei. In cazul acesta deci nu mai poate fi vorbă decât de o tânjire formală a științei. Invățații și preotii deci au numai rolul unor figuri inerte și astfel «poate că ar fi mai bine dacă Roma ar așezà în fieștecare biserică un fonograf. Acestă ar puteà tăl-

măcì mai bine învăţătura în curăţenia sa» (pag. 6).

Spre a arătà câtă deprimare sufletească a produs jurământul antimodernist în supuşii Romei, autorul citează părerile mai multor preoţi şi laici străini. Mulţi i-se supun călcându-şi pe conştiinţă, dar isbucnesc din când în când, spunând că au ajuns a fi sclavii Romei cu totul. Ce se va alege cu un astfel de preot, care nu mai are posibilitatea de a ţineà pas cu mersul lumii, al ştiinţei? Cum va puteà fi călăuz şi îndrumător al poporului? Jurământul antimodernist îi taie drumul de a mai puteà fi om al ştiinţeĭ şi astfel va ajunge la discreţia tuturora, pentrucă la urma urmelor şi omul cel mai de rând îl va întrece. Altora le este dată posibilitatea de a progresà, a se bucurà de aier, de lumină şi de razele binefăcătoare ale soarelui, dar pe ei, sărmanii preoţi, jurământul antimodernist i-a aşezat la marginea unui abis nemărginit, ameninţaţi de a cădeà în toată clipa. Acestea şi încă alte multe plângeri aruncă un văl negru asupra scaunului papal, care nu s'a îndestulat ca măsurile luate să se estindă numai asupra celor spirituale, ci le-a extins şi asupra celor corporale, căci există deja şi unsoare de papuci catolică etc. Când deci a ajuns până aici degenerarea, e imposibil ca laicul sau preotul catolic să se opună Romei. Da, căci preotul e scos din funcţie dacă nu se supune, iar laicul trebue să tacă, fiindcă i-se aruncă în faţă a nu fi specialist şi e ameninţat cu excomunicarea.

Arată apoi autorul, că nu aşa a fost în trecut. Greşeşte amar Roma, dacă e de credinţa că nu e permisă sbiciuirea unor împrejurări de viaţă ale bisericei, cari sunt nefavorabile. Cei mai mari sfinţi ai Romei, au fost totodată şi cei mai intransigenţi critici ai împrejurărilor de decădere ce s'au ivit în sânul bisericei.

Mântuitorul nostru însuş ca «laic» (sic!) a atacat cu vehemenţă starea de lucruri de pe timpul său; Apostolul Pavel, păstorul Herma, Grigorie de Nazianz şi alţii au lovit fără cruţare în împrejurările rele de pe timpul lor, combătând cu energie formele degenerate al vieţii creştine.

După acestea se spun începuturile luptei ce s'a iscat pentru jurământul antimodernist şi tractează pe scurt curentul ce l-a produs în Ungaria, citând din eruditul Prohászka şi mai ales din scrierea acestuia, întitulată:

Modern Katholicizmus. (Bpest. 1907.)

Trecând la cauzele cari de loc nu justifică jurământul acesta, aminteşte autorul, că măsurile luate de scaunul papal sunt lipsite de vieaţă şi nu se aseamănă nici pe departe dogmelor, cari au isvorât din credinţă şi au servit spre întărirea acesteia. De aici urmează apoi, că mulţi dintre supuşii Romei numai în privinţa exteriorului sunt catolici, dar interiorul multora nu mai consimte cu Roma, nu mai crede în dogmele Romei, cel puţin nu în forma expusă de preoţi. Nu-i mirare deci, că sfinţenia lucrurilor d-zeeşti a scăzut, iar practica religioasă a ajuns la adevărat formalism.

In legătură cu jurământul antimodernist, autorul atacă în special unele forme existente în biserica apuseană, ba chiar chestiuni fundamentale. Aşa bunăoară atacă necăsătoria preoţilor, căreia îi dă atenţiune mai mare, relevând că practica bisericei apusene stă în cea mai evidentă contrazicere cu învăţătura Mântuitorului şi a apostolilor, pe care o espune dimpreună cu practica creştinizmului primar, arătând mai la urmă că scaunul papal a estins şi asupra necăsătoriei preoţilor jurământul antimodernist.

Mă opresc la aceste câteva păreri ale unui fiu al bisericii romane, fără să le supun unei analize. Rezultatul la care ajunge autorul pe urma expunerilor sale e că, dacă vrei să rămâi cu Christos, trebue să te separi de Roma. Incă un glas venit din tabăra catolicilor, la care noi nu avem altceva de spus decât: Tu zici!

Gh. Comşa.

*

Notiţe istorice. In Nr. 74 al «Unirei» părintele preposit I. M. Moldovanu descrie «codicele dela Feleac», în care sunt doauă însemnări foarte interesante. Cea dintâi se află săpată pe placa de argint, ce-i ţintuită pe scoarţa dinainte a codicelui. In ea se aminteşte de Vistierul Isac, care a legat tetraevangeliul pe seama *mitropoliei* din Feleac în anul 7006 (1498). Cealaltă însemnare se află pe pagina din urmă a co-

dicelui. Traducerea ei corectă ni se pare a fi aceasta: Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu lucrarea sfântului Duh s'a săvârşit acest tetraevangheliu la porunca Inalt (verbal: *atot*) Prea Sfinţitului *Arhiepiscop* al Severinului chir Danil, în zilele marelui crai Matiaş, în satul anume Feleac, aproape de oraşul Clujului, unde a zidit şi biserică preacuvioasei maicii noastre Paraschiva; în anul 6997 (*1488* nu 1489) luna Oct. 25 zile. Scris-a cel din urmă între păcătoşi: Lazar». Am fi dorit să ne explice părintele preposit de ce-i zice lui Danil *Episcop*, câtă vreme însemnarea de sus îi dă titlul de «*Inalt*prea-sfinţit» şi «*Arhi*episcop» de Severin, ce-i drept, dar cu sediul «mitropoliei» în Feleac. Insemnările aceste — una publicată şi în Arhiva lui Cipariu — nu au fost până acum de ajuns considerate de istorigrafii nostri. Dacă s'ar compară cu celalalt «Danil de Severin şi Ardeal» descoperit de Dl Bogdan în Arhivele Braşovului s-ar puteà face o concluzie, care ar privì titulatura veche a arhiereilor nostri.

In cel dintâi fascicol al revistei de informaţii istorice şi artistice «Batthyaneum» pentru biserica romano-catolică din Ardeal, cineva caută să documenteze că meşterul Vitus care a pictat şi sculptat în Braşov — în 1522 şi 1523 — pentru biserica din Argeş, nu este altul decât celebrul meşter al Nemţilor din Nürberg *Veit Stoss*. Autorul vrea să mai ştie, fără a ne puteà însă dovedì — că meşterul Vitus nu a lucrat pentru Mănăstirea dela Argeş, ci pentru o capelă catolică de acolo, zidită de Domniţa *Ruxanda*, despre care dânsul susţine că a fost catolică. D-Sa crede, că a utilisat cel dintâi însemnările braşovene privitoare la acest *Vitus*, pe când de fapt ele au fost întrebuinţate şi interpretate *corect* mai nainte, de Dl Iorga.[1] *D.*

*

Cultura creştină dela Blaj, luând notă de articolul «*E obligată căsătoria pentru preoţi?*» din Nr. 10-11 al «Rev. Teol.», face câteva observări, cari nu pot rămâneà fără de răspuns.

Nu este exact, că acel articol «se impotriveşte *tradiţiilor bisericii* ortodoxe, susţinând teza, că în biserica orientală căsătoria nu e obligată pentru preoţi». Din contră, cred a fi dovedit în acel articol — fără pretenţia de a epuiza chestiunea şi în amănunte, — că această teză stă întru toate în conformitate cu dreptul canonic şi cu tradiţiile bisericei celei vechi, pe cari le susţine şi astăzi *biserica* ortodoxă. Ca dovadă mă provoc la colecţiile mai vechi şi la cele mai nouă de drept canonic din biserica ortodoxă, precum şi la canoniştii ei din timpul mai nou. In articolul amintit m'am mărginit să citez numai cele ce le spune episcopul *Dr. Nicodim Milaş* în chestie, dar dacă va fi de lipsă voiu completă dovezile. Eu nu cunosc nici un canonist al bisericei ortodoxe, care să susţină teza, că fiecare preot ar fi *obligat* să se căsătorească, căci ar sta în contrazicere cu dreptul canonic al acestei biserici. Nici mitropolitul *Şaguna* nu susţine acea teză, pe care i-o atribue unii dintre uniţi, pe urma unei interpretări unilaterale a celor ce le spune despre căsătoria preoţilor (Vezi: Compendiu de dreptul canonic. Ed. II, pag. 139). Cred că voi aveà ocazie să arăt părerile mitropolitului Şaguna în această chestie.

Din partea unor particulari aparţinători bisericei noastre am auzit, ce e drept, părerea, că fiecare candidat la preoţie la noi ar fi obligat să se căsătorească înainte de hirotonire. Dar aceasta e o părere de tot particulară şi nebazată, a cărei geneză mi-o explic astfel: văzând cei cari susţin această părere, cum majoritatea absolut covârşitoare a preoţilor noştri se însoară înainte de hirotonire, au zis: e o praxă aproape generală, deci trebue că există o regulă, o lege, ca preoţii să se însoare înainte de sfinţire, iar cei ce nu se însoară formează o excepţie, mult puţin nepermisă, dela acea lege. Ei bine, această concluzie o poate face numai un om neorientat pe terenul dreptului canonic al bisericii noastre. Din faptul, că majoritatea covârşitoare a preoţilor sunt căsătoriţi, nu rezultă nici decum, că ar există *o lege* care-i *obligă* să se căsătorească. Există, chiar şi la noi, preoţi necăsătoriţi, dar numărul lor este mic. Ei nu sunt preoţi *celibi*, adecă preoţi cărora o *lege* generală a celibatului, cum există în biserica romană apuseană, le-ar

---

[1] Iorga Negoţul şi meşteşugurile, Buc. 1906 pp. 32-32 şi Ist. bis. vom. I, 130.

dicelui. Traducerea ei corectă ni se pare a fi aceasta: Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu lucrarea sfântului Duh s'a săvârşit acest tetraevangheliu la porunca Inalt (verbal: *atot*) Prea Sfinţitului *Arhiepiscop* al Severinului chir Danil, în zilele marelui crai Matiaş, în satul anume Feleac, aproape de oraşul Clujului, unde a zidit şi biserică preacuvioasei maicii noastre Paraschiva; în anul 6997 (*1488* nu 1489) luna Oct. 25 zile. Scris-a cel din urmă între păcătoşi: Lazar». Am fi dorit să ne explice părintele preposit de ce-i zice lui Danil *Episcop*, câtă vreme însemnarea de sus îi dă titlul de «*Inalt*prea-sfinţit» şi «*Arhi*episcop» de Severin, ce-i drept, dar cu sediul «mitropoliei» în Feleac. Insemnările aceste — una publicată şi în Arhiva lui Cipariu — nu au fost până acum de ajuns considerate de istorigrafii nostri. Dacă s'ar comparà cu celalalt «Danil de Severin şi Ardeal» descoperit de Dl Bogdan în Arhivele Braşovului s-ar puteà face o concluzie, care ar privì titulatura veche a arhiereilor nostri.

In cel dintâi fascicol al revistei de informaţii istorice şi artistice «Batthyaneum» pentru biserica romano-catolică din Ardeal, cineva caută să documenteze că meşterul Vitus care a pictat şi sculptat în Braşov — în 1522 şi 1523 — pentru biserica din Argeş, nu este altul decât celebrul meşter al Nemţilor din Nürberg *Veit Stoss*. Autorul vrea să mai ştie, fără a ne puteà însă dovedì — că meşterul Vitus nu a lucrat pentru Mănăstirea dela Argeş, ci pentru o capelă catolică de acolo, zidită de Domniţa *Ruxanda*, despre care dânsul susţine că a fost catolică. D-Sa crede, că a utilisat cel dintâi însemnările braşovene privitoare la acest *Vitus*, pe când de fapt ele au fost întrebuinţate şi interpretate *corect* mai nainte, de Dl Iorga.[1] *D.*

*

Cultura creştină dela Blaj, luând notă de articolul «*E obligată căsătoria pentru preoţi?*» din Nr. 10–11 al «Rev. Teol.», face câteva observări, cari nu pot rămâneà fără de răspuns.

Nu este exact, că acel articol «se împotriveşte *tradiţiilor bisericii* ortodoxe, susţinând teza, că în biserica orientală căsătoria nu e obligată pentru preoţi». Din contră, cred a fi dovedit în acel articol — fără pretenţia de a epuiza chestiunea şi în amănunte, — că această teză stă întru toate în conformitate cu dreptul canonic şi cu tradiţiile bisericei celei vechi, pe cari le susţine şi astăzi *biserica* ortodoxă. Ca dovadă mă provoc la colecţiile mai vechi şi la cele mai nouă de drept canonic din biserica ortodoxă, precum şi la canoniştii ei din timpul mai nou. In articolul amintit m'am mărginit să citez numai cele ce le spune episcopul *Dr. Nicodim Milaş* în chestie, dar dacă va fi de lipsă voiu completà dovezile. Eu nu cunosc nici un canonist al bisericei ortodoxe, care să susţină teza, că fiecare preot ar fi *obligat* să se căsătorească, căci ar sta în contrazicere cu dreptul canonic al acestei biserici. Nici mitropolitul *Şaguna* nu susţine acea teză, pe care i-o atribue unii dintre uniţi, pe urma unei interpretări unilaterale a celor ce le spune despre căsătoria preoţilor (Vezi: Compendiu de dreptul canonic. Ed. II, pag. 139). Cred că voi aveà ocazie să arăt părerile mitropolitului Şaguna în această chestie.

Din partea unor particulari aparţinători bisericei noastre am auzit, ce e drept, părerea, că fiecare candidat la preoţie la noi ar fi obligat să se căsătorească înainte de hirotonire. Dar aceasta e o părere de tot particulară şi nebazată, a cărei geneză mi-o explic astfel: văzând cei cari susţin această părere, cum majoritatea absolut covârşitoare a preoţilor noştri se însoară înainte de hirotonire, au zis: e o praxă aproape generală, deci trebue că există o regulă, o lege, ca preoţii să se însoare înainte de sfinţire, iar cei ce nu se însoară formează o excepţie, mult puţin nepermisă, dela acea lege. Ei bine, această concluzie o poate face numai un om neorientat pe terenul dreptului canonic al bisericii noastre. Din faptul, că majoritatea covârşitoare a preoţilor sunt căsătoriţi, nu rezultă nici decum, că ar existà *o lege* care-i *obligă* să se căsătorească. Există, chiar şi la noi, preoţi necăsătoriţi, dar numărul lor este mic. Ei nu sunt preoţi *celibi*, adecă preoţi cărora o *lege* generală a celibatului, cum există în biserica romană apuseană, le-ar

[1] Iorga Negoţul şi meşteşugurile, Buc. 1906 pp. 32–32 şi Ist. bis. vom. I, 130.

continuat într'una cu cea mai mare energie şi cu o stricteţă inexorabilă. Chiar când nici un om nu ar mai considerà pe aproapele ca pe duşmanul său, dacă ar puteà sosì timpul acesta odată, totuşi un duşman va existà totdeauna: acela care cearcă să strice sufletele, mincinosul dela început, principele întunerecului. Detronarea acestuia e chemarea noastră; a aduce domnia lui la peire e datorinţa fiecărui creştin. El e duşmanul sufletelor, care pricepe să se învârtească ca un înger al luminii şi totuşi ca un leu turbat cearcă să înghită pe cine poate. Impotriva lui trebue să luptăm, câtă vreme Domnul oştirilor ne lasă în mână sabia spiritului. Să se tot zică din toate părţile: «Pace, pace, nu mai e nimeni în pericol!» totuşi nu ne vom cugetà nici când să sistăm lupta aceasta, ci din ce în ce mai întăriţi prin puterea lui Dumnezeu să luptăm contra lui. Acesta este războiul sfânt, pe care trebue să-l ducă creştinii!

După «Der Kriegsruf».

Mircea Oprea.

*

Instituiri de protopopi noi. După multe lupte şi proteste, cari se puteau încunjurà din capul locului, părintele *Dr. V. Saftu* a fost hirotesit de protopop al Braşovului.

Pentru protopopiatul Banat-Comloşului (dieceza Aradului) a fost hirotesit de protopop părintele *Mihai Păcăţianu*, un harnic preot.

Felicitând pe noii protopopi, le dorim activitate rodnică întru mulţi ani!

*

Episcopul Romanului, P. Sfinţia Sa părintele Gherasim, care în urma hotărîrii Sf. Sinod al bisericei ortodoxe române din Regat, a fost destituit din scaunul episcopesc, a înaintat Sf. Sinod un protest, în care spune că a fost destituit pe nedreptul. După cum cetim în ziare, protestul Prea Sfinţiei Sale n'a fost luat în considerare de către Sf. Sinod.

*

Diurne pentru membrii conferenţelor preoţeşti. N'am menajat şi nu vom menaja nici când porniri materialiste ivite în sânul preoţimei noastre, căci preotul trebue să fie însufleţit de bunurile ideale ale vieţii. In schimb suntem apărători ai drepturilor legitime ale preoţilor noştri la răsplata materială meritată, pe urma muncii ce o săvârşesc. Ori cât de mult s'a accentuat la nenumărate ocazii îmbunătăţirea sorţii materiale a preoţilor nostri adusă prin congruă, ea nu este în măsură să-i scutească de grijile traiului zilnic şi astfel să-i pună în situaţia favorabilă de a se dedica neîmpedecaţi de ele înaltei lor chemări pastorale. Şi astăzi, preoţimea noastră în mare parte are să lupte cu multe neajunsuri materiale, de aceea nu trebue neîndreptăţită, când îşi cere răsplata meritată. Nu considerăm această răsplată ca un echivalent al muncii spirituale ce o îndeplinesc preoţii, ci numai ca un mijloc necesar pentru susţinerea lor şi a familiilor lor.

In repeţite rânduri au cerut preoţii noştri, ca Consistorul să le încuviinţeze diurne pentru participarea la conferinţele preoţeşti, dar până acum cererea lor a fost respinsă. Noi credem, că acest lucru nu e cu cale. Am fost de faţă la o conferinţă preoţească, când cetindu-se decisul consistorial, prin care nu s'a aprobat cererea diurnelor, s'a produs între preoţi un murmur de indignare, fiindcă lor, cari trebue să stăruiască — cum ziceau — ca nişte executori, pentru încasarea tuturor taxelor, nu li-se aprobă un bagatel. Observarea aceasta e justă. Invăţătorii au diurne pentru conferinţele lor, preoţii de sub jurisdicţia consistorului dela Oradea-mare de asemenea; de ce nu se recunoaşte acest drept şi preoţilor din arhidieceză, cari încă au cheltueli participând la conferenţele lor? Fără să mai lungim vorba asupra acestui lucru atât de evident şi just, stăruim şi la acest loc, ca Ven. Consistor arhidiecezan să încuviinţeze diurnele cerute de preoţi pentru ziua participării la conferinţele pastorale.

*

Rectificare. Pe pagina primă a acestui număr s'a strecurat o eroare, anume: în şirul prim s'a tipărit, că acest fascicol al revistei ar fi pentru timpul dela 15 Iunie până la 1 Iulie având Nr. 14—19; corect e că fascicolul e pentru timpul dela 15 August până la 30 Octomvrie 1911, iar Nr. 14—18. Pe copertă s'a rectificat eroarea.

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date şi indigitări tipiconale pe luna lui Octomvrie, Noemvrie şi Decemvrie.

Joi în 14 Octomvrie la vecernie: După binecuvântare dela preot, strana ceteşte psalmul de seara «Binecuvintează suflete al meu», iar după caftisma I-a psaltirei «Fericit bărbatul» şi după ectenia cea mare de începere, se cântă «Doamne strigat-am» cu stihirile din mineiu pe 8 — «Mărire — Tu cu vărsările lacrămilor, aprinderea patimilor trupeşti stângând» «şi acum — Pre ceea-ce este mărirea a toată lumea» tot din mineiu. Preotul face apoi vohodul cu cădelniţa şi după «Inţelepciune dreaptă» dela el, se ceteşte de către strană imnul de seara «Lumină lină». După prohimenul zilei urmează cetirea paremiilor din mineiu. Ectenia «să zicem toţi — Invredniceşte-ne Doamne» — ectenia celor 6 cereri şi stihoavna mineiului pe melodia antifonului glasului 4. «Mărire — Din rădăcină bună ai crescut trandafirul», «şi acum — O minune mai nouă, decât toate minunile de demult» pe antifonul glasului 2. «Acum slobozeşte — Sfinte Dumnezeule — Preasfântă Treime — Tatăl nostru» — Troparul «Intru Tine maică cu osârdie s'a mântuit cel după chip» «mărire» troparul dela vecernia mică «Viaţa pustnicească şi fără gâlceavă iubind», «şi acum — «Taina cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută» şi otpustul.

Vineri în 14 Octomvrie: *Pomenirea ss. mucenici Nazarie, Gervasie, Protasie, Kelsie şi a Preacuv. maicei noastre Paraschiva.* La utrenie: Binecuvântare, psalmii de dimineaţa, ectenia cea mare. La «Dumnezeu este Domnul» care se cântă pe melodia troparului glasului 4 se pun troparele dela încheerea vecerniei, apoi ectenia mică şi ambele serii de sedelne din mineiu, pe glasurile indicate acolo cu ectenie mică între ele. Imediat după seria a II-a de sedelne se cântă Polileul cu pripelele dela acest praznic. După ectenia mică dela preot strana cântă pe melodia antifonului glasului 8 sedealna Polileului cu «mărire — şi acum» şi antifoanele glasului 4 dela praznice cu prohimenul «Scumpă este înaintea Domnului moartea Cuvioşilor lui».

Evangelia utreniei dela Matei «Zis-a Domnul pilda aceasta: Asemăna-se-va împărăţia cerurilor cu zece fecioare». Psalm 50, «mărire — Pentru rugăciunile Cuvioasei Paraschiva» «şi acum — Pentru rugăciunile Născătoarei de Dzeu» şi «miluește-mă Dzeule — Pomenirea Ta în veci rămâne» pe glas 6 — Ectenia «Mântueşte Doamne poporul Tău» şi catavasiile «Bunei vestiri». La peasna 3 sedelnele, iar la peasna a 6-a condacul şi icosul mineiului şi la peasna a 9-a «Măreşte suflete al meu — Ceeace eşti mai cinstită — Hvalitele pe 4, cu «mărire — Cuvioasă maică Paraschivo» glas 6. «Şi acum — Născătoare de Dzeu» pe melodia troparului glas 6 şi tot pe această melodie se cântă doxolodia cea mare.

La liturgie: Fericirile pe troparul glasului 6 cu «mărire — Viaţă fără prihană din tinereţe iubind», «şi acum — Ca să scăpăm de cumplite greşale cu rugăciunile Tale» dela peasna a 6-a a canonului. Priceastna «Intru pomenire vecinică va fi dreptul».

Sâmbătă seara în 15 Octomvrie la vecernie: Preotul dă binecuvântarea iar strana ceteşte psalmul de seara. După cetenia de începere, se cântă «Doamne strigat-am» cu 4 stihiri ale glasului 3 şi 6 stihiri ale părinţilor. (Caută-le în 11 Octomvrie la vecernie. «Mărire — Pre trimbiţile Duhului cele de taină» din mineiu «şi acum» — dogmatica glasului 3. După vohod «Lumină lină» prohimenul de Sâmbătă seara, paremiile mineului ectenia «să zicem toţi», imnul «Invredniceşte-ne Doamne» — şi ectenia celor 6 cereri. Stihoavna glasului 3 cu «mărire — Pomenirea cea de peste ani astăzi a purtătorilor de Dumnezeu Părinţi» pe antifonul glasului 4, «şi acum» dogmatica stihoavnei glasului 4 din octoih. «Acum slobozeşte — Sfinte Dumnezeule Preasfântă Treime — Tatăl nostru şi după vosglas troparele în ordinea următoare: 1. Troparul învierii glasului 3, «Mărire» troparul Părinţilor «Preamărit eşti Hristoase Dzeul nostru» pe glas 8 «şi acum dogmatica troparului învierii dela glas 8 şi otpust.

Duminecă în 16 Octomvrie. *Dumineca a 20-a după Rusalii, a ss. Părinţi dela sinodul al 7-lea ecumenic, glas 3 voscr. 9. Evangelia liturgiei a 4-a dela Luca: Zis-a Domnul pilda aceasta: «Eşit-a sămănătorul» La utrenie:* Binecuvântarea dela preot şi cetirea psalmilor de dimineaţa. După «Dumnezeu este Domnul», se cântă troparele în ordinea în care s'au cântat la vecernie cu deosebirea, că troparul învierii se cântă de 2 ori. Ectenie mică, — seria I-a de sedelne — ectenie mică — seria a II-a de sedelne (ambele ale învierii din octoih) — troparul învierii «soborul îngeresc» — ectenie mică — antifoanele glasului 3 cu prohimenul lor — evangelia utreniei a 9-a. «Invierea lui Hristos», — psalm 50, «mărire — Pentru rugăciunile apostolilor» «şi acum -- pentru rugăciunile Născătoarei de Dzeu», «miluește-mă Dzeule — Inviind Isus din mormânt» după ectenia «mântueşte Dzeule poporul Tău» *catavasiile «Bunei vestiri»* — La peasna a 3-a ectenie mică, condacul şi icosul glasului 3 şi sedealna părinţilor «Luminători preastrăluciţi ai adevărului v'aţi arătat lumii» cu «mărire — şi acum — De grab ne întâmpină pre noi Fecioară» — la peasna a 6-a condacul şi icosul Părinţilor şi la peasna a 9-a «măreşte suflete al meu — Ceeace eşti mai cinstită».

Ectenie mică — sfetilna învierii a 9-a, «mărire — Părinţilor cei de cele cereşti gânditori», «şi acum — Pentru rugăciunile, Preabunule Doamne, ale maicei Tale» din mineiu. La hvalite 4 stihiri ale Octoihului, 4 ale mineiului, «mărire -- Ceata Sfinţilor Părinţi dela margini adunându-se» din mineiu, «şi acum — Preabinecuvântată eşti» pe melodia troparului glasului 3. Tot pe această melodie se cântă şi doxologia cea mare.

La liturgie pe lângă apostolul şi evangelia duminecei se mai ceteşte şi apostolul şi evangelia Părinţilor «Zis-a Domnul voi sunteţi lumina lumii».

Sâmbătă în 22 Octomvrie la vecernie: La «Doamne strigat-am» 7 stihiri din Octoih şi 3 stihiri din mineiu. «Mărire — Cu sângele muceniciei preoţia ai împodobit» din mineiu, «şi acum» dogmatica glasului 4 din octoih. După vohod «Lumină lină», prohimenul zilei, ectenia «să zicem toţi». După vosglasul acestei ectenii strana ceteşte imnul de seara «Invredniceşte-ne Doamne». Ectenia celor 6 cereri şi după al 2-lea vosglas stihoavna glasului 4 (pe antifon) — «Măririe — Lui Hristos începătorului păstorilor frate ai fost» pe antifonul glasului 8, «şi acum» dogmatica stihoavnei acestui glas. «Acum slobozeşte — Sfinte Dzeule — Preasfântă Treime — Tatăl nostru». Troparul învierii «Propoveduirea învierii cea luminată» «mărire — Ca un ucenic al Domnului ai luat evangelia» pe glas 2 «şi acum» dogmatica troparului acestui glas. Incheierea obicinuită.

Duminecă în 23 Octomvrie. *Ap. Iacob fratele Domnului după trup. Dumineca a 21-a după Rus. Evangelia la liturgie a 6-a dela Luca «In vremea aceea, venit-a Isus cu corabia în lăturea Gadarenilor» glas 4 voscr. 10.* Preotul luându-şi epitrahilul, dă binecuvântarea şi strana ceteşte psalmii de dimineaţa după rânduiala octoihului sau a ceaslovului. Ectenia cea mare de începere. La «Dzeu este Domnul» troparele dela încheierea vecerniei (al învierii de 2-ori). Ectenie mică — seria I-a de sedelne — ectenie mică -- seria a II-a a sedelnelor — Troparele învierii «soborul îngeresc» — ectenie — ipacoiul şi antifoanele glasului — Evangelia utreniei a 10-a — Invierea lui Hristos psalm 50 — «Mărire — Pentru rugăciunile apostolilor» — şi acum — Pentru rugăciunile Născătoarei de Dzeu» — miluește-mă Dzeule — Inviind Iisus din mormânt» — ectenia «mântueşte Doamne poporul Tău şi catavasiile «*Deschide-voi gura mea*». La peasna a 3-a ectenie şi sedelnele mineiului «Apostole ale lui Hristos», «mărire — Rudenie lui Hristos după trup fiind», «şi acum — Ca ceeace eşti Mireasă cu totul fără prihană Făcătorului, la peasna a 6-a condacul şi icosul glasului. Peasnei 8 îi premerge «să lăudăm bine să cuvântăm», iar pesnei a 9-a «măreşte suflete al meu — Ceeace eşti mai cinstită» — Ectenie — sfetilna învierii a 10-a «mărire — Ca pre un Ierarh mai întâiu al legii nouă» sfetilna sfântului «şi acum» bogorodicina sfetilnei învierii — Hvalitele octoihului cu 5 stihiri ale glasului şi 3 stihiri ale mineiului. «Mărire» stihira evangeliei «şi acum Preabinecuvântatăeşti» şi doxologia, ambele pe antifon 4.

Marţi în 25 Octomvrie la vecernie. Inceperea cea obicinuită cu binecuvântare, cetirea psalmului de seara şi ectenia cea mare de începere. La «Doamne strigat-am» se pun toate stihirile mineiului cu «mărire — Astăzi prăznuirea cea a toată lumea» «şi acum — Preasfântă stăpână ajutătoarea lumii» — Vohod, «Lumină lină», prohimenul zilii, paremiile, ectenia «să zicem toţi» Invredniceşte-ne Doamne», ectenia «să plinim rugăciunile noastre cele de seara Domnului» şi stihoavna mineiului. «Mărire — Are prea dzeesc şi fără prihană sufletul tău», «şi acum — Fecioară, ceeace nu ştii de mire». «Acum slobozeşte — Sfinte Dzeule — Preasfântă Treime — Tatăl nostru». După vosglas troparul Sfântului «Mare apărător te-a aflat întru primejdii lumea», «mărire» — Celce cauţi spre pământ» troparul cutremurului, «şi acum» — iară troparul Sfântului. Incheiere ca de obiceiu.

Mercuri în 26 Octomvrie. *Sfântul, măritul şi marele mucenic Dimitrie, izvorîtorul de mir şi pomenirea marelui şi înfricoşatului cutremur.* La utrenie: Binecuvântare, cetirea psalmilor de dimineaţa şi ectenia de începere. La «Dumnezeu este Domnul» troparul cutremurului de 2 ori, «mărire» troparul Sfântului, «şi acum» iar al cutremurului. Ectenie — seria I-a de sedelne, — ectenie — seria a II-a de sedelne din mineiu — Polieleul cu pripelele Sfântului — ectenie — sedealna Polieleului cu «mărire — Lăudămu-te pre tine cu credinţă» «şi acum — Ca celce te-ai uitat pe pământ cu groază» (antifon 4) — antifoanele glasului 4 la sărbători cu prohimenul mineiului «Minunat este Dzeu între Sfinţii lui, Dumnezeul lui Israil». Evangelia utreniei dela Matei «Zis-a Domnul învăţăceilor săi; iată eu trimit pe voi». După psalm 50 «mărire — Pentru rugăciunile purtătorului de chinuri Dimitrie» «şi acum — Pentru rugăciunile Născătoarei de Dzeu» milueşte-ne Dzeule — «Astăzi împreună ne chiamă» şi catavasiile *Bunei Vestiri*

La peasna a 3-a condacul cutremurului, sedealna Sfântului şi a cutremurului, la peasna a 6-a condacul şi icosul mineiului. Pesnei a 8-a îi premerge stihul «să lăudăm bine să cuvântăm» iar pesnei a 9-a imnul Născătoarei «măreşte suflete al meu — Ceeace eşti mai cinstită». După peasna a 9-a şi după ectenie urmează sfetilna «Mucenice a lui Hristos Dimitrie», «mărire — şi acum — Pre Domnul, carele s'a întrupat din curat sângele Tău» şi hvalitele mineiului pe 4 — «Mărire — Pe celce şi-a câştigat cu suliţe», «şi acum — Izbăveşte-ne din nevoile noastre maica lui Dzeu» şi doxologia cea mare pe melodia antifonului glasului 4.

La liturgie fericirile pe melodia antifonului glasului 4 cu «mărire — Eu, zice cel iubit, eu mire sârguesc în urma Ta», «şi acum — Cu moarte moartea s'a stricat». Apostolile şi evangeliile atât a cutremurului cât şi a Sfântului.

Duminecă în 30 Octomvrie. *Sf. Mucenic Zinoviu episcop Egeilor şi sora lui Zinovia. Dumineca a 22-a după Rusalii glas 5 voscr. 11. Evangelia la liturg'e a 5-a dela Luca «Zis-a Domnul piida aceasta: eră un om oarecarele bogat».*

Duminecă în 6 Noemvrie. *Mărturisitorul părintele nostru Pavel, arhiep. Constantinopolului, Dumineca a 23-a după Rusalii glas 6 voscr. 1. Evangelia a 7-a dela Luca: «In vremea aceea venit-a un om către Isus, numele lui Iair».*

Luni în 7 Noemvrie la vecernie: Inceputul cel obicinuit. Preotul dă binecuvântarea şi în decursul cetirii psalmului de seara, îşi ceteşte înaintea iconostasului în faţa uşilor împărăteşti molitvele de seara din liturgier. După ectenia de începere urmează «Doamne strigat-am» cu 8 stihiri ale mineiului şi cu «mărire — Bucuraţi-vă împreună cu noi toate căpeteniile cetelor îngereşti» «şi acum — bucuraţivă împreună cu noi toate cetele fecioarelor» tot din Mineiu. Vohod — «Lumină lină» — prohimenul zilii — paremiile mineiului — ectenia «să zicem toţi» — Invredniceşte-ne Doamne» — ectenia «să plinim rugăciunile noastre» — stihoavna mineiului cu «mărire — şi acum — Ca cela ce eşti mai mare Cetelor şi începător». «Acum slobozeşte — Sfinte Dumnezeule — Preasfântă Treime — Tatăl nostru» — După vosglas troparul «Mai marilor voevozi ai oştilor cereşti» de 2 ori, «mărire — şi acum — către Născătoarea de Dumnezeu acum cu osârdie să alergăm noi păcătoşii şi smeriţii» şi otpustul.

Marţi în 8 Noemvrie. *Soborul mai marilor arhistratigi, Mihail şi Gavril şi al tuturor Puterilor cereşti celor fără de trupuri.* Inceperea ca de obiceiu cu binecuvântare, ce-

tirea psalmilor, ectenia cea mare. La «Dumnezeu este Domnul», care se cântă de 4 ori pe melodia troparului glasului 4, se pun troparele dela încheierea vecerniei. Ectenie — seria primă de sedelne — ectenie mică — seria a doua de sedelne — Polileul și pripelele praznicului — ectenie — sedealna Polileului cu «mărire — și acum — Ceeace ești de Dumnezeu dăruită» pe antifon 8 — antifoanele glasului 4 dela sărbători cu prohimenul «Celace faci pe îngerii Tăi duhuri și slugile Tale pară de foc» — Toată suflarea — Evangelia utreniei dela Mateiu «Zis-a Domnul, căutați să nu defăimați pe vre-unul dintre acești mai mici» — «mărire — Pentru rugăciunile celor fără de trup — și acum — pentru rugăciunile Născătoarei» — «miluește Dumnezeule — Ingerii tăi Hristoase» ectenia «mântuește Dzeule poporul Tău» și catavasiile «*Bunei Vestiri*» La peasna a 3-a după ectenie pe antifonul glasului 4 sedealna mineiului cu «mărire — Cetele celor fără de trup» — «și acum — Mulțămim Ție pururea» pe antifonul glasului 8. la peasnaa 6-a ectenie și condacul și icosul mineiului, la peasna a 8-a stihul «să lăudăm» la peasna a 9-a «mărește suflete al meu — Ceeace ești mai cinstită» — Ectenie — cele două sfetilne ale mineiului cu «mărire — Stăpâniilor, Puterilor», «și acum — Mai cinstită ești» și hvalitele mineiului cu 4 stihiri. «Mărire — Unde uimează darul Tău Arhangele» pe glas 5, «și acum — Fericimu-te pre Tine» și doxologia cea mare pe troparul glasului 5.

La liturgie: Fericirile pe melodia antifonului glasului 8 cu «mărire — Arhangelii lui Dumnezeu» «și acum — Din pântecele celeia ce nu știe de bărbat» dela peasna a 6-a a canonului.

Duminecă în 13 Noemvrie. *Sfântul Ioan Gură de Aur, Dumineca a 24 după Rusalii glas 7 voscr. 2. Evangelia liturgiei a 8-a dela Luca: «In vremea aceea venit-a un legiuitor la Isus».*

Sâmbătă în 19 Noemvrie *la vecernie.* După obicinuitul început «Doamne strigat-am» cu 4 stihiri ale glasului de rând (glas 8) din octoih, 3 stihiri ale înainte prăznuirii și 3 ale Sfântului Grigorie din mineiu. «Mărire — Pe Cel după chip păzându-l nevătămat» a înainte prăznuirii, «și acum» dogmatica glasului 8. Se continuă apoi slujba ca de obiceiu până la stihoavnă. Aici se cântă stihirile învierii cu «mărire — Șezând în carul cel alergător la cer minunate», și acum — David mai nainte a glăsuit de Tine Curată» ambele pe antifon 8 — După Tatăl nostru 1. troparul glasului de rând, 2. «mărire» troparul Sfântului Grigorie «Chip te-ai făcut înfrânării» 3. «și acum» cel al înainte prăznuirii «Bucurie mai nainte ne încredințează nouă Ana» și otpust.

Duminecă în 20 Noemvrie. *Cuv. păr. nostru Grigorie decapolitul Dumineca a 25-a după Rusalii și înainte prăznuirea intrării în biserică a Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu* glas 8. voscr. 3. *Evangelia liturgiei a 9-a dela Luca*: «*Zis-a Domnul pilda aceasta: un om bogat foarte*». La utrenie: Binecuvântare, cetirea psalmilor de dimineața. La «Dumnezeu este Domnul» troparul învierii a glasului 8 de 2 ori, «mărire» troparul Sfului Grigorie, «și acum» troparul Inainte prăznuirii — Ectenie — seria I-a de sedelne, ectenie — seria a II-a de sedelne a glasului 8 — Polileul — troparele învierii «soborul îngeresc» — ectenie — ipacoiul și antifoanele glasului 8 — Evangelia utreniei a 3-a «Invierea lui Hristos», psalm 50 — «Mărire — Pentru rugăciunile apostolilor» «și acum — Pentru rugăciunile Născătoarei», «miluește-mă Dumnezeule — Inviind Isus», ectenia «Mântuește Dumnezeule» și catavasiile «*Deschide-voi gura mea*» — La peasna a 3-a ectenie, condacul și icosul Inaintea sărbării, condacul Sfântului Grigorie «mărire» sedealna acestui Sfânt «Cu dumnezeească strălucire fiind luminat», «și acum» sedealna înainte prăznuirii «Lăudați fecioarelor, maicelor mai nainte prăznuiți» ambele pe antifonul glasului 4. La peasna a 6-a ectenie, condacul și icosul glasului de rând, la peasna a 9-a «mărește suflete al meu — Ceeace ești mai cinstită. După ectenie sfetilna învierii a 3-a «mărire — Trupul ți-ai pus minții tale» sfetilna Sfântului «și acum — Pe ceeace este biserică înțelepciunii lui Dumnezeu» sfetilna Inainte-sărbării. La hvalite se cântă 4 stihiri a glasului 8 din octoih, și ale Inainte serbării 3 «Mărire» stihira evangeliei, «și acum — Prea binecuvântată ești» și doxologia cea mare, ambele pe antifonul glasului 8.

Duminecă în 20 Noemvrie *la vecernie.* Inceputul cel obicinuit. La Doamne strigat-am» stihirile mineiului pe 8, «mărire — și acum — După ce te-ai născut Tu, dumnezeească mireasă, Stăpână», — Vohod, «Lumină lină» — prohimenul zilei — paremiile — ectenia «să zicem toți», Invredniceşte-ne Doamne» ectenia «să plinim rugăciunile noastre cele de seara Domnului» și stihoavna mineiului pe tropar 5. «Mărire — și acum — Astăzi împreunările credincioșilor adunându-ne» pe troparul glasului 6 — «Acum slobozeşte — Sfinte Dumnezeule — Preasfântă Treime. — Tatăl nostru» — După vosglas, troparul praznicului de 3 ori — și încheerea.

Luni în 21 Noemvrie. *Intrarea în biserică a Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioarei Mariei.* La utrenie: după începutul cel obicinuit cu binecuvântare, cetirea psalmilor și ectenia cea mare dela preot, urmează «Dumnezeu este Domnul» de 4 ori pe melodia troparului praznicului și însuși acest tropar de 3 ori; odată fără «mărire», odată cu «mărire» și a treia oară cu «și acum» Ectenie — seriile amândouă de sedelne din mineiu cu ectenie între ele. Polileul cu pripelele praznicului, ectenie, sedealna Polileului, antifoanele glasului 4 dela sărbători cu prohimenul «Ascultă fică și și vezi» — și stihul lui. Toată suflarea — evangelia utreniei «In vremea aceea, sculându-se Maria» dela Luca, psalm 50, «mărire — și acum — Astăzi biserica cea însufleţită «și milueşte-ne Dumnezeule — Astăzi biserica, ceeace a încăput pe Dumnezeu» ectenia «mântueşte Dumnezeule» și catavasiile «*deschide-voi gura mea*» — La peasna 3-a după ectenie sedelnele mineiului, la peasna a 6-a tot după ectenie condacul și icosul praznicului. Pesnei a 8-a îi premerge stihul «să lăudăm bine să cuvântăm» iar la peasna a 9-a în loc de «*măreşte suflete al meu — Ceeace ești mai cinstită*» cântăm pripelele acestei pesne din mineiu. Ectenie — sfetilna «Pre care de demult», «mărire — și acum — Cetele fecioarelor» și hvalitele mineiului cu mărire — și acum — Astăzi în biserică se aduce Fecioara» — Doxologia cea mare pe antifon 2. *La liturgie*: slujba urmează neschimbată cu următoarele excepții: Fericirile pe melodia troparului glasul 1, cu «mărire — Părinte și Fiule și Duhule cel drept», «și acum — In pântecele Tău încă fiind» dela peasna a 6-a a canonului. In loc de «Cuvine-să cu adevărat» irmosul praznicului și priceasna «Păharul mântuirii voi luà».

Duminecă în 27 Noemvrie. *Sfântul mucenic Iacob Persul. Duminecа a 26-a după Rusalii, evangelia a 13-a dela Luca «In vremea aceea un om oarecarele s'a apropiat către Isus» glas 1 voscr. 4.*

Duminecă în 4 Decemvrie. *Sfântul mucenic Varvara; Dumineca a 27 după Rusalii. Evangelia a 10-a dela Luca «In vremea aceea învăță Isus într'una din sinagoage» glas 2 voscr. 5.*

Luni în 5 Decemvrie *la vecernie:* Binecuvântare — psalmul de seara — ectenia de începere. La «Doamne strigat-am» 8 stihiri din mineiu. «Mărire — Pre cel ce este podoaba ierarhilor», «și acum — Peşteră bine te împodobeşte» — Vohod, «Lumină lină», prohimenul zilei — paremiile sărbătorii — ectenia «să zicem toți», Invredniceşte-ne Doamne», ectenia celor şase cereri — și stihoavna mineiului cu «mărire — Omule a lui Dzeu», «și acum — Ceeace nu știi de mire Fecioară» tot de aci pe troparul glasului 6. «Acum slobozeşte — Sfinte Dzeule — Preasfântă Treime — Tatăl nostru». După vosglas, troparul ierarhului «Indreptător credinței», a doua oară tot acesta cu «mărire» «și acum» bogorodicina zilei dela acel glas pe care s'a cântat troparul ierarhului și otpust.

Marți în 6 Decemvrie. *Cel întru sfinți, părintele nostru Nicolae arhiepiscopul din Mira Lichiei făcătorul de minuni,* la utrenie: La «Dzeu este Domnul» troparele în ordinea care s'au cântat la încheerea vecerniei. Ectenie — sedelnele mineiului cu ectenie între ele. Nemijlocit după seria a II-a de sedelne Polileul cu pripelele sărbătorii urmează apoi ectenie sedealna polileului cu «mărire — și acum — De grabă primeşte Stăpână rugăciunile noastre». Antifoanele glasului 4 dela sărbători cu prohimenul «Cinstită este înaintea Domnului moartea Cuviosului lui» — «Toată suflarea», evangelia dela Ioan: «Zis-a Domnul: eu sum uşa». «Mărire — Pentru rugăciunile ierarhului Tău Nicolae», «și acum — Pentru rugăciunile Născătoarei» «milueşte-mă Dumnezeule — Bine slugă bună și credincioasă». După ectenia «mântueşte Dumnezeule

poporul Tău» se cântă apoi catavasiile «*Hristos să naşte măriţi-l*». La peasna a 3-a, după ectenie — sedelnele mineiului (pe antifon 8) la peasna a 6-a tot după ectenie condacul şi icosul ierarhului. Pesnei a 8-a îi premerge stihul, «să lădăm bine să cuvântăm» iar pesnei a 9-a imnul Născătoarei de Dumnezeu «Măreşte suflete al meu — Ceeace eşti mai cinstită» — Ectenie mică sfetilnele mineiului toate trei şi hvalitele cu 4 stihiri «Mărire — Să trimbiţăm cu trimbiţă de cântări» «şi acum» stihira Născătoarei ambele pe glas 5, iar pe troparul acestui glas doxologia cea mare.

La liturgie: Fericirile pe glasul canonului cu «mărire — şi acum» dela peasna a 6-a

Sâmbătă în 10 Decemvrie *la vecernie:* După obicinuitul început «Doamne strigat-am» cu 10 stihiri; 6 ale glasului 3 din octoih, şi 4 ale strămoşilor din mineiu. «Mărire — Pre toţi părinţii cei mai nainte de lege» «şi acum» bogorodicina glasului 3 din octoih. Ceealaltă slujbă până la stihoavna cea obicinuită. La stihoavnă stihirile învierii a glasului 3 cu «mărire — Veniţi iubitorilor de praznici» «şi acum — Fără sământă dela dumnezeescul Duh» pe tropar 3 din mineiu. «Acum slobozeşte» şi după «Tatăl nostru» troparul glasului 3, «mărire — şi acum» al strămoşilor «Intru credinţă pe strămoşii i-ai îndreptat» şi otpust.

Duminecă în 11 Decemvrie. *Cuv. Daniil Stâlpnicul, Dumineca a 28-a după Rusalii a Sfinţilor strămoşi glas 3 voscr. 6*; la utrenie. La «Dumnezeu este Domnul» troparul glasului de 2-ori «mărire — şi acum» al strămoşilor. După seria a II-a de sedelne din octoih urmează Polileul, troparele învierii «soborul îngeresc», ectenie — ipacoiul glasului sedealna strămoşilor cea după Polileu, antifoanele glasului. Incolo slujba urmează după tipicul obicinuit. *Catavasiile «Naşterii»* cu ipacoiul strămoşilor la peasna a 3-a şi cu condacul şi icosul strămoşilor la peasna a 6-a. După peasna a 9-a, ectenie, sfetilna învierii «mărire — Pomenirea Părinţilor astăzi» şi acum» a Născătoarei din mineiu — La hvalite 4 stihiri a glasului şi 4 a strămoşilor. «Mărire — Veniţi toţi cu credinţă să prăznuim» şi acum — Preabinecuvântată eşti» şi doxologia cea mare, ambele pe melodia troparului glasului 3. — *La liturgie.* Evangelia strămoşilor *şi nu* a rândului.

Sâmbătă în 17 Decemvrie *la vecernie.* După obicinuitul început se cântă „Doamne strigat-am" cu 6 stihuri ale învierii dela glas 4 din octoic şi 4 stihiri a părinţilor din Mineiu. „Mărire — Daniil, bărbatul doririlor" „şi acum" bogorodicina glasului 4 din Octoic. Vohod — „Lumină lină" prohimenul de Sâmbătă seara — paremiile mineiului, — ectenia „să zicem toţi" — „Invredniceşte-ne Doamne" — ectenia celor 6 cereri — stihoavna glasului 4 cu mărire — Bucuraţi-vă proroci cinstiţi" din mineiu pe antifon 2, „şi acum — O minune mai nouă", dogmatica-stihoavnei glasului 2 din octoic. „Acum slobozeşte" şi după „Tatăl nostru" tropariul învierii a glasului de rând, „mărire — Mari sunt isprăvile credinţei" tropariul părinţilor, „şi acum" a Născătoarei dela glasul lui „mărire" şi otpustul.

Duminecă în 18 Decemvrie. *Sf-tul mucenic Sebastian, Dumineca înainte de Naşterea Domnului glas. 4 voscr. 7. Evangelia dela Mateiu: „Cartea neamului lui Isus Hristos".* Binecuvântarea, cetirea psalmilor — ectenia de începere. La „Dumnezeu este Domnul" tropariul glasului de 2-ori, „mărire" — al părinţilor „ şi acum — Toate tainele Tale" bogorodicina învierii. Ectenie — ambele grupe de sedelne din octoic cu ectenie între ele, Polieleul — troparele învierii, „soborul îngeresc," ectenie — ipacoiul glasului — sedealna părinţilor cu „mărire — şi acum" antifoanele glasului cu prohimenul lor — Evangelia utreniei a 7-a — „Invierea lui Hristos" — psalm 50 cu stihirile învierii şi după ectenia „mântueşte Doamne poporul Tău" catavasiile „Naşterii".

La peasna a 3-a, ectenie şi ipacoiul la peasna a 6-a condacul şi icosul părinţilor. După peasna a 9-a — ectenie, sfetilna învierii „mărire" — sfetilna părinţilor, şi acum a Născătoarei de Dumnezeu. La hvalite 4 stihiri ale glasului de rând, 4 ale părinţilor „mărire — Adunarea învăţăturilor legii", „şi acum — Prea binecuvântată eşti" şi doxologia cea mare, ambele pe melodia antifonului glasului 4.

La liturgie apostolul şi evangelia din Dumineca înainte de Naşterea Domnului *şi nu*, care ar fi la rând.

Cantor.
